

Skeiv kjønnsidentitet versus kjønnskonservatisme

Kjønnspolitikk og kjønnsaktivisme i dagens Russland og Ukraina

Masteroppgave i russisk

Ane Berg

Institutt for fremmedspråk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Bergen

September 2014

Forord

Under arbeidet med denne oppgaven har jeg fått stor hjelp av flere personer.

En særlig takk til veileder Brita Lotsberg Bryn!

Takk til Lena Klimova og Jan Wesenberg for at de tok seg tid til å svare på spørsmål angående situasjonen for LHBT-personer i Russland i dag og om 404-prosjektet. Jeg har også satt stor pris på innspill og kommentarer fra andre studenter og ansatte på oppgaveseminarene i løpet av det siste studieåret. Takk også til Marina Yusupova og Tamara Martsenyuk for litteraturtips. Takk til pappa og bror for korrekturlesing av oppgaven.

Jeg har benyttet meg av norsk-, engelsk- og russiskspråklig litteratur. Der jeg har benyttet russiskspråklige kilder har jeg valgt å la min norske oversettelse stå i teksten, mens den russiske originalen er gjengitt i fotnote. Jeg har brukt det norske transkripsjonssystemet, bortsett fra når det gjelder russiske egennavn som har en etablert skrivemåte som ikke sammenfaller med den norske.

Bergen, 24. august 2014

Ane Berg

Abstract

In recent years Russia has attracted much attention from international media for its gender politics and gender activism. This interest peaked with the passing of the law on propaganda in June 2013. A survey from that summer showed that 88% of the population in Russia supported the law on propaganda. The main objective of this study is to present the wide range of responses to questions relating to gender and sexuality, in particular LGBT, which manifests itself in Russia and Ukraine today, especially how people and organisations choose to show their support or distance themselves from the gender policy conducted in Putin's Russia.

My study concentrates on the period from February 2012 to February 2014. On the 21st of February 2012 the Pussy Riot protested in the Christ the Savior's Church (*Khram Khrista Spasitelja*) in Moscow and the subsequent arrest of three of the group members turned the world's attention to Russian laws and policy concerning gender and sexuality. The debate once again flared up when Russia hosted the Winter Olympics in February 2014.

It is evident that Putin's Russia has turned towards old traditions and conservative values concerning religion, family, and sexual moral based on the assumption of two separate sexes, woman and man. The law on propaganda is one of the most explicit manifestations of this policy.

Innhold

1. Kontroverser om russisk kjønnspolitikk

1.0 Innledning	5
1.1 Problemstillinger og disposisjon	6
1.2 Noen relevante hendelser av nyere dato	8
1.3 Noen begrepsmessige presiseringer	11
1.4 Betragtninger om homoseksualitet i Russland i et historisk perspektiv	14
1.5 Lovgivning knyttet til LHBT-rettigheter i Russland og Ukraina per 2013 med sideblikk til norske forhold	16

2. Propagandaloven i Russland

2.0 Propagandaloven	20
2.1 En innledende begrepsanalytisk tilnærming til propagandaloven	21
2.2 En kjønnssteoretisk diskursiv innfallsvinkel til propagandaloven	24
2.3 Noen hypoteser om bakgrunnen for propagandaloven	28
2.4 Bred oppslutning om propagandaloven i 2013	33
2.5 Ukraina – ett bein i Europa og ett i Russland	34

3. Kropp og politikk

3.0 Kroppen	37
3.1 Feminisme по-русски	39
3.2 Femen – et oppgjør med sexismen	43
3.3 Sexistisk retorikk	45
3.4 Pjotr Pavlenskij – med kroppen som lerret	47
3.5 Pussy Riot	50
3.6 Hvem er egentlig Pussy Riot?	51
3.7 Aksjonen i Frelserkirka og “pønkebønnen”	52

3.8 Pussy Riot-saken	55
3.9 Hva betyr <i>pøbelstreker</i> i Russland?	58
3.10 Oppfatninga av Pussy Riots aksjoner	60
3.11 Mulige grunner til manglende støtte for Pussy Riot i befolkninga	63

4. De unge skeive i Russland

4.0 Innledning	67
4.1 Okkuper de pedofile	68
4.2 Elena Klimovas artikkel, “Er jeg en feilvare?”, om skeive ungdommer	70
4.3 404-barna	72
4.4 Elena Mizulina om 404-barna	75
4.5 Aldersmerking av kunst i Russland	76
4.6 <i>Narreluen</i>	79

5. Oppsummering og konklusjoner

5.0 Hypoteser fremsatt i kapittel 2	85
5.1 Påstander fremsatt i kapittel 3	89
5.2 Problemstillinger fra kapittel 1	91
5.3 Vestens reaksjon på propagandaloven	93

Litteratur og andre kilder 97

Appendiks 105

Федеральный закон Российской Федерации N 135-ФЗ (“Propagandaloven”)
“Propagandaloven” i min oversettelse til norsk

Kontroverser om russisk kjønnspolitikk

1.0 Innledning

Russland har de siste par årene fått stor oppmerksomhet for saker knyttet til kjønnsaktivisme og kjønnspolitikk. Særlig blusset debatten opp omkring den såkalte propagandaloven¹ som ble vedtatt av Den russiske statsdumaen sommeren 2013. En spørreundersøkelse fra juni 2013 viste at så mange som 88% da støttet propagandaloven.² I norsk presse kan vi lese om russiske politiske vedtak som for folk fra Vesten fremstår som svært problematiske, men som gir gjenklang hos det russiske folk. Hvorfor er det så bred oppslutning om propagandaloven i Russland? Og hvorfor opplever jeg i samtaler med russere at homofili er et svært ubehagelig tema og noe man kvier seg for å snakke om? I denne oppgaven ønsker jeg å belyse bakenforliggende årsaker til at holdningene til homofili i dagens Russland synes å adskille seg så sterkt fra våre, og undersøke hvorfor kjønnspolitisk lovgivning beveger seg i en annen retning enn i det øvrige Europa.

Siden Vladimir Putin kom til makten i overgangen mellom 1990- og 2000-tallet, har avstanden mellom Øst og Vest utvilsomt økt. Det så en stund ut som om den kalde krigen var et problem som hørte fortiden til, men igjen har man hentet frem dette begrepet for å illustrere den økende kløften mellom Øst og Vest. Denne avstanden kom til uttrykk i Russland i tida rundt innføringa av propagandaloven og i hvordan propagandaloven som et menneskerettslig problem ble drøftet i internasjonale medier i forbindelse med Sotsji-OL.

Også ukrainsk lovgivning og lovanvendelse i kjønnspolitiske saker har blitt debattert i verdenspressen. Dette så vi blant annet i EU-debatten om Ukraina mot slutten av 2013, der EU stilte krav om at lovgivninga i landet skulle være i tråd med menneskerettslige prinsipper. Konflikten i Ukraina startet som en debatt om en assosiasjonsavtale med EU og et mulig

¹ Paragraf 6.21, som på russisk heter “Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних” (“Propaganda for utradisjonelle seksuelle relasjoner blant mindreårige”), har fått mange navn på norsk, deriblant “homoloven”, “antihomoloven”, “propagandaloven”, “antipropagandaloven” og den ganske lange varianten “antihomopropagandaloven”. Jeg har valgt å kalle den for “propagandaloven” siden jeg mener det er nærmest den russiske lovteksten. Lokalisert 02.06.2014 på: <http://www.zakonrf.info/koap/6.21/>

² “Law banning gay propaganda: pro et contra”. Lokalisert 17.11.2013 på: <http://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=830>.

fremtidig EU-medlemskap. Situasjonen eskalerte, og etter de langvarige demonstrasjonene på Majdan-plassen som endte med president Viktor Janukovitsjs avgang i månedsskiftet februar/mars 2014, har det vært helt andre saker enn kjønnspolitikk som har preget nyhetsbildet. Men selv om kjønnslovgivning i Russland og Ukraina i senere tid er kommet i skyggen av væpnet konflikt og storpolitiske saker, er dette viktige menneskerettslige spørsmål som angår mange russere og ukrainere.

1.1 Problemstillinger og disposisjon

I denne studien vil jeg undersøke hva som kan ligge til grunn for det som i et vesteuropeisk perspektiv fremstår som “gammeldagse” holdninger til kjønn, seksualitet og LHBT-grupper i dagens Russland. Har disse holdningene endret seg de siste årene, og i så fall hvorfor og på hvilken måte? Videre vil jeg ved hjelp av primærkilder som lovtekster og sitater på originalspråket forsøke å gå mer i dybden på den kjønnspolitiske lovgivninga i Russland, med hovedfokus på den såkalte propagandaloven.

Jeg opplever mye av kritikken mot Russland og propagandaloven fra vestlig hold som ensidig og unyansert. Men på tross av at jeg er kritisk til dekinga hjemmefra, så er jeg like fullt innfiltret i den vestlige måten å betrakte Russland på. Selv om jeg ser på debatten innad i Russland, så er perspektivet mitt like fullt vestlig, ikke østlig. Ved å sammenholde beskrivelser av og synspunkter på den russiske lovgivninga knyttet til kjønn og seksualitet som fremmes fra norsk og annet vestlig hold med syn som kommer til uttrykk i Russland, men også Ukraina, vil jeg forsøke å forstå og videreformidle den interne debatten om disse spørsmålene på en mer nyansert måte enn den vi ofte møter i vår egen presse. Dette innebærer også sideblikk til norsk lovgivning på dette feltet.

Den kanskje viktigste målsetninga med denne oppgaven er å presentere det brede spekteret av reaksjoner på spørsmål knyttet til kjønn og seksualitet som manifesterer seg i Russland og Ukraina, og ikke minst *hvordan* man velger å vise sin støtte til eller markere sin avstand fra den kjønnspolitikken som føres i Putins Russland.

I tillegg til å undersøke kjønnspolitikk og holdninger til kjønn i Russland og Ukraina i lys av de diskusjonene som pågår i nasjonal og internasjonal presse, på nettet og gjennom organisert arbeid til støtte for henholdsvis propagandaloven og LHBT-rettigheter, har jeg lagt vekt på å belyse kjønnsaktivistenes rolle i denne debatten. Hvem er disse aktivistene? Hvilke

virkemidler bruker de? Bidrar disse aksjonsformene til å fremme LHBT-gruppers sak, har de ingen eller liten betydning, eller virker de til og med mot sin hensikt? Propagandaloven og diskusjonene og aksjonene for og imot den vil altså stå helt sentralt i oppgaven, og danner utgangspunkt for kapittel 2.

Siden propagandaloven og mange av hendelsene jeg omtaler her er av nyere dato, vil jeg i stor grad støtte meg på uttalelser og vinklinger på spørsmål knyttet til kjønn, kjønnsidentitet og seksualitet som har kommet frem i ulike russiske medier og formidlingsplattformer de siste par årene. I det fjerde kapitlet bruker jeg samtaler med de som administrerer internettprosjektet “404-barna” (*Deti-404*) som kilder, og LHBT-ungdoms egne skildringer, slik de er gjengitt på prosjektets nettsider. Jeg har også benyttet vitenskapelig faglitteratur for å belyse disse spørsmålene, herunder kjønnsteori. I teoridelen redegjør jeg for ulike teorier som er relevante for problemstillingene i oppgaven og viser hvordan de kan anvendes på situasjonen vi møter i dagens Russland og Ukraina.

I kapittel 2 diskuterer jeg språket i propagandaloven og fremsetter noen hypoteser om hvorfor den ble innført. Her benytter jeg også Michel Foucault og Judith Butlers teorier om kjønn og seksualitet som jeg mener kan gi bedre forståelse av hvordan en slik lov er motivert og fungerer.

I kapittel 3 vil jeg fokusere på aktivisters rolle i den pågående politiske debatten, hovedsakelig i Russland, men også i Ukraina. Pussy Riot, Femen og Pjotr Pavlenskij kjemper alle for å bryte tradisjonelle kjønnsrollemønstre og på den ene eller den andre måten bruker de alle kropp og fremtoning som politisk virkemiddel. I dette kapitlet vil jeg også legge frem Maurice Merleau-Pontys ideer om kropp og diskutere hvordan kvinnesakshistorien i Sovjetunionen synes å ha påvirket dagens kjønnsnormer.

I det fjerde kapitlet retter jeg fokus mot LHBT-ungdommer, og 404-administratorene som jobber tett med dem. Dette fordi propagandaloven har som mål å beskytte nettopp mindreårige mot “utradisjonelle seksuelle relasjoner”. I dette kapitlet ser jeg også på hvordan gruppen Okkuper de pedofile (*Okkupaj pedofiljaj*), som er tilhenger av propagandaloven, påvirker holdninger til LHBT og hvordan det er å leve som skeiv i Russland i dag.

Det femte og siste kapitlet er et konklusjonskapittel der jeg samler tråder og forsøker å gi svar på problemstillingene som er blitt fremsatt i tidligere kapitler.

Perioden jeg vil konsentrere meg om, omfatter tidsrommet februar 2012 til februar 2014. Den 21. februar 2012 fikk Pussy Riots protestaksjon i Frelserkirka (*Khram Khrista Spasitelja*) i Moskva og den påfølgende arrestasjonen av tre av grupped medlemmene for alvor verden til å interessere seg for russisk kjønnslovgivning og -politikk. Debatten blusset opp på nytt da Russland var vertskap for Vinter-OL i februar 2014. Både før og under vinterlekene var det massiv kritikk fra vestlige myndigheter, organisasjoner og medier mot propagandaloven i Russland. Det ble også rettet kritikk mot andre menneskerettighetsbrudd og særlig mot behandlinga av Russlands LHBT-personer. Men det er hovedsakelig *interne* diskusjoner, protestaksjoner og LHBT-støttegruppens arbeid i denne toårsperioden jeg vil belyse og diskutere her.

1.2 Noen relevante hendelser av nyere dato

Etter februar 2014 har det skjedd mye både i Russland og Ukraina som kunne vært interessant å drøfte grundigere i denne oppgaven. Av hensyn til min egen tidsramme har jeg valgt å sette sluttstrek i februar 2014. Jeg vil likevel kort nevne noen hendelser som har funnet sted de siste månedene og som er relevante for problemstillingene mine.

Det har som nevnt vært stort fokus i media på uroen i Ukraina siden Janukovitsj' avgang og på Russlands annektering av Krim, som fant sted rett etter OL. Dette har ikke bare tatt mye oppmerksomhet bort fra propagandaloven, men også fra mediens kritikk av vestlige ledere som valgte å boikotte lekene. Boikotten ble gjennomført som en reaksjon på Russlands propagandalov. Fra russisk hold ble dette oppfattet som provoserende og dobbeltmoralisk. Menneskerettighetsgrupper i Russland som jobber med andre saker enn LHBT, har for eksempel kritisert Vesten for å glemme alle de russerne som lever i fattigdom. Fattigdom er i seg selv riktignok ikke et direkte brudd på menneskerettighetene, men fattige i dagens Russland mangler i stor grad tilgang til helsetjenester, juridisk bistand og sosialhjelp. Og dette er noe som rammer langt flere russere enn LHBT-diskriminering gjør. Russisk aktivist og forfatter Boris Kagarlitskij sier til *Klassekampen* at homofiles rettigheter er en "ikke-sak" for russere flest, og hevder at Putin bruker denne oppmerksomheten til å dysse ned andre kritikkverdige forhold i det russiske samfunnet.³

³ Grasaas-Stavenes, Eirik, "Propagandalekene" i *Klassekampen*, 08.02.2014, side 19.

Propagandaloven og LHBT-rettigheter i Russland fikk dessuten mye større oppmerksomhet enn manglende arbeidsmiljøvern under utbygginga av OL-anleggene. Tanja Loksjina ved menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watchs kontorer i Moskva formidlet til pressen at organisasjonen hadde avdekket tilfeller der arbeidere på OL-anleggene var blitt arrestert uten saklig grunn og at noen gjestearbeidere ble deportert fra Russland.⁴ I tillegg stod mange arbeidere igjen uten lønn for arbeidet de hadde utført. I lys av disse forholdene fremstår den massive kritikken som har vært rettet mot propagandaloven fra Vesten kanskje som underlig, og mange spør seg hvorfor det ikke også har vært rettet kritikk mot andre forhold, som korrupsjon, manglende vern av arbeiderne i forkant av OL og alle russerne som lever under fattigdomsgrensa.

Russland har altså måttet tåle mye kritikk for sin behandling av LHBT-personer, og selv om spørreundersøkelser viser at propagandaloven har stor støtte i befolkninga, var det interessant å konstatere at den østerrikske transvestitten Conchita Wurst, eller Thomas Neuwirth, som vant Eurovisjonens melodikonkurranse i mai 2014, fikk fem poeng fra Russland. Mange russere stemte altså på henne.

Vitalij Milonov, medlem av den lovgivende forsamling i St. Petersburg og en av forfatterne av propagandaloven, oppfordret i forkant av Eurovisjonen Russland til å boikotte arrangementet. Han uttalte blant annet til russiske medier at Eurovisjonen har gått fra å være en "tradisjonell musikkbegivenhet" til å bli en "pan-europeisk gay pride"⁵. Videre sa han at: "Deltakelse av den eksplisitte tranvestitten og hermafroditten Conchita Wurst på samme scene som vårt fedrelands sangere på direkten – det er helt åpenbart propaganda for homofili og det er åndelig fordervelse."⁶

Milonov har ofte vært raskt ute med å kritisere og anmelde aktivitet han ikke liker. Han forsøkte blant annet å anmelde den amerikanske artisten Madonna som uttrykte støtte til Pussy Riot under en konsert i Moskva høsten 2012. Han anmeldte også Elena Klimova som administrerer 404-prosjektet til støtte for russiske LHBT-ungdommer, en sak jeg vil komme tilbake til i det fjerde kapitlet. Dumarepresentanten Vladimir Zjirinovskij sa i et russisk TV-

⁴ Røed-Johansen, Daniel, "Tenner OL-ilden for dyre og omstridte leker" i *Bergens Tidende*, 30.10.2013, side 31.

⁵ "Милонов призвал российских артистов бойкотировать Евровидение". Lokalisert 10.06.2014 på: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1515851>. Min oversettelse. Originalt heter det: "из 'традиционного музыкального мероприятия' превратился во 'всеевропейский гей-парад'".

⁶ "Милонов призвал российских артистов бойкотировать Евровидение". Lokalisert 10.06.2014 på: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1515851>. Min oversettelse. Originalt heter det: "Участие явного трансвестита и гермафродита Кончиты Вурст на одной сцене с отечественными певцами в прямом эфире — это очевидная пропаганда гомосексуализма и духовного разложения."

program på kanalen “Rossija 1” etter Eurovisjon-finalen at Conchitas seier var “slutten for Europa” og at Europa “ikke lenger har menn og kvinner, men *det*”, til stor jubel fra publikum (min utheving).⁷ Videre sa han at Europa er intetkjønn og at det har råtnet. Der Milonov omtaler Conchita som tvekjønnet, velger Zjirinovskij altså å kalle henne “det”.

Man kan spørre seg hvorfor mektige russiske politikere som Milonov og Zjirinovskij bruker energi på å kritisere en slagerkonkurransse. Den viktigste årsaken er nok at denne konkurransen er svært kjent og populær og har høye seertall både i Russland og Europa. Budskapet deres vil dermed nå mange, både i og utenfor Russland. En annen årsak synes å være knyttet til det kalkulerede behovet for å definere og utdefinere som synes å bre om seg i dagens russiske politikk. Gjennom å definere hva som er heteronormativt – *mainstreamidealet* – defineres LHBT som avvik. De to politikerne vil gjerne påberope seg definisjonsmakten, den makten som ligger i det å definere og utdefinere noe, inkludere eller ekskludere. Dette er et punkt jeg vil komme tilbake til når jeg drøfter den språklige analysen av propagandaloven og reaksjonene på den.

Men Conchita ble også en oppvekker for oss som mener vi er kommet langt når det gjelder aksept for mangfoldige kjønnsuttrykk. Conchita fremstår som provoserende, også for mange av oss i Vesten, kanskje fordi hun befinner seg mellom de kjente kjønnsuttrykkene. Vi kan ikke kjenne henne igjen som helt kvinne, og hun er heller ikke mandig. Hun er ikke engang androgyn. Neuwirth har valgt å beholde skjegget i det han trer inn i sitt alter ego “Conchita”. Hun utfordrer altså ikke bare russere, men de fleste av oss med dette “nye” kjønnsuttrykket.⁸ Hvor LHBT defineres som avvik, vil Conchitas kjønnsuttrykk fremstå som uforståelig.⁹ Esben Ester Pirelli Benestad, professor i sexologi og kjent norsk transperson, uttalte i forbindelse med Conchitas opptreden at:

Det er jo et stort problem i transemiljøer det, å bale med sitt valgte kjønns tvangstrøyer. Man skal se ut som en vanlig kvinne – mens Conchita introduserer en egen transeestetikk, og dermed forandrer hen¹⁰ verden. Fordi det ikke er diktet utenfra, i form av normer, men innenfra. Det er et konseptutvidende uttrykk.¹¹

⁷ Zjirinovskij uttalte: “Это конец Европы! У них нет больше не мужчин и женщин. У них оно!” “Жириновский - Кончита Вурст это Конец для всей Европы. Евровидение 2014”. Lokalisert 20.05.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=8BtbuNckFGU>

⁸ Johnsen, Andreas, “Fenomenet Conchita” i *Blikk*, nr. 6/7-2014, s. 39.

⁹ Jegerstedt, Kari, 2011, “Judith Butler” i *Kjønnteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 76.

¹⁰ Historien om “hen” er nesten 50 år gammel, forteller professor i nordiske språk ved Universitetet i Lund, Marit Julien. Rolf Dunås, som hadde en språkspalte i *Uppsala Nya Tidning*, foreslo dette pronomenet i 1966.

Selv om “lek” med etablerte kjønnsuttrykk ikke er et nytt fenomen, var dette likevel en grensesprengende performance med tanke på at nesten 200 millioner mennesker så Eurovisjonen i 2014.¹² Conchitas fremførelse nådde altså mange TV-seere over store deler av verden.

1.3 Noen begrepsmessige presiseringer

Når jeg skal undersøke kjønnsdebatten i Russland og Ukraina, melder det seg et behov for å definere noen av begrepene jeg vil bruke og et behov for å forklare hvilken relevans de har for denne studien.

Propagandaloven angriper LHBT-menneskers rett til åpent å kunne vedkjenne seg sin egen seksualitet. Med dette angripes også retten til å bestemme over egen *kropp*. Historisk sett har forståelsen av kroppen endret seg. Ulike teoretikere er uenige om forholdet mellom *kropp* og *sjel/bevissthet/tanke*. Gir det i det hele tatt mening å snakke om kroppen som noe selvstendig? Mennesket er jo noe mer enn bare kropp. I kapittel 3 drøfter jeg hvordan kroppen i dag gjerne betraktes som sosial og privat på en og samme tid, med særlig vekt på Maurice Merleau-Pontys radikale tanker om kropp.

På samme måte som det er vanskelig å svare på hva *kropp* er hvis man ser bort fra det rent fysiske som kan måles og veies, er det vanskelig å gi noen klar definisjon på hva *kjønn* er. Fagfeltet *kjønnsstudier* favner mange forskjellige disipliner som for eksempel sosiologi, filosofi, historie, litteraturvitenskap og biologi. Ut fra hvilken sammenheng man studerer *kjønn*, vil man få ulike svar, og teoretikere vil komme med egne definisjoner. Når man ser på kjønn i et biologisk perspektiv, opererer man normalt med skillet mann/kvinne, og de uttrykkelige forskjellene mellom disse. Men også i biologien kan man operere med ulike

Det var inspirert av det finske pronomenet “hen” som ikke signaliserer kjønn på den man omtaler. I Sverige skjøt bruken av “hen” fart etter at barneboken *Kiwi og monsterhund* ble utgitt i 2012. Hovedpersonen, Kiwi, blir konsekvent omtalt som “hen” gjennom hele boka fordi forfatteren ikke ønsker å sende ut signaler om barnet er gutt eller jente. Dette førte til langvarig debatt i Sverige om bruken av “hen” og var med på å skape blest om pronomenet. Vinteren 2013/14 dukket “hen” opp i nesten tusen svenske avisartikler, og til sammenligning i bare åtte norske. Julien forteller at “hen”s bruksområder omfatter både avsenderens behov (når man ikke ønsker å spesifisere kjønn til en person, for eksempel ved at man ikke kjenner vedkommendes kjønn eller at man ønsker å anonymisere den som omtales) og den som blir omtalt sitt behov (for eksempel fordi personen ikke ønsker å bli satt i bås som enten “han” eller “hun”). Jf. “Han, hun og hen” i “Språkteigen”. Lokalisert 27.07.2014 på: radio.nrk.no/serie/spraakteigen.

¹¹ Johnsen, Andreas, “Fenomenet Conchita” i *Blikk*, nr. 6/7-2014, s. 40.

¹² Bakker, Sietse “Eurovision Song Contest 2014 reaches 195 million worldwide”. Lokalisert 13.06.2014 på: http://www.eurovision.tv/page/news?id=eurovision_song_contest_2014_reaches_195_million_worldwide

“grader” av kjønn som nyanserer den tradisjonelle oppfatninga.¹³ Foreløpig kan vi nøye oss med å si at *kjønn* ikke nødvendigvis er en gitt størrelse, men noe som også avhenger av kulturens bruk av begrepet, men dette vil jeg komme nærmere inn på i neste kapittel.¹⁴

En term man ofte kommer over på internett, i mediene og i andre fora hvor ikke-heterofiles rettigheter diskuteres, er LHBT. Det er en forkortelse for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. I noen medier vil man finne variasjoner av LHBT-forkortelsen som også inkluderer “Q” for *queer* (*skeiv*) og “I” for *interseksuell*¹⁵. På nettsidene til organisasjoner som jobber for mennesker med en annen seksuell identitet enn heterofili, er det termen *LHBT* jeg oftest møter, og jeg har valgt å bruke denne betegnelsen i oppgaven. Det kommer riktignok stadig nye termer til, som omfatter flere grupper eller differensierer mellom dem på andre måter, men jeg har altså valgt å bruke den mest etablerte betegnelsen LHBT på disse gruppene. I kjønnsdebatten som pågår i Russland og Ukraina i dag, omtales heterofilt samliv ofte som “tradisjonelle” (традиционные) og alle andre former som “utradisjonelle” (нетрадиционные), men også i disse landene er en betegnelse tilsvarende LHBT i bruk – LGBT (ЛГБТ) der G'en står for *gei* (гей) – *gays*. Noen steder i denne oppgaven benytter jeg *homofil* i stedet for *LHBT*, fordi det ofte brukes i dagligtalen om alle som ikke er heterofile.

Hva så med begrepet *skeiv* (*queer* og det tilsvarende russiske *kvir*/квир)? En av representantene for *skeiv* teori, Judith Halberstam sier: “Å forstå seg selv som *skeiv* i forhold til storsamfunnet betyr ofte en mangel på identifikasjon og tilhørighet med det som majoritetskulturen opphøyer som de viktigste verdiene”.¹⁶ Majoritetskulturen i Russland og Ukraina – og de fleste andre steder i verden – dyrker heterofilt samliv og kjernefamilien. Jeg bruker begrepet *skeiv* i betydninga noe eller noen som overskrider det normgivende, altså et brudd med det heteronormative. Sagt på en annen måte er *skeiv* her det samme som “ikke-hetero”.

Spørsmålene rundt kjønn og seksualitet som diskuteres innenfor den teoretiske retninga “*skeiv* teori” er akademiske, og som det vil fremgå når jeg siterer og refererer kilder, har ikke alle – for eksempel politikere og debattanter – en klar definisjon av begrepene *kjønn*, *skeiv* og

¹³ Meirmans, Stephanie, 2011, “Joan Roughgarden” i *Kjønnsteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 334.

¹⁴ Jegerstedt, K. & Mortensen, E., 2001, “Hva er kjønn? Ulike tilnæringsmåter” i *Kjønnsteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 15.

¹⁵ Interseksuell brukes om individer som blir født med tvetydige kjønnsorganer hvor man ikke kan fastslå om personen er jente eller gutt. Det er både et medisinsk begrep og beskriver en kjønnsidentitet. Intersex-organisasjoner jobber for en normalisering og at intersex skal betraktes som et tredje kjønn, på lik linje med mann og kvinne. “Intersex”. Lokalisert 24.04.2014 på: <http://sml.sn.no/intersex>

¹⁶ Mortensen, Ellen, 2011, “Judith Halberstam” i *Kjønnsteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 317.

homofil. Jeg vil etterstrebe å være konsistent i min egen begrepsbruk, men der jeg refererer til kilder som omtaler LHBT-personer, vil det som sagt noen ganger være mer naturlig å bruke termen *homofil*, selv om det også kan inkludere andre seksuelle minoriteter.

Jeg har bevisst unngått å bruke begrepet *seksuell legning* unntatt når jeg refererer til kilder hvor *legning* blir anvendt. Legning er et problematisk begrep, fordi det i ulike kulturer og miljøer er uenighet om hvorvidt seksuelle preferanser er biologisk forankret eller ikke, men dette er en diskusjon jeg ikke vil ta opp i denne oppgaven.

Jeg bruker begrepet *kjønnsaktivisme* og *kjønnsaktivist* i flere ulike betydninger. De jeg omtaler som *kjønnsaktivister* er ikke nødvendigvis rene kvinneaktivister eller mannsaktivister. Det kan også være snakk om personer som markerer støtte for LHBT-grupper eller stiller spørsmål ved vår oppfatning av *kjønn*. Jeg bruker også *kjønnsaktivisme* i betydninga *kroppssaktivisme* – og refererer da til ulike former for aktivisme der kroppen brukes som kunstnerisk og/eller politisk virkemiddel eller “lerret”. Hva da med de som aksjonerer *mot* LHBT og til støtte for propagandaloven, vil det være riktig å definere dem som *kjønnsaktivister*? Svaret er ja, dersom vi velger å se på dem som “heteroaktivister”. Jeg mener likevel ikke at dette blir en riktig benevnelse i og med at den gruppen jeg tar opp i kapittel 4 bruker voldelige virkemidler. Siden de etter mitt syn står for umotiverte overgrep og brutale krenkelser mot grupper av mennesker, mener jeg det er mer presist å omtale deres aksjoner som “hatkriminalitet”.

Det diskuteres i dag om begreper som “Øst”/“østlig” og “Vest”/“vestlig” har relevans, siden det ikke lenger finnes en Østblokk eller Vestblokk i disse ordenes vanlige forstand. I denne oppgaven bruker jeg likevel begreper som “Vesten” og “vestlig” for å betegne USA, EU og EØS-land og andre land som orienterer seg mot det geografisk sett “vestlige” Europa. Under “Festspillene 2014” besøkte Maria Aljokhina og Nadezjda Tolokonnikova fra protestbevegelsen Pussy Riot Bergen.¹⁷ Der påsto de at å snakke om et skille mellom Øst og Vest har gått ut på dato, og at den eneste som har interesse av å opprettholde denne motsetninga, er Putin. Jeg synes det er en interessant påstand, men mener vi her hjemme vel så mye bærer på en forestilling om skillet mellom Øst og Vest, forankret i historie og kultur, snarere enn i geografi og politikk. Det kan derfor være formålstjenlig å bruke disse begrepene.

¹⁷ Program fra “Festspillene i Bergen 2014”. Lokalisert 20.03.2014 på:
<http://www.fib.no/no/Program/?Tlp=852842>

1.4 Betraktninger om homoseksualitet i Russland i et historisk perspektiv

Selv om jeg fokuserer på lovgivning i dagens Russland og Ukraina, er det, for å få bedre forståelse for dagens situasjon, nødvendig å foreta et oppsummerende historisk tilbakeblikk på de homofiles status i det førrevolusjonære Russland og Sovjetunionen. Lingvisten Brian James Baer skriver om dette i sin artikkel “Queer in Russia: Othering the Other of the West”.¹⁸

Et interessant poeng Baer tar opp i sin artikkel er at begreper knyttet til seksualitet ofte er tatt inn i russisk fra Vesten.¹⁹

While “queer” has been borrowed into Russian as *kvir*, its usage is limited and it has still to be fully integrated into the Russian language – for example, there is no adjectival form for *kvir* while there is for the more established borrowing *gei* (*geiovskii*). Moreover, as borrowing, *kvir*, like *feminizm*, is for Russians inscribed with Western hegemonic claims and so reinforces the still common belief among Russians that homosexuality is a foreign import. In the first ever Russian anthology of gender theory, *Antologija gendernoi teorii* (2000), [...] *queer theory* appears untranslated, in English letters, in a list of related topics, between *feminizm* and *postfeminizm*.²⁰

Kvir brukes i russisk ofte synonymt med *gej* (гей) og *goluboj* (голубой) og sammenfaller da med en absolutt homofil identitet.²¹ Det finnes ingen opprinnelig russisk benevnelse for *skeiv* som i større grad beskriver en mer “flytende” seksuell identitet enn de mer fasttømrede definisjonene heterofili og homofili, mener Baer.²² Dette kan også påvirke opplevelsen av selve “fenomenet” homofili og skeivhet som noe vestlig.

Baer hevder videre at det har vært “en slags gullalder for homofile” i Russland, altså en tid da homofile ikke ble rettslig forfulgt eller uthengt, men at det hersker uenighet om når denne fant sted. Slavisten Simon Karlinskij, som også er anti-kommunist, mente ifølge Baer at de siste tiårene før revolusjonen var den mest liberale perioden med tanke på homofili, mens de venstrevridde historikerne John Lauritsen og David Thorstad, derimot hevder at det var på

¹⁸ Baer, Brian James, 2011, “Queer in Russia: Othering the Other of the West” i *Queer in Europe: Contemporary Case Studies*, red. Downing, L. & Gillett, R., Ashgate Publ. Ltd., Surrey, side 173-188.

¹⁹ Baer, 2011, side 174.

²⁰ Baer, 2011, side 175.

²¹ Baer, 2011, side 176.

²² Baer, 2011, side 176.

1920-tallet homofile kunne leve ut sin seksualitet fordi homofili ikke var nevnt i den sovjetiske straffeloven.²³

Fra 1922 til 1934 var det ingen lov som kriminaliserte homoseksualitet i Sovjetunionen.²⁴ Det var ikke før i 1930 at ordet *homoseksualitet* (*gomoseksualizm*) først ble registrert i russisk i Den store sovjetiske ensyklopedi.²⁵ I januar 1934 ble det gjennomført en massearrestasjon av homofile i Moskva, Leningrad, Kharkov og Odessa, og to måneder senere ble “homoseksuell aktivitet” kriminalisert.²⁶ Dette forbudet skulle vise seg å gjelde helt frem til 1993.

Mens homoseksualitet lenge ble ansett som umoralsk og slått ned på i Vesten, ble det likevel tematisert, mens sovjetmyndighetenes strategi ifølge Baer bestod i “usynliggjøring”. Denne usynliggjøringa, altså et fravær av publikasjoner og offentlig diskusjon om homofili, har gitt et feilaktig inntrykk av en kontinuerlig heteroseksualitet, hevder Baer.²⁷ Han hevder videre at denne usynliggjøringa til en viss grad beskyttet seksuelle minoriteter fordi folk flest ikke visste at homofili eksisterte.²⁸ Her vil Michel Foucault, som jeg kommer tilbake til i underkapittel 2.2, hevde at samtaler om seksualitet alltid er til stede i alle samfunn, men at disse kan foregå på andre måter enn de vi er vant til. Høyst sannsynlig visste den jevne sovjetborger at homofili fantes, men siden det ikke ble snakket om det offentlig, kan det ha utviklet seg forestillinger om at det var noe unaturlig – en sykdom eller et avvik. Baer hevder videre at myndighetenes usynliggjøring av homofili har ført til en dyp homofobi blant russere. Han begrunner denne påstanden i en undersøkelse fra 1989, hvor det kom frem at 33% av respondentene mente at homofile skulle utryddes, mens 30% mente det ville være best å isolere dem.²⁹ Selv om oppslutninga om propandaloven var stor i 2013, så viser en undersøkelse fra Levada samme år at “bare” 13% av respondentene mener homofile bør straffefølges, noe som kan tyde på at holdningene til LHBT-personer tross alt er endret i positiv retning de siste 25 årene.³⁰ At hele 38% i den samme undersøkelsen mente at homofile burde kureres, styrker derimot Baers påstand om at mange russere ser på homofili som en sykdom.

²³ Baer, 2011, side 174.

²⁴ Baer, 2011, side 176.

²⁵ Baer, 2011, side 176.

²⁶ Baer, 2011, side 177.

²⁷ Baer, 2011, side 174.

²⁸ Baer, 2011, side 177.

²⁹ Baer, 2011, side 177. Her henviser Baer til Kon, 1997, p. 377.

³⁰ “Общественное мнение о гомосексуалистах”. Lokalisert 09.10.2013 på: <http://www.levada.ru/17-05-2013/obshchestvennoe-mnenie-o-gomoseksualistakh>

Etter Sovjetunionens sammenbrudd var det stor optimisme i Vesten for skeive personers fremtid i Russland og de tidligere sovjetrepublikkene. Denne optimismen ble imidlertid ikke delt av befolkninga, mener Baer.³¹ Den feministiske akademikeren Natalja Khodyreva grunngir dette med at kommunismens bortfall hadde igangsatt en renessanse for patriarkatet som innebar at kvinner skulle tilbake til kjøkkenet og LHBT-personer tilbake i skapet.³² Som jeg vil vise i underkapittel 3.1, kan mye tyde på at det ikke er snakk om en renessanse, men heller dreier seg om strukturer som har vært der hele tiden. På tross av Khodyrevas pessimisme for kvinne- og LHBT-rettigheter ser vi at tida etter Sovjetunionens oppløsning, som også var preget av større åpenhet mot Vesten, førte til en økning i antall LHBT-organisasjoner i Øst-Europa og til internasjonalt samarbeid på dette feltet.³³ Baer mener at det under Putins styre har pågått en prosess i retning av normalisering.³⁴ Mer åpenhet etterfulgt av en normaliseringsprosess i Russland gjelder ikke bare LHBT, men også for feministiske bevegelser, som jeg kommer tilbake til i underkapittel 3.1.

1.5 Lovgivning knyttet til LHBT-rettigheter i Russland og Ukraina per 2013 med sideblikk til norske forhold

Før jeg tar fatt på diskusjonen om propandaloven i Russland vil jeg belyse den juridiske stillinga til skeive i henholdsvis Russland og Ukraina. The Russian LGBT Network er en samling av LHBT-organisasjoner og -aktivister i Russland. På nettsidene sine tar de for seg LHBT-rettigheter i land etter land.³⁵

Ukraina avkriminaliserte samleie mellom personer av samme kjønn i 1991, Russland i 1993. Det er bare 20 år siden, men vi skal være forsiktig med å dømme Russland her uten også å se på vår egen historie. Benevnelsen Det norske forbundet av 1948, en forløper til dagens Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), gir et feilaktig inntrykk av at homofili ble avkriminalisert så tidlig som i 1948. I Norge ble paragraf 213,

³¹ Baer, 2011, side 175.

³² Baer, 2011, side 175.

³³ Baer, 2011, side 177.

³⁴ Baer, 2011, side 178.

³⁵ "Legal summary in details on Russia". Lokalisert 23.10.2013 på: http://ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/russia/legal og "Legal summary in details on Ukraine". Lokalisert 23.10.2013 på: http://ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/ukraine/legal

“forbudet mot homoseksuelle forbindelser mellom menn”, først opphevet i 1972.³⁶ Så sent som i 1982 fjernet Sosialdepartementet homofili som sykdomsdiagnose.³⁷

Verken Russland eller Ukraina anerkjenner ekteskap, partnerskap eller samboerskap mellom personer av samme kjønn. Likekjønnede par får ikke adoptere barn eller tilbud om assistert befruktning, men skeive single kan bli kunstig befruktet. Transpersoner får gifte seg med en person av motsatt kjønn. I Ukraina er det tillatt å gjennomføre kjønnskifteoperasjon, mens det i Russland kan synes noe tilfeldig hvem som får gjøre det: Loven åpner for det, men uten klare retningslinjer fra Helseministeriet varierer praksisen fra region til region. Det samme gjelder transpersoners rett til å endre navn slik at det står i stil med kjønnsidentiteten: Dette er lov i Ukraina, mens i Russland kan det virke som om det i større grad vil avhenge av den aktuelle tjenestemann som behandler søknaden. Også her synes jeg det er på sin plass å si noe om norske forhold. Kampen for seksuell likestilling og kjønnslikestilling er ikke bare relevant når vi snakker om Øst-Europa. Selv om vi har kommet relativt langt i Norge når det gjelder LHBT-rettigheter, er det grupper som blir juridisk diskriminert på bakgrunn av kjønnsidentiteten sin også her hjemme.

Den 9. juni 2014 publiserte *Bergens Tidende* en sak om Stein Wollf Frydenlund, leder av LLHs transpolitiske utvalg og medlem av styringsgruppa i TransGender Europe, som rundt tusenårskiftet gjennomgikk kjønnskiftebehandling.³⁸ Han opplevde prosessen som tung og nedverdiggende. Han reagerer også på at det er opp til helsepersonell å avgjøre kjønnsidentiteten til en person. Dersom man ikke får godkjent kjønnskifteoperasjon av helsevesenet første gang, har man ikke krav på en ny vurdering. Til avisa uttaler han at måten vi behandler transpersoner på i Norge, er “eit klart brot på menneskerettane”.³⁹

Menneskerettighetsorganisasjonen Amnesty International har siden februar 2014 hatt en kampanje gående mot diskriminering av transpersoner i Norge.⁴⁰ Norske Amnesty retter kritikk mot at prosessen for å skifte kjønn er svært tidkrevende; den kan ta opptil 10 år, og krever irreversibel sterilisering. Amnesty krever at:

³⁶ “Det Norske Forbundet av 1948”. Lokalisert 06.06.2014 på:

http://sml.sn1.no/Det_Norske_Forbundet_av_1948

³⁷ “Historisk oversikt”. Lokalisert 10.06.2014 på:

<http://www.llh.no/nor/homofil/homohistorien/Historisk+oversikt.9UFRDI0d.ips>

³⁸ Bøe, Camilla Aasen, “Diagnostisert og tvangssterilisert”. Lokalisert 09.06.2014 på:

http://www.bt.no/nyheter/Diagnostisert-og-tvangssterilisert-3134030.html#.U5j6yfl_uuJ

³⁹ Bøe, Camilla Aasen, “Diagnostisert og tvangssterilisert”. Lokalisert 09.06.2014 på:

http://www.bt.no/nyheter/Diagnostisert-og-tvangssterilisert-3134030.html#.U5j6yfl_uuJ

⁴⁰ Kaatee, Patricia, “Stans diskriminering av transpersoner”. Lokalisert 12.06.2014 på:

<http://www.amnesty.no/aksjon/stans-diskriminering-av-transpersoner>

- 1) Norske myndigheter snarest må etablere en rask, tilgjengelig og åpen prosedyre som sikrer transkjønnede personer muligheten til en juridisk anerkjennelse av sitt kjønn som er i samsvar med den enkeltes oppfatning av egen kjønnsidentitet. Og
- 2) At norske myndigheter må sikre at transkjønnet identitet blir fjernet fra den nasjonale klassifiseringen av psykiske lidelser, og at transkjønnede personer som ønsker å endre juridisk kjønn kan gjøre det uten å måtte gå gjennom psykiatriske tester og uten å måtte ha en psykiatrisk diagnose.⁴¹

Det er ifølge The Russian LGBT Network ikke noe i den russiske lovgivninga som beskytter mot hatkriminalitet rettet mot LHBT-personer. Russland har en lov som skal hindre hatkriminalitet, paragraf 282 i Den russiske føderasjons straffelov. I den defineres hatkriminalitet som:

handlinger, begått offentlig eller gjennom media, som er ment å fremme hat eller fiendskap, så vel som ydmykelse av en person, eller gruppe av personer på bakgrunn av kjønn, rase, nasjonalitet, språk, opphav, religion eller tilhørighet til en eller annen sosial gruppe.⁴²

Det kan hende at The Russian LGBT Network mener at loven ikke beskytter LHBT-personer mot denne type overgrep fordi seksuelle minoriteter ikke er nevnt spesifikt i straffelovens paragraf 282. Paragraf 135a i den norske straffeloven skal verne også *homofile* mot hatkriminalitet:

§ 135 a. Den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Som ytring regnes også bruk av symboler. Medvirkning straffes på samme måte. Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b) religion eller livssyn,

⁴¹ Kaatee, Patricia, "Stans diskriminering av transpersoner". Lokalisert 12.06.2014 på: <http://www.amnesty.no/aksjon/stans-diskriminering-av-transpersoner>

⁴² "Статья 282. Возбуждение ненависти либо вражды, а равно унижение человеческого достоинства". Lokalisert 12.11.2013 på: <http://www.zakonrf.info/uk/282/> Min oversettelse. Originalt heter det: "Действия, направленные на возбуждение ненависти либо вражды, а также на унижение достоинства человека либо группы лиц по признакам пола, расы, национальности, языка, происхождения, отношения к религии, а равно принадлежности к какой-либо социальной группе, совершенные публично или с использованием средств массовой информации."

- c) homofile legning, leveform eller orientering, eller
- d) nedsatte funksjonsevne.⁴³

Her kan det nevnes at et juridisk vern mot diskriminering på bakgrunn av homofili i Norge kom på plass så sent som i 1981.⁴⁴ Men i det norske regelverket er homofobi altså spesielt nevnt, i motsetning til hva som er tilfelle i det russiske. Når man har spurt folk i Russland om deres synspunkter på vern av LHBT-personer, får man nedslående svar. I en spørreundersøkelse fra Levada, publisert i mai 2013, er det kun 5% av respondentene som er helt enige i at staten skal beskytte homofile og lesbiske mot aggresjon fra omgivelsene, mens 33% i hovedsak er enig.⁴⁵ Resultatet av spørreundersøkelsen viser at LHBT-samfunnet i Russland har gode grunner for å etterspørre en klarere lovgivning som skal beskytte nettopp dem. Loven mot hatkriminalitet ser heller ikke ut til å være tilstrekkelig for å beskytte LHBT-personer. Det har for eksempel vært flere tilfeller av vold mot Pride-arrangementer – parader hvor LHBT-personer åpent uttrykker sin livsstil og retter fokus mot sine rettigheter – både i Russland og Ukraina. Det kan synes som Ukraina til dels har tatt tak i dette problemet, men vi skal ikke lenger tilbake enn til 2012, da deltakerne på Kiev Pride ble møtt med voldelig motstand uten at politiet grep inn og beskyttet dem.

I Ukrainas lovverk er det per 2013 ikke noe som innskrenker rettigheter til å uttrykke seg fritt om LHBT-personer eller saker som omhandler disse. Russland derimot har innført en lov som forbyr formidling av “homoseksuell propaganda”. Den statlige innskrenkinga av LHBT-personers rettigheter begynte i noen russiske regioner: St. Petersburg, Arkhangelsk, Rjazan, Kostroma, Novosibirsk og Kaliningrad.⁴⁶ Sommeren 2013 kom det altså en nasjonal lov som i praksis tillater diskriminering av mennesker på bakgrunn av deres seksualitet og kjønnsidentitet.

⁴³ “13de Kapitel. Forbrydelser mod den almindelige Orden og Fred.” Lokalisert 10.06.2014 på: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-6#KAPITTEL_2-6

⁴⁴ “Det Norske Forbundet av 1948”. Lokalisert 06.06.2014 på: http://sml.snl.no/Det_Norske_Forbundet_av_1948

⁴⁵ “Общественное мнение о гомосексуалистах”. Lokalisert 02.12.2013 på: <http://www.levada.ru/17-05-2013/obshchestvennoe-mnenie-o-gomoseksualistakh>

⁴⁶ “Закон о гей-пропаганде прошел первое чтение в Госдуме”. Lokalisert 15.10.2013 på: <http://inosmi.ru/social/20130126/205083303.html>

Propagandaloven i Russland

2.0 Propagandaloven

Den internasjonalt omstridte propagandaloven i Russland ble enstemmig vedtatt av Den russiske думаen den 11. juni 2013. Det var altså ingen av Dumaens 450 representanter som stemte imot. Loven ble godkjent av Føderasjonsrådet 26. juni og trådte i kraft 29. juni. I første ledd av lovtekstens paragraf 6.21, står det:

1. Propaganda for utradisjonelle seksuelle relasjoner blant mindreårige, uttrykt gjennom formidling av informasjon ment for å etablere utradisjonelle seksuelle holdninger hos mindreårige, gjøre utradisjonelle seksuelle relasjoner attraktive, gi en forvrengt forestilling om sosialt likeverd mellom tradisjonelle og utradisjonelle seksuelle relasjoner, eller pådytting av informasjon om utradisjonelle seksuelle relasjoner som skaper interesse for slike relasjoner, er – om ikke strafferettslig straffbart – handlinger

som medfører illeggelse av en administrativ bot i størrelsesorden fra fire til fem tusen rubler for sivile borgere, førti til femti tusen rubel for offentlige tjenestemenn, åtti tusen til en million rubel, eller administrativ stans av virksomheten i en periode på opptil 90 døgn for rettssubjekter.⁴⁷

Av ledd 2 i lovparagrafen går det frem at forholdene som er nevnt i ledd 1 også omfatter “propaganda” formidlet gjennom massemedier og/eller telekommunikasjonskanaler, herunder internett, og i ledd 3 at forholdene nevnt i ledd 1, også omfatter utenlandske statsborgere og

⁴⁷ “Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних”. Lokalisert 15.08.2013 på: <http://www.zakonrf.info/koap/6.21/> Min oversettelse. Originalt heter det: “1. Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних, выразившаяся в распространении информации, направленной на формирование у несовершеннолетних нетрадиционных сексуальных установок, привлекательности нетрадиционных сексуальных отношений, искаженного представления о социальной равноценности традиционных и нетрадиционных сексуальных отношений, либо навязывание информации о нетрадиционных сексуальных отношениях, вызывающей интерес к таким отношениям, если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, - влечет наложение административного штрафа на граждан в размере от четырех тысяч до пяти тысяч рублей; на должностных лиц - от сорока тысяч до пятидесяти тысяч рублей; на юридических лиц - от восьмисот тысяч до одного миллиона рублей либо административное приостановление деятельности на срок до девяноста суток.”

personer uten statstilhørighet. Propagandaloven er ikke en straffelov, men en såkalt administrativ lov. En lovovertrедelse kan straffes med bøter, der størrelsen avhenger av om det er privatpersoner, offentlige tjenestemenn, utenlandske statsborgere eller rettssubjekter som idømmes straff, men også med at virksomheten (rettssubjektet) som har formidlet slik propaganda kan stenges i opptil 90 døgn. Dette ville for eksempel få store økonomiske konsekvenser for mediehus, og de færreste vil trolig våge å risikere en slik straff.

2.1 En innledende begrepsanalytisk tilnærming til propagandaloven

Det som omtales som propagandaloven, er egentlig tilføyelser i Den russiske føderasjons føderale lov No 135-FZ “Om beskyttelse av barn mot informasjon som kan påføre deres helse og utvikling skade”, og dessuten tilføyelser i andre lover og forskrifter “med det formål å beskytte barn fra informasjon som propagerer for en fornektelse av tradisjonelle familieverdier” (в целях защиты детей от информации, пропагандирующей отрицание традиционных семейных ценностей). Gjennom sammenstillinga av den opprinnelige lovtittelen og målformuleringa for lovtilleggene, går det altså frem at målbæring av det som faller utenfor tradisjonelle familieverdier, kan være skadelig for barns helse og utvikling.

Jeg vil begynne med å kommentere bruken av verbet “propagandere” (пропагандировать) og, senere i lovteksten substantivet propaganda (пропаганда). Disse ordene er i seg selv interessante i denne sammenhengen, siden de er negativt ladet. Vi forbinder gjerne propaganda med en idé som påtvinges andre, eller enda sterkere, at man hjernevasker andre. Vi snakker jo gjerne om *propaganda* i tilknytning til ideologisk påvirkning. Propagandaloven er i sin helhet formulert på en måte som gir inntrykk av at de som besitter en “utradisjonell seksualitet”, har til hensikt å pådytte andre et falskt positivt og ensidig bilde av sin livsstil. I Russland vil nok mange forbinde dette ordet med sovjettidens kontroll av samfunnet. Det gis et inntrykk av at LHBT-personer, bare ved å være seg selv, bedriver denne type propaganda, og at de ønsker å “rekruttere” nye medlemmer til sin “usunne” livsstil. Det ligger også i selve begrepet *propaganda* at det er snakk om en form for konstruert virkelighet, altså at LHBT-personer behøver å bruke propaganda fordi de har en så dårlig sak: en skeiv seksualitet er ikke *naturlig* i seg selv. Å påtvinge informasjon (навязывание информации): i det å “påtvinge informasjon” ligger det en undertekst lik den i ordet *propaganda*. Det fungerer som en forsterkning og underbygging av lovtittelen.

Mindreårig (несовершеннолетний): Et viktig poeng, som norske og andre vestlige kommentatorer som regel unnlater å nevne, er at denne loven helt eksplisitt skal forhindre at *mindreårige* får informasjon om LHBT. Myndighetsalderen er 18 år i Russland, som i Norge. Når mindreårige i Russland skal skånes for denne type “propaganda”, betyr det i realiteten at de fleste ytringer og markeringer om LHBT på offentlige steder og i media er utelukket. I tillegg vekker det ubehagelige følelser når det tas til orde for å beskytte barn mot voksnes livsstil, som om det å være skeiv nærmest er å betrakte som et overgrep. Med en slik lovtekst blir det lettere å forstå hvorfor *homofili* og *pedofili* blant mange russere oppleves som to sider av samme sak. Her hjemme er det store uenigheter blant fagfolk om pedofili i det hele tatt skal regnes som en seksuell orientering fordi det fører til en normalisering av pedofili, som lett kan sidestilles med heterofili og homofili. Putin har også bidratt til å underbygge denne sammenblandinga ved gjentatte ganger å uttale at han ikke har noe imot homofile så lenge “de holder seg unna ungene våre”, blant annet under et møte med frivillige under Sotsji-lekene. Det er denne uttalelsen vi har fått gjengitt i blant annet norsk presse, men Putin sa mer enn det. Han understreket at homofil praksis ikke er forbudt i Russland, men at det er forbudt å bedrive den type propaganda overfor mindreårige.⁴⁸

Her er uttalelsen og kommentarer gjengitt på “InoTV”:

Vi har et forbud mot propaganda for homofili og pedofili, jeg vil understreke det, forbud mot slik propaganda blant mindreårige. Det er helt forskjellige ting. Helt forskjellige ting – forbud mot visse relasjoner og mot propaganda for disse relasjonene.

Putin hevder videre at Russland er mer liberal enn andre land i denne saken. For eksempel blir homofile rettslig forfulgt i noen amerikanske stater:

Vi forbyr ingenting, vi fengsler ingen, vi bærer ikke noe som helst ansvar for slike relasjoner. I Russland kan man føle seg fri, slappe av, men vær så snill og la barna være i fred.

Presidenten lovet at det under OL ikke vil foregå diskriminering av noe slag. Han anser Russland for å være et land med tradisjonelle verdier, som nekter å ta opp europeiske verdier og syn på seksuell orientering. Putin kunngjorde at noen land til og med har gått så langt at de

⁴⁸ “Путин призвал геев оставить детей в покое”. Lokalisert 20.01.2014 på: <http://russian.rt.com/inotv/2014-01-18/Putin-prizval-geev-ostavit-detej>

diskuterer avkriminalisering av pedofili. Den russiske presidenten spesifiserte ikke hvilke land dette var, men med hans ord er det lett å finne slik informasjon på internett.

Skal vi liksom dilte etter dem som noen valper i en retning man ikke kjenner konsekvensene av? Vi har våre egne tradisjoner, vår egen kultur, vi har respekt for enhver av våre partnere, og vi ber dem om å ha respekt for våre tradisjoner og for vår kultur.⁴⁹

Utradisjonelle – eller ikke-tradisjonelle seksuelle relasjoner (нетрадиционные сексуальные отношения): Noe som ytterligere underbygger forståelsen av at pedofili og homofili kan sammenstilles, er at man i lovteksten benytter begrepet “*utradisjonell* seksuell omgang” som en motsetning til *tradisjonell*. Underforstått omfatter utradisjonell seksuell omgang alt annet enn heterofili, altså LHBT, men også pedofili og sodomi. Ved hjelp av sekkebegrepet “utradisjonell” indikerer lovteksten at seksuell praksis som er “utradisjonell” er noe ubehagelig og farlig – at homofil praksis kan sidestilles med overgrep mot barn og dyr. Med dette som bakteppe gir tanken om å beskytte barna mot denne type seksuell adferd mening, selv om premisset er grunnleggende problematisk.

Når det gjelder formuleringa “sosialt likeverd” (социальная равноценность) er lovteksten helt klar på at “tradisjonelle seksuelle relasjoner” står høyere enn “utradisjonelle” – at disse ikke er sosialt likestilte. På samme måte gir formuleringa “forvrent forestilling” (искаженное представление) klart uttrykk for at en oppfatning av jevnbyrdighet eller likeverd mellom “tradisjonelle” og “utradisjonelle” seksuelle relasjoner er en skjev og gal forestilling som behøver å rettes ut eller rettes opp. Hele begrepsbruken i propagandaloven understreker altså at LHBT (under dekknavnet “utradisjonelle seksuelle relasjoner”) er unaturlig, farlig, feil.

⁴⁹ “Путин призвал геев оставить детей в покое”. Lokalisert 20.01.2014 på: <http://russian.rt.com/inotv/2014-01-18/Putin-prizval-geev-ostavit-detej> Min oversettelse. Originalt heter det: “У нас есть запрет на пропаганду гомосексуализма и педофилии, я хочу это подчеркнуть, на пропаганду среди несовершеннолетних. Это разные вещи абсолютно. Абсолютно разные вещи – запрет на определенные отношения либо на пропаганду этих отношений.” [...] “Мы ничего не запрещаем, никого не хватаем, у нас нет никакой ответственности за такие отношения. В России можно себя чувствовать свободно, непринужденно, но оставьте детей в покое, пожалуйста.” [...] “И что, мы должны за ними, как бобики, шлепать в сторону неизвестных последствий? У нас свои традиции, своя культура, мы с уважением относимся к любым нашим партнерам и просим, чтобы так же с уважением относились к нашим традициям и к нашей культуре.”

2.2 En kjønnteoretisk diskursiv innfallsvinkel til propagandaloven

Filosof Espen Schaanning skriver at den franske filosofen Michel Foucault problematiserer vår oppfattelse av kjønn og seksualitet gjennom historiske analyser.⁵⁰ For Foucault gir det ikke mening å snakke om noe før man har et begrepsapparat og en vitenskap som omfatter det. På den bakgrunn argumenterer han for at begrepene *seksualitet* og *kjønn* først dukker opp på henholdsvis 1700- og 1800-tallet. Begrepet *kjønn* kommer blant annet inn i språket gjennom psykoanalysen.⁵¹ Foucault sier *kjønn* ble konstruert for å beskrive det man observerte utover det rent fysiske, som “den hysteriske kvinnen” og “avvikende og pervers oppførsel”.⁵²

Foucault kritiserer “undertrykkelsestenen”, altså at seksualitet har vært tabu. Schaanning hevder at basert på “undertrykkelsestenen” ville seksualitetens historie vært som følger:

Først i renessansen en fri og utvungen holdning til seksualitet; dernest et brudd fra og med 1600-tallet (med klimaks i den viktorianske periode) hvor seksualitet blir undertrykket, tiet i hjel og forbudt; og endelig i vår tid løses disse båndene opp igjen. Omsider kan seksualitet igjen bli snakket om og komme fram i lyset.⁵³

Foucault mener det ikke er sant at seksualitet har vært tabubelagt i 300-400 år. Han trekker frem skriftemålet som eksempel: “Man oppfordres ikke bare til å bekjenne de seksuelle sidesprang man faktisk har hatt, men også alle mulige seksuelle fantasier, drømmer, tanker osv.”⁵⁴ I den katolske kirke er det mye snakk om seksualitet, men da ofte som en sannhet som skal avdekkes. Snakk om sex foregår hele tiden, men bare på andre måter. Også i den russisk-ortodokse kirke snakkes det om seksualitet, hvor det heteronormative fremmes som det eneste moralsk riktige. Når kirka fordømmer utradisjonelle seksuelle relasjoner, er seksualitet like fullt et tema.

Et annet problem med “undertrykkelsestenen” er at man går ut ifra at verden er delt opp i *de som undertrykker* og *de undertrykte*, mener Foucault.⁵⁵ Det er en forenkelt virkelighetsoppfatning, hevder han. Holdninger til for eksempel seksualitet er skapt på

⁵⁰ Schaanning, Espen, 2000, “Post-strukturalisme: Michel Foucault” i *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*, Spartacus Forlag, Oslo, side 105.

⁵¹ Schaanning, 2000, side 106.

⁵² Schaanning, 2000, side 114.

⁵³ Schaanning, 2000, side 106.

⁵⁴ Schaanning, 2000, side 107.

⁵⁵ Schaanning, 2000, side 108.

bakgrunn av et helt sett av maktmekanismer. Videre mener Foucault at det er en løgn at vi har blitt så frigjorte.⁵⁶ Historien er ikke bevis på en kontinuerlig fremgang, slik vi liker å tro, for på samme tid som maktmekanismer “avdekkes”, skapes det nye.⁵⁷ Dette kan vi koble til hvordan vi i Norge i dag liker å tro at vi har blitt kvitt så mye “rask” på veien, vi har tatt et oppgjør med for eksempel undertrykking av homofile, mens vi ser ned på Russland som synes å bevege seg i motsatt retning.

Et annet viktig poeng jeg vil hente frem fra Foucaults tenkning, er hvordan han betrakter seksualitet i overgangen fra religionens dominans til 1800-tallets medisinske forskning. Innenfor religion vurderer man seksuelle handlinger og fantasier som moralske eller syndige, mens i den medisinske vitenskapen blir det vanlig å snakke om normalitet og sykkelighet.⁵⁸

Dette gjelder for eksempel den homoseksuelle på 1800-tallet som nettopp er blitt “pervers”, en spesiell mennesketype, en egenartet personlighet “med en fortid, en historie, og en barndom, en karaktertype, en livsform; en morfologi også – med en framtredd anatomi og kanskje en mystisk fysiologi. [...] Den homoseksuelle karakteriseres ikke lenger i kraft av sitt seksuelle forhold, men i kraft av sin “legning”, sin perverse natur som han skjuler og som man kan avlese i de minste gester, ansiktstrekk og uvante bevegelser. Den som leter finner som kjent.⁵⁹

Det som er mest interessant i Foucaults tenkning omkring seksualitet og kjønn i denne sammenheng er nemlig det utdraget ovenfor viser: seksualitet er ikke en fastsatt størrelse, men oppstår gjennom ulike maktstrategier. Vitenskapsmennene på 1800-tallet oppdaget ikke denne “perversiteten”, men ved at man satte et navn på det, ble det virkelig. Språket danner virkeligheten.⁶⁰ I Norge i dag snakker vi ikke om homoseksualitet som noe perverst og sykt, men vi gjorde det tidligere. Jeg minner om at Sosialdepartementet først fjernet homofili som sykdomsdiagnose i 1982. Det sier noe om at seksualitet og synet på seksualitet er en historisk betinget og formbar størrelse.

Judith Butler har sin bakgrunn i filosofi og litteraturvitenskap, og er en av de som markerer starten på “den tredje bølgen feminisme”. Hun mener de to foregående “bølgene” har hatt et for snevert fokus på den heteroseksuelle, hvite middelklassekvinnen i vestlige kulturer. Hun

⁵⁶ Schaanning, 2000, side 109.

⁵⁷ Schaanning, 2000, side 109.

⁵⁸ Schaanning, 2000, side 111.

⁵⁹ Schaanning, 2000, side 111-112.

⁶⁰ Schaanning, 2000, side 112.

kritiserer også den tradisjonelle feminismen for å bidra til å opprettholde “sannheten” om to kjønn – mann og kvinne – ved å sentrere tenkninga si omkring “kvinnekamp” og “kvinner”. Dette har ført til at andre kjønnsuttrykk og seksualiteter har blitt oversett.⁶¹ Selv plasserer hun sin teoretiske posisjon mellom feminisme og skeiv teori.

Det er særlig Foucaults teorier om forholdet mellom diskurs og makt som har inspirert Butler, skriver Kari Jegerstedt.⁶² Butler er opptatt av “den makten som opererer diskursivt, ikke bare fungerer regulerende, men også produktivt. Nettopp idet seksualitet og identitet underlegges en diskursiv regulering, produseres det også forståelige, begrepsfestede former for seksualitet og kjønn.”⁶³ Når myndighetene i Russland ønsker å gi et inntrykk av en kontinuerlig heteroseksualitet, som nevnt i underkapittel 1.4, overser de at det også i Russland har bodd og bor LHBT-personer. Butler ville kalt denne usynliggjøringa av en skeiv identitet i Russland – både fra myndighetspersoner og fra mannen i gata – for “den produktive makten”. Butler fremsetter premisset om at begreper om kjønn og seksualitet er konstruert og skapt.⁶⁴ På samme måte som Foucault sier at det er språket som danner virkeligheten. Det er betegnende at man i Russland har latt ordet “utradisjonell” inngå i propagandalovens lovtekst, fordi det underbygger at LHBT ikke er russisk tradisjon. Ved at staten skaper normer, skapes samtidig motsetninger: når noe er sant, naturlig og tradisjonelt, vil det som ikke faller inn i normen bli usant, unaturlig og utradisjonelt.

Det vi ser i Russland med innføringa av propagandaloven, er at en “tvangsmessig heteroseksualitet” fremsettes som ideologi.⁶⁵ Den ideologiske heteroseksualiteten rommer ikke andre forståelser av kjønn og seksualitet.⁶⁶ “Innenfor denne tenkninga produseres for eksempel homoseksualitet uvergelig som et avvik, nå enten den tenkes som avvikende oppførsel eller som forårsaket av et avvikende gen, mens andre mulige former for seksualitet, kjønn og kroppslighet rett og slett produseres som uforståelige.”⁶⁷ Conchita Wurst, som ble omtalt i underkapittel 1.2, vil innenfor den ideologiske heteroseksualiteten produseres som uforståelig og nettopp derfor vekker hennes fremtreden så stor harme.

⁶¹ Jegerstedt, 2011, side 74.

⁶² Jegerstedt, 2011, side 75.

⁶³ Jegerstedt, 2011, side 75.

⁶⁴ Jegerstedt, 2011, side 75.

⁶⁵ Jegerstedt, 2011, side 76.

⁶⁶ Jegerstedt, 2011, side 76.

⁶⁷ Jegerstedt, 2011, side 76.

Videre fremsetter Butler kjønn som “performativ kategori”, altså en iscenesettelse av kjønn, og hun er opptatt av kjønn som en *gjøren* heller enn *væren*, kjønn er ikke noe vi *er*, men noe vi *gjør*.⁶⁸ På denne måten ønsker hun å bryte med den heteronormative ideologien. Russiske kjønnsaktivister bidrar til dette ved at de utfordrer propagandaloven og de stivnede kjønnsstereotypene. Nettopp det å klusse med tradisjonelle og satte kjønnsroller er med på å bryte dem ned, ville Butler sagt.

Jegerstedt skriver at Butler har hentet begrepet om performativitet fra talehandlingsteorien og her er performative utsagn noe som “bringer inn i verden det de benevner”.⁶⁹ Disse utsagnene er en kontrast til konstative utsagn, som er faktabaserte og verifiserbare.⁷⁰

Dessuten sier Butler at den performative makten ikke er en singulær handling, men avhenger av noe som kan siteres og gjentas:

This is less an “act”, singular and deliberate, than a nexus of power and discourse that repeats or mimes the discursive gestures of power. Hence, the judge who authorizes and installs the situation he names invariably *cites* the law that he applies, and it is the power of this citation that gives the performative its binding or conferring power. And though it may appear that the binding power of his words is derived from the force of his will or from a prior authority, the opposite is more true: it is *through* the citation of the law that the figure of the judge’s “will” is produced and that the “priority” of textual authority is established. Indeed, it is through the invocation of convention that the speech act of the judge derives its binding power; that binding power is to be found neither in the subject of the judge nor in his will, but in the citational legacy by which a contemporary “act” emerges in the context of a chain of binding conventions.⁷¹

Propagandaloven kan siteres og det gjør den effektiv fordi det er en institusjonell praksis som til stadighet gjentas. Den performative makten, som myndighetene i Russland her besitter, legger til grunn at det er en lovmessighet bak det heteronormative. Dette vil det aldri være mulig å etterprøve og verifisere fordi kjønn og seksualitet, ifølge Butler, ikke er en vitenskap.

⁶⁸ Jegerstedt, 2011, side 76.

⁶⁹ Jegerstedt, 2011, side 76.

⁷⁰ Jegerstedt, 2011, side 76.

⁷¹ Butler, Judith, 2011, *Bodies That Matter. On the discursive limits of “sex”*, Routledge Classics, New York, side 171.

2.3 Noen hypoteser om bakgrunnen for propagandaloven

Her vil jeg med utgangspunkt i statsviter og russlandskjenner Ragnhild Holmås' kronikk på *nrk ytring*⁷² publisert den 9. september 2013 drøfte hva som er bakgrunnen for propagandaloven. I artikkelen sammenfatter Holmås mange interessante poenger på en oversiktelig måte, og jeg vil derfor referere til hennes artikkel flere steder i dette underkapitlet.

Pride-parader er ikke tillatt i Moskva de neste *hundre* år. Forbudet trådte i kraft i mars 2012 og gjelder til mai 2112, til tross for at menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg erklærte kjennelsen som lovstridig.⁷³ Hvorfor er det innført et forbud med så langt tidsperspektiv? Min første hypotese er at hendelsene som fant sted på Den Røde Plass i årene før loven mot Pride-arrangementer ble vedtatt, har vært viktige. I 2006 la "Moscow Pride"-paraden veien om Den Røde Plass. Det oppsto problemer da voldelige motdemonstranter gikk til angrep. Mange av Pride-deltakerne ble arrestert fordi de manglet tillatelse til å demonstrere. I 2012 opptrådte også Pussy Riot ulovlig på Den Røde Plass. Den Røde Plass er et viktig historisk og politisk sted i Moskva, og det er mulig at krenkelsen da kan ha følt ekstra stor. Videre var det jo opptreden deres i Frelserkirka, ikke langt unna Den Røde Plass, som førte til arrestasjon, og kvinnene ble blant annet beskyldt for å ha såret russiske ortodokse religiøse følelser. Det som er blitt oppfattet som "provoserende hendelser" i forkant av lovforslaget kan ha vært en medvirkende årsak til at loven ble foreslått og senere vedtatt.

Som allerede nevnt, kan ikke homofile i Russland adoptere barn. Adopsjon til homofile er et omdiskutert tema i mange land og ikke noe unikt for Russland. Det hadde vært mer oppsiktsvekkende, gitt landets nyere historie, dersom Russland tillot det. Det er mer påfallende og alvorlig at forslaget fra lederen for partiet "Rodina", Aleksej Zjuravljev, om at "mistenkt" homofile foreldre bør kunne fratas sine barn, har fått bred støtte. Han hevder blant annet at det er bedre for et barn å vokse opp på barnehjem enn hos homofile omsorgspersoner.⁷⁴

⁷² Holmås, Ragnhild, "Med homoforfølgelse som maktmiddel". Lokalisert 09.09.2013 på: <http://www.nrk.no/ytring/med-homoforfølgelse-som-maktmiddel-1.11229225>

⁷³ "Moscow bans gay pride for century ahead". Lokalisert 09.12.2013 på: <http://rt.com/politics/moscow-city-court-gay-247/>

⁷⁴ Pavlikova, Olga, "Алексей Журавлев: Гомосексуалист не должен воспитывать ребенка". Lokalisert 30.10.2013 på: http://slon.ru/russia/aleksey_zhuravlev_gomoseksualist_ne_dolzhen_vospityvat_rebenka-987035.xhtml

Dette er nok et talende eksempel på at homofile anses som en trussel mot barn – selv sine egne. Det kan virke absurd at man foreslår at homofile foreldre skal kunne miste barna sine, men mye kan tyde på at Putins uttalelser om å “la barna være i fred” ikke er eksepsjonelle – at det ikke er uvanlig i Russland å betrakte homofili som beslektet med pedofili. Sett i lys av dette, virker forslaget mer logisk. Her hjemme ønsker vi heller ikke at overgripere skal ha noe med barn å gjøre. Når grensene mellom homofili og pedofili blir så utydelige som propagandalovteksten, Zjuravljev, og Putins uttalelser i underkapittel 2.1 illustrerer, bekreftes synet på skeive personer som potensielle overgripere som ikke egner seg som omsorgspersoner. Nå er det, som jeg har vært inne på tidligere, vanskelig å si sikkert om russiske myndigheter faktisk mener at homofili og pedofili kan sidestilles. I mer “homovennlige” land tar man, med rette, sterk avstand fra å sammenblande disse termene, siden det er en helt grunnleggende forskjell mellom likestilte parters seksuelle forhold og overgrep mot barn. Men det er liten tvil om at propagandalovteksten gir uttrykk for at informasjon om ikke-heterofil praksis er skadelig for barn. Min andre hypotese er at myndighetspersoner, herunder Putin, har bidratt til økt oppslutning om loven gjennom bevisst eller ubevisst sammenblanding av termene homofili og pedofili.

Hatkriminaliteten, som ble nevnt i forbindelse med LHBT-rettigheter i Russland og Ukraina, har økt de siste årene. Etter at propagandaloven ble signert sommeren 2013 kan det synes som flere bruker den for å legitimere sine angrep mot LHBT-personer. Vi har sett tendenser til dette også før loven ble vedtatt. Pride-paradene i Moskva i 2007 og 2008 ble oppløst av voldelige høyreekstremister. I stedet for å arrestere nynazistene, ble flere av paradedeltakerne anholdt av politiet. Min tredje hypotese er at når myndighetspersoner i liten grad slår ned på hatkriminalitet blir slike hendelser ansett av staten som borgervern og at disse motdemonstrantene bidrar til å holde samfunnet “rent”.⁷⁵

Min fjerde hypotese er at propagandaloven er et ledd i en nasjonsbyggingsprosess der man ønsker å gi inntrykk av kontinuitet – at Russland etter Sovjetunionens sammenbrudd står i nær forbindelse både med det førrevolusjonære Russland og sovjettida. Dette synet underbygges av Holmås som hevder at propagandaloven har til hensikt å sentrere makten hos Putin. Hun påpeker at regimet har manglet en ideologi og trenger å finne noe samlende, noe som forener

⁷⁵ Baer, 2011, side 182.

det russiske folk. Hun oppsummerer Putin-regimets strategi med tre ord: Nasjonalisme, verdikonservatisme og ortodoks kristendom.⁷⁶

Putin har også hentet frem gamle sovjetiske tradisjoner og snakker om behovet for kontinuitet og at russere må ha stolthet i sine hjerter. Ved hjelp av store militærparader og nostalgisk sovjetmusikk treffer han et ømt punkt hos mange russere. For å bygge en nasjonalistisk ideologi vil han fremheve det *ekte, tradisjonelle* russiske.⁷⁷ Nasjonalisme kan være en sterk og virkningsfull ideologi, men det gjør den også potensielt farlig fordi det skaper et tydelig skille mellom *oss* og *dem*. Vi identifiserer oss jo ikke bare ut fra hva vi er, men også ut fra hva vi *ikke* er. Holmås fremholder i sin artikkel at Vesten igjen er blitt Russlands motpol. Putin tegner et bilde av Vesten som pervertert, umoralsk og bedrevitende, i motsetning til Russland, som blir fremstilt som moralsk og etisk sett “renere”.

Hvem er det Putin-regimet appellerer til med sitt nasjonalistiske budskap? Det er ikke de intellektuelle i storbyene, men folk i utkanten, poengterer Holmås. Det var de urbane russerne som tok til gatene under slagordet “Russland uten Putin” ved presidentvalget i 2012. I rurale strøk, derimot, er fortsatt de statskontrollerte mediene den eneste nyhetskilden for mange. I en undersøkelse fra august 2013 kom det frem at 60% av russerne foretrekker TV som nyhetskilde, så det er et viktig poeng.⁷⁸ På nasjonal TV slipper også grupper som Okkuper de pedofile til. Denne populære, nynazistiske gruppen vil stanse homofili, som de anser for å være et steg i retning av pedofili. Det er betegnende at de har valgt å la “pedofili” inngå i navnet sitt.⁷⁹ Budskapet fra denne, og andre lignende grupper, er noe av det russiske TV-tittere får servert som “sannheter”.

Vi ser en sterk kobling mellom stat og kirke i dagens formelt sett sekulære Russland, en allianse begge parter drar nytte av. Min femte hypotese er at ortodoksien og den nære koblinga mellom politiske myndigheter og kirka har medvirket til at loven ble vedtatt. Putin sørget blant annet for loven som forbyr blasfemi. Blasfemiloven, som er en utvidelse av

⁷⁶ Holmås, Ragnhild, “Med homoforfølgelse som maktmiddel”. Lokalisert 09.09.2013 på: <http://www.nrk.no/ytring/med-homoforfolgelse-som-maktmiddel-1.11229225>

⁷⁷ Holmås, Ragnhild, “Med homoforfølgelse som maktmiddel”. Lokalisert 09.09.2013 på: <http://www.nrk.no/ytring/med-homoforfolgelse-som-maktmiddel-1.11229225>

⁷⁸ “Online & offline: Where Russians get information”. Lokalisert 16.04.2014 på: <http://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=854>

⁷⁹ Hammerstad, Kathrine, “Russlands Batman startet nazi-vold mot homofile”. Lokalisert 07.11.2013 på: <http://www.nrk.no/verden/startet-nazi-vold-mot-homofile-1.11154493>

paragraf 148 i Den russiske føderasjons straffelov, kom i september 2012.⁸⁰ Til avisen *Monitoring* uttalte juristen Anna Anokhina:

Den revisjonen av paragraf 148 i straffeloven som nå foreslås inneholder begreper som ikke har noen lovmessig forankring (for eksempel klar mangel på respekt for samfunnet, ærekrenkelse av de troendes religiøse følelser, deres gudstjeneste, religiøse ritualer og seremonier). Dette vil komplisere anvendelsen av denne loven i praksis, for når disse sakene skal behandles, vil det være nødvendig å tilkalle kvalifiserte eksperter innen religionsvitenskap og filosofi for å kunne trekke en slutning. Dessuten kan uklarheten om disse handlingene som man forsøker å gjøre til en objektiv forbrytelse, føre til at en hvilken som helst offentlig handling kan betraktes som kriminell.⁸¹

At lovtekster er uklart formulert er et problem fordi det gjør dem uforutsigbare. Jeg vil komme tilbake til dette i de neste kapitlene.

Under rettssaken mot Pussy Riot ble beskyldninger om blasfemi flittig brukt og dommen mot kvinnene kan bli sett på som et resultat av det tette samarbeidet mellom presidenten og

⁸⁰ Blasfemiloven kom i forlengelse av Jeltsins lov av 1997 som forbød religiøs propaganda fra religiøse samfunn som ikke har "naturlig fotfeste" i Russland. "Den russiske religionsloven fra 1997 definerer islam, buddhisme og jødedom som Russlands tre 'historiske' religioner ved siden av kristendommen." (Kolstø, Pål, 2008, *Russland – Folket, historien, politikken, kulturen*, Aschehoug, Oslo, side 175). Paragraf 148 av Den russiske føderasjons straffelov, som tar for seg brudd på retten til samvittighetsfrihet og religionsfrihet, definerer blasfemi som: 1) Offentlige handlinger som viser tydelig mangel på respekt for samfunnet og med hensikt å fornærme de troendes følelser, 2) handlinger, behandlet i paragrafens første del, begått på steder spesielt beregnet for gudstjeneste og andre religiøse ritualer og seremonier, 3) Ulovlig forhindring av religiøse organisasjoners virksomhet eller gjennomføring av gudstjenester og andre religiøse ritualer og seremonier, 4) handlinger, behandlet i paragrafens tredje del, begått: a) av en person i kraft av sin stilling; b) med bruk av vold eller trusler om vold. Min oversettelse. Originalt heter det: "1) Публичные действия, выражающие явное неуважение к обществу и совершенные в целях оскорбления религиозных чувств верующих, 2) Деяния, предусмотренные частью первой настоящей статьи, совершенные в местах, специально предназначенных для проведения богослужений, других религиозных обрядов и церемоний, 3) Незаконное воспрепятствование деятельности религиозных организаций или проведению богослужений, других религиозных обрядов и церемоний, 4) Деяния, предусмотренные частью третьей настоящей статьи, совершенные: а) лицом с использованием своего служебного положения; б) с применением насилия или с угрозой его применения". "Статья 148. Нарушение права на свободу совести и вероисповедания". Lokalisert 04.12.2013 på: <http://www.zakonrf.info/uk/148/>

⁸¹ "В России принят закон об оскорблении чувств верующих". Lokalisert 07.12.2013 på: <http://runet.tyzhden.ua/Node/81923> Min oversettelse. Originalt heter det: "Предлагаемая редакция статьи 148 УК РФ содержит термины, не имеющие правового закрепления (например, явное неуважение к обществу, оскорбление религиозных чувств верующих, богослужение, религиозные обряды и церемонии). Это осложнит применение этой нормы на практике, поскольку при рассмотрении каждого такого дела будет возникать необходимость привлекать квалифицированных специалистов в различных сферах религиозных и философских учений для получения от них заключений. Кроме того, неопределенность действий, составляющих объективную сторону указанного преступления, может привести к тому, что, по сути, любые публичные действия могут быть признаны преступными."

patriark Kirill, sier Holmås.⁸² Selv om Pussy Riot-medlemmene ble anklaget for blasfemi, ble de ikke dømt etter paragraf 148, men etter paragraf 213 om såkalte pøbelstreker.⁸³ Denne loven og hva den innebærer, vil jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Et tilbakevendende argument for propagandaloven er demografi. Min sjette hypotese er at det er demografiske årsaker til at propagandaloven ble vedtatt. I tospann med den russisk-ortodokse kirke spiller Putin på homofili som et demografisk problem: Homofile fremstilles som en trussel mot befolkningsvekst. Sommeren 2013 uttalte Patriark Kirill at “anerkjennelse av likekjønnede ekteskap er et farlig symptom på apokalypsen”, og at de som anerkjenner slike forhold “åpner veien for selvutslettelse”.⁸⁴ Dette fordi disse ekteskapene ikke produserer barn.

Det er mye fokus på den negative befolkningsveksten i Russland. Folketallet synker med 700.000 årlig.⁸⁵ Som en revitalisering av Stalins “heltemødre” har Putin innført økonomisk premiering av kvinner som føder mange barn. Argumentet om at homofili hindrer befolkningsvekst, synes å gå hjem hos store deler av det russiske folk. Det kan synes paradoksalt at man på den ene siden ikke vil la homofile bli kunstig befruktet, og kanskje til med bli fratatt sine biologiske barn, samtidig som de angivelig truer befolkningsveksten i Russland. Det er for øvrig verdt å merke seg at mens det i Vesten har vært vanlig å fremstille homofile med en “driftig seksualitet”, noen som gjennomsnittlig har flere seksualpartnere, er det ifølge Baer motsatt i Russland, hvor homofile ofte har blitt sett på som aseksuelle og passive.⁸⁶ Homofiles passivitet anses altså – sammen med det faktum at homofile relasjoner ikke produserer barn – som en trussel mot den russiske familien. Å leve med en skeiv kjønnsidentitet i Russland står i opposisjon til samfunnets verdier. “En konsekvens av denne avstandtagen er at de skeive subkulturelle miljøene ofte oppfattes som samfunnsfiendtlige og lite oppbyggelige for nasjonen som helhet og for familien spesielt.”⁸⁷ Flere av

⁸² Holmås, Ragnhild, “Med homoforfølgelse som maktmiddel”. Lokalisert 09.09.2013 på: <http://www.nrk.no/ytring/med-homoforfolgelse-som-maktmiddel-1.11229225>

⁸³ Paragraf 213 har en strafferamme på opptil syv års fengsel for å bryte offentlig ro og orden, og utvise mangel på respekt for samfunnet og staten. “Статья 213. Хулиганство”. Lokalisert 07.12.2013 på: <http://www.zakonrf.info/uk/213/>

⁸⁴ “Патриарх Кирилл назвал гей-браки симптомом Апокалипсиса”. Lokalisert 23.07.2013 på: <http://russian.rt.com/inotv/2013-07-22/Kirill-gej-braki---priznak-apokalipsisa> Min oversettelse. Originalt heter det: “очень опасный апокалиптический симптом” og “вступает на путь самоуничтожения”.

⁸⁵ Moe, Arild, “Russlands befolkning”. Lokalisert 05.11.2013 på: http://snl.no/Russlands_befolkning

⁸⁶ Baer, 2011, side 184.

⁸⁷ Mortensen, 2011, side 317.

organisasjonene i Russland som støtter opp om propagandaloven, er nettopp opptatt av og argumenterer for synet sitt med utgangspunkt i tradisjonelle familieverdier.⁸⁸

2.4 Bred oppslutning om propagandaloven i 2013⁸⁹

Propagandaloven er populær i Russland og det store flertall støtter den. Russian Public Opinion Research Centre (VCIOM) gjennomførte en undersøkelse om russeres syn på propagandaloven og likekjønnet ekteskap, som ble publisert 11. juni 2013.⁹⁰ Hele 88% støttet som sagt loven, bare 7% var imot. VCIOM melder at 54% mener at homoseksualitet skal forbys eller til og med straffeforfølges, mens det i 2006 var 57%, altså en liten nedgang. På andre områder har derimot støtten økt. De som mener at homofili ikke skal forbys, men begrenses, har økt fra 21% i 2006 til 33% i 2013. Og de som mener at det verken skal forbys eller begrenses, har sunket fra 14% til 9%. Når det gjelder de som er i mot at likekjønnede par skal få gifte seg, har tallet økt fra 59% i 2005 til 86% i 2013. De som støtter likekjønnede ekteskap har sunket fra 14% (2005) til 4% (2013). I takt med statens føringer har det altså vært en holdningsendring på dette feltet i Russland de siste årene.

En lov som ligner den nåværende propagandaloven, ble foreslått i 2006, men gikk ikke gjennom da den ble ansett som grunnlovsstridig. Hva har endret seg siden 2006? Her er det naturlig å tenke seg at det er flere faktorer som har spilt inn. Under Putin har Russland utviklet seg i konservativ retning. Det er økt fokus på tradisjonelle russiske verdier og man har villet gjenreise Russland som en sterk og stolt nasjon. Under den økonomiske krisen på slutten av 1990-tallet ble det nødvendig med internasjonal hjelp for å få landet på fote igjen. Det er ikke vanskelig å forestille seg at det var tungt for den russiske selvtiliten å være avhengig av hjelp og styring utenfra. I Vesten ser vi på demokratiet som den ideelle styringsformen, og vi har lett for å tenke at alle russere ønsker demokrati etter vestlig modell. Men mange russere forbinder 1990-tallet med demokratiske reformer, og siden mye gikk galt i denne perioden, er ikke assosiasjonene med “demokratiske verdier” nødvendigvis positive i dagens Russland.

⁸⁸ Disse gruppene favner over et vidt spekter, fra den ekstreme Okkuper de pedofile som har en hatefull retorikk og oppfordrer til vold, til den relativt moderate За права семьи (For familiens rettigheter) som fronter “tradisjonelle” familieverdier som at et barn skal ha en far og en mor og familiens selvbestemmelsesrett.

⁸⁹ Jeg har ikke funnet spørreundersøkelser om LHBT fra sommeren/høsten 2014. Tilsynelatende var interessen og fokuset på propagandaloven størst i tida omkring innføringa av loven sommeren 2013 og under OL i Sotsji.

⁹⁰ “Law banning gay propaganda: pro et contra”. Lokalisert 17.11.2013 på:
<http://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=830>

2.5 Ukraina – ett bein i Europa og ett i Russland

Som det fremgår av The Russian LGBT Network sin kartlegging av LHBT-personers rettigheter, har Ukraina per 2013 en mer liberal lovgivning på dette feltet enn Russland. Dersom Ukraina ønsker å bli medlem av EU, må blant annet landets lover tilfredsstillende EU's lovverk som skal beskytte personer mot diskriminering basert på seksualitet. Dette har det vært stor uenighet om i Ukraina. Også i Ukraina er det sterke krefter som motarbeider LHBT-personers rettigheter.

I avisa *Vzgljad* kunne vi den 5. september 2013 lese at en rekke deputerte i Ukrainas Øverste Råd (*Verkhovna Rada*) nektet å stemme for lovforslaget om et forbud mot diskriminering av seksuelle minoriteter. Et slikt diskrimineringsforbud inngikk i listen over eurointegrasjonsdokumenter som var et krav for å kunne undertegne den såkalte partnerskapsavtalen eller assosiasjonsavtalen mellom Ukraina og EU. “De deputerte nektet å stemme for denne loven, og det er heller ikke konsensus om den i samfunnet ennå”, uttalte Valerij Patskan som ledet Det øverste råds menneskerettighetskomité, til nyhetsbyrået ITAR-TASS i begynnelsen av oktober 2013.⁹¹

I Det øverste råd utsatte man flere ganger å stemme over lovforslaget, og i Regionspartiet (*Partija Regioniv Ukrainy*), som i 2013 hadde regjeringsmakten og flest folkevalgte, dannet det seg en sterk gruppe motstandere, med de deputerte Vadim Kolesnitsjenko og Oleg Tsarevoj i spissen. Motstanderne av lovforslaget mente at det allerede finnes en paragraf i Den ukrainske grunnloven som forbyr diskriminering av borgere på ethvert grunnlag. Men som allerede nevnt i underkapittel 1.5, så er nok ikke dette tilstrekkelig for å verne om LHBT-personers rettigheter i landet.

Forstanderen for Moskva-patriarkatets russisk-ortodokse kirke i Ukraina henvendte seg også til parlamentet med bønn om at man ikke skulle behandle denne saken i Det øverste råd fordi den, som han uttrykte det, “strider mot vårt folks tradisjonelle og moralske verdier, noe som vil bidra til moralsk oppløsning av det ukrainske samfunnet”.⁹²

⁹¹ “Депутаты Украины отказались принимать закон о запрете дискриминации секс-меньшинств”. Lokalisert 04.10.2013 på: <http://www.vz.ru/news/2013/9/5/648819.html> Min oversettelse. Originalt heter det: “За этот закон отказываются голосовать депутаты, да и по нему пока нет консенсуса в обществе”.

⁹² “Депутаты Украины отказались принимать закон о запрете дискриминации секс-меньшинств”. Lokalisert 04.10.2013 på: <http://www.vz.ru/news/2013/9/5/648819.html> Min oversettelse. Originalt heter det: “как противоречащий традиционным духовным и нравственным ценностям нашего народа и способствующий моральному разложению украинского общества”.

Når det gjaldt dette lovforslaget, var det etter Patskans mening ikke annet å gjøre enn å nedsette en spesiell arbeidsgruppe som kunne forhandle med EU. I kulissene sa man i parlamentet at en gruppe deputerte skulle reise til Brussel for å overtale Europakommisjonen til ikke å trumfe gjennom kravet om at en diskrimineringslov skal være en forutsetning for at det skal kunne inngås en assosieringsavtale. Parlamentarisk leder i Regionspartiet, Aleksandr Efremov, mente på sin side at et manglende vedtak av en slik lov ikke ville ha prinsipiell betydning for undertegnelsen av Ukrainas assosiasjonsavtale med EU.

Forslaget om å innføre endringer i Ukrainas grunnlov som kunne forebygge diskriminering i landet, ble registrert av Det øverste råd 19. februar 2013. Dokumentet foreslo blant annet å innføre termen “seksuell orientering” i Ukrainas lovgivning og at en arbeidsgiver som ikke ville ansette en person fordi han er homofil, skulle kunne ilegges en bot på inntil 1000 dollar eller fengselsstraff i inntil fem år.⁹³ Det er en streng straff og et tydelig signal om at noen ønsket å verne LHBT-personer. Men flertallet av de folkevalgte erklærte raskt at de ikke hadde til hensikt å støtte lovforslaget, og det ble arrangert flere folkemøter utenfor parlamentsbygninga som også gikk imot et lovvedtak. Det var forventninger om at Ukraina på november-toppmøtet 2013 i Vilnius om “Østlige partnerskap” ville signere en avtale om et assosiert medlemskap i EU, som delvis ville gitt en frihandelsposisjon.⁹⁴

Motstanden mot en lov som skulle forhindre diskriminering på bakgrunn av seksualitet i Ukraina, var svært stor lenge før november-toppmøtet i 2013, og alt tydet på at landet ville følge Russlands konservative linje i spørsmål knyttet til kjønnspolitikk og dermed bevege seg bort fra Europa og et eventuelt EU-medlemskap. Etter flere års samtaler med EU brøt Janukovitsj forhandlingene mot slutten av 2013.

Som allerede nevnt stilnet debatten om LHBT-rettigheter i Ukraina da Janukovitsj avsluttet forhandlingene med EU. Det førte til massive og langvarige demonstrasjoner på Majdan-plassen og situasjonen eskalerte med Russlands annektering av Krim 21. mars. Sommeren 2014 ble statusen på situasjonen i Ukraina endret fra konflikt til borgerkrig av Røde Kors.⁹⁵ Etter presidentvalget i Ukraina 25. mai 2014 fikk landet en mer vestvendt regjering. Den 27. juni 2014 underskrev kjent Ukrainas nye president Petro Porosjenko den omstridte

⁹³ “Депутаты Украины отказались принимать закон о запрете дискриминации секс-меньшинств”. Lokalisert 04.10.2013 på: <http://www.vz.ru/news/2013/9/5/648819.html>

⁹⁴ “Депутаты Украины отказались принимать закон о запрете дискриминации секс-меньшинств”. Lokalisert 04.10.2013 på: <http://www.vz.ru/news/2013/9/5/648819.html>

⁹⁵ “Red Cross admits Ukraine is in a state of civil war”. Lokalisert 30.07.2014 på <http://en.itar-tass.com/world/742051>

assosiasjonsavtalen med EU, som blant annet stiller krav om diskrimineringsforbud. Det er en alminnelig oppfatning at Ukraina gjennom denne avtalen vil bevege seg i retning av vesteuropeisk lovgivning – og bort fra Russland – med hensyn til menneskerettigheter generelt, og herunder også LHBT-rettiigheter.

I den forbindelse er det interessant at European Union Agency for Fundamental Rights i 2012 gjennomførte en LHBT-undersøkelse blant EUs medlemsland med fokus på homofobi med 93.000 respondenter. Ca. halvparten av respondentene hadde opplevd diskriminering det siste året, men hele 90% oppga at de ikke hadde anmeldt forholdet. Tross EUs “ikke-diskriminerende” lovgivning hadde altså 20% av LHBT-personene i undersøkelsen opplevd diskriminering på arbeid, eller i forbindelse med ansettelse.⁹⁶ At Ukraina nå har inngått en partnerskapsavtale med EU, er altså i seg selv ikke noen garanti mot utbredt homofobi og diskriminering.

Et annet eksempel som bør nevnes, er Latvia. Landet ble EU-medlem 1. mai 2004 og allerede året etter ble Rigas første Pride-parade holdt. Reaksjonene var voldsomme, og paraden ble møtt med spontane motdemonstrasjoner fra nasjonalister. Holdninga om at LHBT er ødeleggende for familieverdier, er fortsatt utbredt – den samme retorikken som fra russiske politikere.⁹⁷ Kaspar Zalitis sitter i styret til Mizaika i Riga, en organisasjon som jobber for LHBT-rettiigheter i Latvia. Han deltok under “Regnbuedagene i Bergen 2014” og fortalte om situasjonen for LHBT-personer i Øst-Europa. Han argumenterte for at Pride-parader fungerer – før 2005 var det ingen som snakket om LHBT i Latvia, men nå kjenner alle til det. Han poengterte at Russland som et stort og mektig land har stor påvirkningskraft på andre østeuropeiske land, og frykter derfor for utviklinga i regionen.

⁹⁶ “EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey”. Lokalisert 10.08.2013 på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>

⁹⁷ Dokumentarfilmen “Homo i Latvia”. Lokalisert 03.03.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/KOID24001312/homo-i-latvia>

Kropp og politikk

3.0 Kroppen

I dette kapitlet har jeg valgt å belyse sakene og virkemidlene til noen politiske aksjoner som har fått mye oppmerksomhet i hjemlandene og internasjonalt. Den ukrainske feministgruppa Femen, den russiske performancekunstneren Pjotr Pavlenskij og den russiske protestgruppa Vojna (krig), som er forløperen til den feministiske bevegelsen Pussy Riot, bruker alle *kropp* og fremtoning som politisk virkemiddel. Femen blottet brystene, Pjotr Pavlenskij bruker nakenhet og selvskading i sine aksjoner og Vojna gjennomførte blant annet en orgie på offentlig sted. De blottet seg, bokstavelig talt, for å protestere mot strukturer de mener er ødeleggende for samfunnet.

Jeg har viet størst oppmerksomhet til Pussy Riot i dette kapitlet. De kler seg ikke nakne, men dekker derimot til ansiktet og bruker kjoler, strømpebukser og balaklavaer i sterke farger som kan kobles til et av LHBT-sakens mest kjente symbol, regnbueflagget. De bryter kjønnsnormer ved at de anvender kroppen på en måte som er “ufeminin”: de slår og sparker ut i lufta, roper og banner. Pussy Riot ble verdenskjente etter sin performance i Frelserkirka.

I en kronikk i *Dagbladet* påpeker journalist Martine Aurdal at bruk av kropp som politisk verktøy kan være farlig fordi “kroppen er sårbar og tvetydig” – man vet ikke hvordan mottakeren tolker budskapet.⁹⁸ Det var den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty som introduserte begrepet “tvetydighet” om forståelse av kropp.⁹⁹ På samme måte som Judith Butler ønsker å bryte kjønnsnormene, utfordrer Merleau-Ponty oss til å gjøre det samme når det gjelder kropp. Merleau-Ponty hevder kroppen er både subjekt og objekt. Vi blir født med en kropp og som barn erfarer vi verden med den før vi har et begrepsapparat som skiller mellom kropp og tanke.¹⁰⁰ Kroppen og subjektet henger sammen: jeg er hånden min, altså subjekt, men hånden kan også berøres og da er hånden objekt. Gjennom denne berøringa, berører vi samtidig oss selv. “Å være et subjekt – som meg – er for Merleau-Ponty å være i

⁹⁸ Aurdal, Martine, “Kroppen som politisk våpen”. Lokalisert 14.05.2014 på : <http://www.dagbladet.no/2014/05/14/kultur/meninger/kommentar/politikk/trans/33251986/>

⁹⁹ Fürst, Elisabeth L’orange, 2003, “Mat, kropp og kvinnelighet – fortellinger om kjærlighet, lyst og opprør” i *Kroppstanker*, red. Skårderud, F. & Isdahl, P. H., Pensumtjenesten, Oslo, side 142.

¹⁰⁰ Skårderud, Finn, 2003, “Idéhistorier om kroppen” i *Kroppstanker*, side 64.

verden *som kropp*.”¹⁰¹ Han kaller det *kroppssubjektet* og hevder at “vi aldri kan skille et nivå som er biologisk “naturlig” fra et som er “symbolsk” og kulturelt skapt. Alt er samtidig både natur og kultur.”¹⁰² Elisabeth L’orange Fürst hevder at kroppen også blir objekt idet andre betrakter oss, og det er her kroppens sårbarhet, som Aurdal er inne på, ligger.¹⁰³ På den måten kan vi si at kroppen både er privat og offentlig. Kroppen er oss selv som individer, samtidig som vi beskues og vurderes av andre enn oss selv.

Merleau-Ponty sammenligner kroppen med kunstverket fordi det heller ikke i kunsten eksisterer noen grense mellom “et uttrykk og noe uttrykt”.¹⁰⁴ Mediet – som hos Merleau-Ponty er bildet, maleriet, men som også kan brukes om performansen og protesten – er selve budskapet.¹⁰⁵ Merleau-Ponty begrunner dette med at kunstneren bruker kroppen for å skape kunstverket. “Ved å “låne” sin kropp til verden, forandrer maleren verden til et maleri.”¹⁰⁶ Femen, Pavlenskij og Pussy Riot gjør alle “kjønn og kropp allment politisk”¹⁰⁷ ved at de “lærer oss å se verden på en ny måte”.¹⁰⁸

Bruk av kropp og seksualitet som aksjonsform og reaksjonene på dette, kan knyttes til diskusjonen rundt propandaloven ved at det offentlige rommet, i land som ønsker å fremstå som moderne, skal være åpent for ulike ytringer og aksjonsformer. Propandaloven legger lokk på ytringer som omhandler “utradisjonelle seksuelle relasjoner”, og det hersker liten tvil om at LHBT-personer rettsvern i og med denne loven har blitt betydelig svakere.

Jan Wesenberg, medlem av styringsgruppa til 404-barna, er opptatt av hva det offentlige rom skal og ikke skal kunne brukes til, og sier at performancekunst er et fenomen som er allment akseptert i de fleste utviklede land. Et moderne samfunn skal ha rom for provoserende kunst fordi det øker det mulige rommet også for andre ytringer, blant annet politiske, og dermed, indirekte, virker det også inn på debatten rundt LHBT-rettigheter.¹⁰⁹

I dette kapitlet vil jeg fremme noen påstander som jeg vil komme tilbake til i konklusjonen. Den første påstanden er at kampen Femen, Pavlenskij og Pussy Riot kjemper, handler nettopp

¹⁰¹ Skårderud, 2003, side 64.

¹⁰² Skårderud, 2003, side 65.

¹⁰³ Fürst, 2003, side 142.

¹⁰⁴ Skårderud, 2003, side 66.

¹⁰⁵ Skårderud, 2003, side 66.

¹⁰⁶ Skårderud, 2003, side 66.

¹⁰⁷ Aurdal, Martine, “Kroppen som politisk våpen”. Lokalisert 14.05.2014 på :

<http://www.dagbladet.no/2014/05/14/kultur/meninger/kommentar/politikk/trans/33251986/>

¹⁰⁸ Skårderud, 2003, side 66.

¹⁰⁹ Fra mailkorrespondanse med Jan Wesenberg.

om dette. Ved at de baner vei for kontroversielle temaer, løfter de også debatten om menneskerettigheter opp på et mer generelt plan, enten det gjelder ytringsfrihet, likestilling mellom kjønn og seksuelle orienteringer eller retten til privatliv.

3.1 Feminisme по-русски

Inntil for få år siden var ikke LHBT noe sentralt tema i russisk kvinnekamp, og feminisme har egentlig aldri slått røtter i Russland. Alexander Kondakov skriver i “An Essay on feminist thinking in Russia” at feminismens kår i Russland alltid har berodd på de særlige forholdene som har vært gjeldende i den aktuelle epoken man studerer.¹¹⁰ Sovjetideologien var (opprinnelig) tuftet på tanken om absolutt likestilling. Alle borgere skulle ha like rettigheter og tilgang til de samme ressursene, og samfunnet skulle være grunnlagt på bare én sosial klasse bestående av arbeidere og bønder (Paragraf 1 i Unionen av de sosialistiske sovjetrepublikkenes grunnlov av 1936).¹¹¹ Russiske kvinner fikk stemmerett kort tid etter revolusjonen i 1917, og ble året etter juridisk likestilt med menn. Videre fremholder Kondakov at kvinner selv ikke tok føringa på “kvinnesaken” fordi den ble kontrollert ovenfra:

Overall, in the beginning of the Soviet era and Stalin’s period, the women’s movement was unable to articulate its demands due to a number of circumstances: the existence of special institutions that dealt with women issues; subordination of any political claims to the purposes of class interest; the state’s totalitarian control; and achievement of formal legal equality between women and men.¹¹²

Det var ikke rom for feminisme slik vi kjenner den fra Vesten. Likestillinga i Sovjetunionen eksisterte ifølge Kondakov i hovedsak bare på papiret. Selv om kvinner deltok i arbeidslivet og juridisk sett var likestilte med menn, var de i realiteten dobbeltarbeidende, det vil si at kvinnene i tillegg sto for husarbeidet og omsorgen for barn. Kvinnens inntog i arbeidslivet på 1920-tallet var dessuten drevet frem av økonomiske realiteter heller enn feministisk

¹¹⁰ Kondakov, Alexander, 2012, “An Essay on Feminist Thinking in Russia: To Be Born a Feminist”, side 33-47. Lokalisert 18.06.2014 på: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2195213, side 35.

¹¹¹ Kondakov, 2012, side 35.

¹¹² Kondakov, 2012, side 36.

ideologi.¹¹³ Sovjetisk planøkonomi, som hovedsaklig hvilte på femårsplaner, krevde større arbeidskraft og familiens skrale økonomi gjorde dem avhengig av to inntekter.

Rundt 1930 opplevde man et tilbakeslag for den formelle likestillinga. Kondakov påpeker at kløften mellom proklamert statsideologi og det livet sovjetmenneskene levde, forble et faktum.¹¹⁴ Da fertiliteten viste nedadgående tendenser på 1930-tallet, sluttet man å produsere prevensjonsmidler i Sovjetunionen. I tillegg ble gjennomføringa av skilsmisser gjort vanskeligere, samtidig som selvbestemt abort ble forbudt. Millioner av menn omkom i Stalins utrenskninger og under Andre verdenskrig, mens kvinnene måtte holde de hjemlige hjulene i gang. Kvinneoverskuddet ble stadig høyere. I 1944 opprettet Stalin belønning til såkalte heltemødre som satte mange barn til verden. Under stagnasjonstiden ble familiens selvbestemmelsesrett styrket og abort ble avkriminalisert. Likevel ble ikke seksualundervisning friere og troverdig litteratur om seksualitet var vanskelig å oppdrive.¹¹⁵ Den skeive teoretikeren og historikeren George L. Mosse er opptatt av hvordan kjønn har hatt politisk betydning. Han baserer i stor grad denne forskninga på symboler: bilder, statuer og krigsminnesmerker.¹¹⁶ Hans forskning er først og fremst hypoteser om hvordan nasjonalistiske bevegelser skaper et mannsideal, men han hevder at det samme mannsidealet ble fremmet av kommunistene.¹¹⁷ Ved bruk av blant annet propagandaplakater og statuer portretteres idealmannen som en machomann: sterk og muskuløs. I motsetning til blant andre Judith Butler (se underkapittel 2.2), ser ikke Mosse på kjønn som en flytende kategori, men som noe absolutt.¹¹⁸ Basert på Mosses teori er min andre påstand at det mannsidealet kommunistene fremmet i sovjettida, fortsatt gjør seg gjeldende i dagens Russland. Kommunistene i sovjettida var, ifølge Mosses teorier, med på å opprettholde tradisjonelle kjønnsroller og et definert skille mellom mann og kvinne, og dette bidro også til å gjøre kvinnebevegelsen svak.

Som et resultat av avstanden mellom statsideologi og politisk praksis vokste det frem en dissidentbevegelse på 1970-tallet som også rommet kvinnesak og kritikk av det patriarkalske samfunnet. Kvinner er annerledes enn menn, ble det hevdet. Den feministiske bevegelsen i

¹¹³ "Феминизм в России" på *Энциклопедия Кругосвет*. Lokalisert 20.04.2013 på: http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM_V_ROSSII.html?page=0,3

¹¹⁴ Kondakov, 2012, side 36.

¹¹⁵ "Феминизм в России" på *Энциклопедия Кругосвет*. Lokalisert 20.04.2013 på: http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM_V_ROSSII.html?page=0,3

¹¹⁶ Koren, Elisabeth S., 2011, "George L. Mosse" i *Kjønnsteori*, side 297.

¹¹⁷ Koren, 2011, side 299.

¹¹⁸ Koren, 2011, side 299.

Sovjetunionen på 70-tallet adskiller seg fra vestlig feminisme, påpeker Kondakov. Mens man i Vesten fokuserte på likestilling, mente man i Sovjetunionen at denne ikke kunne oppnås dersom man ikke først anerkjente de grunnleggende forskjellene mellom menn og kvinner. Dette grunnet i:

first, there was a secular argument that called for the equalization of rights between men and women; second, religious arguments claimed the existence of a feminine soul that is capable of love and spiritual experience and, therefore, could bring social justice if allowed to flourish.¹¹⁹

Det var det siste, religiøst begrunnede argumentet, som vant terreng, skriver Kondakov, og påpeker videre at det var lettere å vinne frem med et argument om underlegenhet og ydmykhet.¹²⁰ Hvordan nå frem med et feministisk budskap i et patriarkalsk og gjennomkontrollert samfunn? De sovjetiske feministene som tok sitt utgangspunkt i religiøs argumentasjon valgte en ideologisk plattform som ga dem anerkjennelse og innpass for sine meninger innenfor rammene av det som var akseptabelt ved å fremstille kvinnen som en madonnaskikkelse, ren og jomfruelig.

Den tredje påstanden jeg vil hevde her, er at ideologien til de tidlige sovjetiske kristenfeministene fortsatt gjør seg gjeldende i dagens Russland og Ukraina. Ikke bare ved at kvinner flest vil være "ekte" kvinner, men også gjennom måten politikere og andre samfunnsaktører omtaler kvinner.

Min fjerde påstand er at et slikt forsøk på å skape endring innenfor statens gitte rammer ikke nødvendigvis fører til bedring eller fremgang, men opprettholder status quo: menn kan fortsatt definere kvinner. I den forbindelse stiller jeg meg spørsmålet: er det nødvendig med ekstreme protestformer for å bryte dette mønsteret?

Fra 1980-tallet og gjennom perestrojkatiden, da det ble mer kontakt mellom russiske og andre feminister, vokste det frem en mer vestlig form for feminisme i Sovjetunionen. Undergrunnsbevegelsene ble mer synlige, og ble fulgt opp av økt fokus på kvinneorganisasjoner og kvinnerettigheter.¹²¹ Dette gjaldt rettigheter både innenfor arbeidslivet og i den private sfære. Perestrojka førte til mer åpenhet. Dette gjaldt også informasjon og diskusjoner om kjønn og seksualitet.

¹¹⁹ Kondakov, 2012, side 36. Kondakov henviser her til Yaroshenko 2011, p. 13.

¹²⁰ Kondakov, 2012, side 36. Kondakov henviser her til Yaroshenko 2001, p. 13.

¹²¹ Kondakov, 2012, side 37.

Sovjetunionens sammenbrudd medførte markante endringer på mange områder, og 1990-tallet var på mange måter en kaotisk tid i Russland: nye grenser ble trukket, et nytt politisk system etablert og en ny økonomi ble innført. Og, ikke minst i denne sammenheng – samfunnet ble åpnet opp mot resten av verden. Denne åpenheten var i stor grad rettet mot Vesten, og samarbeidet med vestlige feministiske bevegelser og kjønnsforskningssmiljøer fikk et oppsving i denne tida. I 1993 ble partiet “Russlands kvinner” startet og det ble opprettet sentre for kjønnsstudier ved flere universiteter. Blant dem det kjente “St. Petersburgs senter for kjønnsrelaterte saker”, som ble opprettet av Olga Lipovskaja i 1992.¹²²

Lipovskajas prosjekt gikk ut på å styrke den faglige kompetansen innenfor feministisk forskning, lære om strategier for kvinnefrigjøring og iverksette lovgivning for likestilling i Russland. Dette skulle oppnås hovedsakelig gjennom forskning og undervisning – også forskning på lesbiske par, den gang et relativt nytt felt også innen vestlig forskning.¹²³ I et intervju Kondakov gjorde med Lipovskaja forteller hun at innflytelsen fra Vesten var viktig i forminga av henne som feminist, selv om vestlige ideer ikke har vært avgjørende. Hun husker godt T-skjorta til en vestlig feminist hvor det sto “When god created men, *she* was only joking”. Dette bidro til hennes forståelse av hvordan normative budskap gjør at kjønnsforskjeller fremstår som naturlige.¹²⁴ Dette tankegodset kjenner vi igjen fra Judith Butler, en motstander av alle forestillinger om det “naturlige”, som ble drøftet i underkapittel 2.2. Det ble etter hvert vanskeligere å få gjennomslag for ideer, og etter kutt i driftsstøtten ble “St. Petersburgs senter for kjønnsrelaterte saker” til slutt lagt ned i 2005.¹²⁵

Artikkel 19.3 i Den russiske føderasjons grunnlov av 1993 garanterer likestilling mellom menn og kvinner, men det er liten tvil om at nyere lovgivning undergraver dette prinsippet.¹²⁶ Likevel vil jeg hevde at Russlands likestillingsutfordringer – likestilling mellom heteroseksuelle kvinner og menn – ikke først og fremst ligger i lovverket, men i sosiale strukturer, og at det blant annet er dette Pussy Riot og Pjotr Pavlenskij ønsker å endre på. Også Femen, som nå er en internasjonal gruppe, gir uttrykk for at de ønsker å endre etablerte kjønnsforståelser.

Min femte påstand er at feminismen har fått dårligere kår i Russland og Ukraina – at vi er vitne til et tilbakeslag for feminismen i disse landene på 2000-tallet.

¹²² Kondakov, 2012, side 37.

¹²³ Kondakov, 2012, side 42. Kondakov henviser her til Khotkina 2000, p. 39.

¹²⁴ Kondakov, 2012, side 40.

¹²⁵ Kondakov, 2012, side 38.

¹²⁶ Kondakov, 2012, side 38.

3.2 Femen – et oppgjør med sexismen

Ved første øyekast er det ikke helt enkelt å forstå hvem Femen er og hva de ønsker å oppnå. De sier de er mot diktatur, machomenn i politikken, all form for religion og patriarkalsk dominans. Deres antireligiøse holdninger er basert på ideen om at feminisme og religion ikke kan sameksistere.¹²⁷ Kristenfeminismen i Sovjetunionen som fremstilte kvinner som ydmyke og spirituelle, førte ikke til store endringer i positiv retning for sovjetiske kvinner. Kan hende er det slike erfaringer som gjør at Femen forkaster religion. De har et uttalt mål om “kvinnerevolusjon” i verden, men dette fremstår også noe uklart. Hvordan skal de oppnå det, og hva innebærer det? Selv om Femen ikke har noen tydelig ideologi, mener jeg det er viktig å rette søkelyset også mot denne gruppa som en særegen retning innenfor ukrainsk feminisme som også markerer støtte til LHBT.

Femen ble opprettet i Ukraina i 2008, men flere av medlemmene flyktet til Frankrike i september 2012 i frykt for å bli arrestert. Det finnes i dag flere Femen-fraksjoner rundt omkring i verden, men det er uklart hvor de befinner seg eller hvor mange de er. Mitt inntrykk er at undergrupper blir opprettet for visse aksjoner, men at noen også legges ned ganske fort. De har sitt “hovedkvarter” i Paris. Gruppa er mest kjent for aksjonsmåten sin: De viser hud og nakne bryster med påmalte politisk budskap. Hvorfor nakne bryster? Femen hevder at kvinner er fratatt all makt bortsett fra seksuell makt, men at dette er en reell makt som de kan bruke for å belyse viktige saker.¹²⁸ Nakenhet er dessuten en måte å provosere og få oppmerksomhet på, samtidig som det kan anses som en gjenvinning av kontroll over egen kropp. Til å begynne med brukte medlemmene ofte plakater under aksjonene, men erfarte at journalistene kun publiserte bilder av de nakne brystene. Derfor begynte de å male budskapet på selve overkroppen. Selv om mange av medlemmene vil falle inn under det gjeldende skjønnhetsidealet – de er unge, slanke og vakre – bryter de med kvinnestereotypen. I likhet med Pussy Riot oppfører de seg ikke underdanig og yndig, men aggressivt: de roper, slår og sparker.

Femen er mer vestlig enn østeuropeisk, mener jeg. For det første er de opprinnelig fra Vest-Ukraina som er mer “vestvendt” enn resten av landet, fordi denne delen av Ukraina geografisk sett er nærmere Vesten og andelen russiskspråklige er lavere enn i øst. Folk der føler seg følgelig kulturelt nærmere knyttet til Vest-Europa enn til Russland. I tillegg har som sagt flere

¹²⁷ “Sextreme FEMENism”. Lokalisert 17.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=0NjTJimGWg>

¹²⁸ “Sextreme FEMENism”. Lokalisert 17.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=0NjTJimGWg>

av medlemmene emigrert til Frankrike og opprettet Femens base der. Sist, men ikke minst gir de stadig intervjuer på engelsk og fremfører ofte protester med engelske slagord, som for eksempel “Our mission is protest, our weapons are our breasts”.¹²⁹

De protestene Femen har gjennomført og som jeg her vil se nærmere på, viser den tematiske bredden i aksjonene deres. I august 2012 gjennomførte de en antireligiøs aksjon i Kiev hvor Inna Sjevtsjenko, som fremstår som gruppas leder, sagde ned et stort trekors. Dette skapte, ikke overraskende, en bølge av antipati mot gruppa, også fra folk som tidligere var Femen-sympatisører. Selv forsvarte de aksjonen med at dette satte i gang diskusjoner om religion i det ukrainske samfunnet. Hvorvidt dette egentlig førte til noen konstruktiv debatt om religionens rolle i Ukraina, er jeg usikker på. Etter denne protestaksjonen flyktet flere av medlemmene av Femen til Frankrike, hvor Sjevtsjenko fikk politisk asyl.¹³⁰ Jeg vil gå mer inn på effekten av å trekke religion inn i politiske protester når jeg omtaler Pussy Riots kirkeaksjon senere i kapitlet. Det er likevel verdt å nevne her at mens Pussy Riot kun brukte kirkerommet som scene, gikk Femen lengre i og med at de ødela andres eiendom som i tillegg var av stor religiøs betydning.

Senere samme år, i november 2012, tok konservative i Paris til gatene for å protestere mot Frankrikes ja til likekjønnet vigsel. Ikledd lite annet enn nonneslør og truse stilte Femen-medlemmer opp som motdemonstranter. De ropte slagordet “In gay we trust!” mens de bar sprayflasker med påskriften “Holy sperm”.¹³¹ At de erklærer seg som feminister og uttrykker støtte til seksuelle minoriteter, samt at de opererer internasjonalt, gjør at jeg vil koble dem til den tredje bølge feminisme.

8. april 2013 gjennomførte Femen en aksjon mot Russlands propagandalov. Denne gangen fant protesten sted i Hannover under Putins statsbesøk i Tyskland. Femen-aktivistene forsøkte å angripe Putin fordi de anser han som en av de viktigste representantene for totalitært og patriarkalsk styre. Aksjonen var også motivert av fengslinga av tre Pussy Riot-medlemmer.¹³²

Filmregissør Katty Green mener det nettopp er motsigelsene og kontrastene som gjør Femen så interessante: de spiller på sex for å få slutt på sexisme. I Katty Greens film “Ukraine is not

¹²⁹ “FEMEN Exposed”. Lokalisert 15.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=kNH5r7IGiK8>

¹³⁰ “FEMEN Exposed”. Lokalisert 15.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=kNH5r7IGiK8>

¹³¹ “FEMEN Exposed”. Lokalisert 15.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=kNH5r7IGiK8>

¹³² “Sextreme FEMENism”. Lokalisert 17.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=0NjTdJimGWg>

a brothel”¹³³ kommer det frem at Femens opphavsperson interessant nok er en mann. Dette var ukjent for de fleste som har fulgt med på gruppas stunt. Green, som har ukrainsk bestemor, bodde med og filmet gruppa i 14 måneder og kom derfor tett innpå medlemmene. “Viktor” var ifølge Green en smart og sjarmerende leder, men også nådeløs. Han satte strenge kriterier for hvem som kunne representere gruppa – kun unge, slanke og vakre kvinner, mens andre ble kastet ut. Det forekom en bevisst “bruk” av unge blondiner for å generere mest mulig oppmerksomhet.

I løpet av Greens tid hos Femen gikk det opp for medlemmene at de måtte endre sin egen organisasjon for å endre samfunnet, altså begynne med seg selv ved å ta styringa over organisasjonen. I 2014 er de internasjonale, uavhengige og faktisk feministiske, hevder Green. De har, ifølge henne, gjort feminisme til et tema i Ukraina og løfter frem spørsmål om hva feminisme er og hvem som kan være feminister. Femen har blitt kritisert av andre, vestlige feminister, men Green mener kritikerne ikke forstår situasjonen i Ukraina.¹³⁴ Dette er jeg enig i, for selv om det finnes andre feministiske organisasjoner i Ukraina, har de liten gjennomslagskraft. Selv om man er kritisk til Femens aksjonsform, er de interessante på den måten at de aktualiserer spørsmålet om hva som skal til for å nå gjennom med et feministisk budskap i et mannsdominert samfunn. Kanskje er det tross alt bedre at noen gjør *noe*?

3.3 Sexistisk retorikk

Særlig én merkedag illustrerer godt skillet mellom Øst-Europa og Vesten, nemlig den internasjonale kvinnedagen 8. mars. I artikkelen “Ukraine’s other half” skriver Tamara Martsenyuk om kvinnens rolle i Ukraina.¹³⁵ Både i Russland og Ukraina markeres den internasjonale kvinnedagen på en helt annen måte enn slik vi kjenner den i Vesten. Kvinnedagen er ikke først og fremst en dag for politiske markeringer og demonstrasjoner med fokus på likestilling og andre kjønnspolitiske saker. Foruten en kvinnesaksmarkering i hovedstaden, Kiev, er 8. mars en fredag, fremholder Martsenyuk. Menn gir sine kvinner blomster og dagen brukes til å feire “kvinneligheten”.

¹³³ Denne filmen er i skrivende stund ikke utgitt og derfor verken tilgjengelig på nett eller i butikker, og jeg baserer meg derfor her på omtale av filmen og intervjuer med regissør Katty Green.

¹³⁴ “Katty Green exposes the FEMEN movement”. Lokalisert 06.06.2014 på:
<https://www.youtube.com/watch?v=B3MFTfeBzJc>

¹³⁵ Martsenyuk, Tamara, “Ukraine’s other half”. Lokalisert 11.12.2012 på:
<http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>

Martsenyuk kritiserer hvordan politikere bruker 8. mars for å minne kvinner om deres to viktigste roller i samfunnet: det er jo demografisk krise i landet så deres rolle som mødre fremheves, og de skal være opptatt av å gjøre seg selv attraktive. På samme måte som floraen våkner til liv om våren, skal kvinner blomstre.¹³⁶ Kvinnedagen blir altså en markering av den seksualiserte kvinnekroppen og en hyllest av den gode og oppofrende mor. Eller, som Femen uttrykker det: kvinner kan velge mellom å bli hustruer eller prostituerte.¹³⁷ Tidligere statsminister, Mykola Azanov, som holdt tale under 8. mars-markeringa i 2012, tok ikke opp noen reelle politiske utfordringer knyttet til kvinnekamp, for eksempel hvordan man kan forbedre situasjonen for småbarnsforeldre.¹³⁸ Det er for øvrig ikke særlig overraskende på bakgrunn av en uttalelse han kom med våren 2010 (og jeg gjengir her sitatet i oversettelse til engelsk): “Some say our government is too large, others that there are no women – there's no one to look at during cabinet meetings. They're all boring faces... With all respect to women, conducting reforms is not women's business.”¹³⁹

Det er få kvinner i mektige posisjoner i Ukraina. Jo høyere opp i maktapparatet man leter, desto færre kvinner finner man. I 2010 protesterte Femen mot at det ikke var noen kvinner i presidentadministrasjonen. Julia Timosjenko er et unntak i ukrainsk politikk. Hun var en rik forretningskvinne, og vi kan ikke se bort fra at hennes politiske innflytelse kan sees i sammenheng med dette. I et gjennomkorrumpert samfunn representerer penger makt til å overskride normale hindre.

Den tidligere presidenten Viktor Janukovitsj har også kommet med sexistiske uttalelser. Før Ukraina skulle stå som vertskap for fotball-EM 2012, reklamerte han med å si:

Come to Ukraine to see our beautiful girls! Switch on Ukraine. In order to switch on Ukraine, it's enough to see it by your own eyes, when the chestnut trees start to blossom, when it gets warmer and women in Ukrainian cities start undressing. To see such beauty is marvellous!¹⁴⁰

¹³⁶ Martsenyuk, Tamara, “Ukraine’s other half”. Lokalisert 11.12.2012 på: <http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>

¹³⁷ “Sextreme FEMENism”. Lokalisert 17.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=0NjTJimGWg>

¹³⁸ Martsenyuk, Tamara, “Ukraine’s other half”. Lokalisert 11.12.2012 på: <http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>

¹³⁹ Martsenyuk, Tamara, “Ukraine’s other half”. Lokalisert 11.12.2012 på: <http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>

¹⁴⁰ Martsenyuk, Tamara, “Ukraine’s other half”. Lokalisert 11.12.2012 på: <http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>. Jeg har gjengitt også dette sitatet i oversettelse til engelsk, siden jeg ikke har vært i stand til å finne frem til det på originalspråket.

Enda mer alvorlig enn sexistisk språkbruk er likevel seksualisert vold. Jeg skal ikke påstå at overgrep i Ukraina skjer som en direkte følge av denne type utsagn, men jeg tror likevel at slik omtale av kvinner bidrar til økt objektivisering og vold. Et nedverdiggende kvinnesyn kan få svært alvorlige følger. Den 8. mars 2012 ble 19 år gamle Oksana Makar gjengvoldtatt av tre menn, før hun ble forsøkt drept og satt fyr på. Etter overgrepet var 55 prosent av kroppen kraftig forbrent og hun måtte amputere begge bena og en arm.¹⁴¹ Noen uker senere døde hun av skadene.

Hvem sto bak? Tre menn ble arrestert, men to av dem ble sluppet fri igjen. Det ble snakket om at disse to var sønner av mektige politikere. Vi vet at korrupsjon er svært utbredt i Ukraina, og at det derfor er lett å tro på den type spekulasjoner. Ukraina er rangert på 144. plass av i alt 177 land av Transparency International. Til sammenligning befinner Norge seg på 5. plass.¹⁴² Femen aksjonerte med slagordet “Death for sadists” mot at gjerningsmennene ikke var blitt straffet. Under disse protestene sto ikke Femen alene, men hadde majoriteten av opinionen på sin side, og de massive protestene førte til domfellelse av de mistenkte.

3.4 Pjotr Pavlenskij – med kroppen som lerret

Det første jeg vil nevne når jeg skal omtale Pjotr Pavlenskij er mannens utseende. Han er bare 29 år, men ser ut som en utmagret olding: grå hud, innsunkne kinn og øyne. Han ser rett og slett syk ut. Han driver med en ekstrem form for kroppsaktivisme og skader kroppen sin som politisk virkemiddel.

Pavlenskij er utdannet ved Kunstakademiet i St. Petersburg og er performancekunstner. Han har uttalt at han ikke kunne utfolde seg innenfor skolens rammer fordi institusjonene knebler friheten. Derfor fullførte han ikke studiet.¹⁴³ I tillegg til å drive med performancekunst er han medredaktør for kunstmagasinet “Political Propaganda”. Dette tidsskriftet retter fokus mot blant annet LHBT og feminisme.

Først etter en støtteaksjon for de fengslede Pussy Riot-medlemmene, ble Pavlenskij et kjent navn for de fleste. I juli 2013 sydde han igjen munnen sin i solidaritet med Pussy Riot og

¹⁴¹ Martsenyuk, Tamara, “Ukraine’s other half”. Lokalisert 11.12.2012 på: <http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>

¹⁴² “Corruption by Country/Territory”. Lokalisert 14.07.2014 på: <http://www.transparency.org/country#UKR> og <http://www.transparency.org/country#NOR>.

¹⁴³ Lothe, Ingvild, “Petr Pavlensky: Med selvskading som våpen”. Lokalisert 26.06.2014 på: <http://www.nd.no/2014/02/med-selvskading-som-vapen/>

stilte seg opp utenfor Kazan-katedralen i St. Petersburg med en plakat med påskriften “Выступление Pussy Riot было переигрыванием знаменитой акции Иисуса Христа. (МФ 21:12-13)” – “Pussy Riot sin opptreden var en nyoppførelse av Jesu Kristi berømte aksjon. (Matteus 21:12-13)” Pavlenskij siktet her til fortellinga i Matteus-evangeliet om da Jesus rensset templet – “Og Jesus gikk inn i Guds tempel og drev ut alle dem som solgte og kjøpte i tempelet, og pengevekslernes bord og duekremmernes stoler veltet han” – og rettet dermed kritikk mot kirkas makt- og pengebruk. Men han har også uttalt at han aksjonerte fordi kirka og staten gikk til angrep på kunsten.¹⁴⁴ For Pavlenskij er kunst informasjonsarbeid, og han mener det er nettopp dette staten angriper når de forsøker å kneble kunsten.

Ifølge Pavlenskij opplevde han at arrestasjonen av medlemmene fra Pussy Riot tente en gnist i ham, og for første gang klarte han å overvinne sin egen likegyldighet, på samme måte som de hadde overvunnet sin.¹⁴⁵ Dette anser han som det viktigste steget på veien til å bli kunster, fordi en kunstner aldri kan stille seg nøytralt til det som foregår i samfunnet.¹⁴⁶

Da Pavlenskij spikret pungen sin fast til brosteinen på Den røde plass i november 2013, fikk han på nytt mye oppmerksomhet. Han satt naken i kulda og stirret på testiklene som en metafor for passivitet, en fiksering på egen hjelpeløshet, sa han.¹⁴⁷ Dermed kroppsliggjør han følelsen av hjelpeløshet, og Merleau-Ponty ville sagt at Pavlenskij's følelser er i handlingene han utfører.¹⁴⁸ Pavlenskij mener konsumsamfunnet, som stadig flere russere blir en del av, gjør folk sløve. Den nyvunne smaken på konsumsamfunnet gjør at folk flest vil forbli i komfortsonen sin, og dette gjør dem enkle å styre, ifølge Pavlenskij. Han på sin side ønsker derimot å vise at man kan formidle noe selv om man ikke bruker penger.¹⁴⁹ I likhet med under aksjonen ved Kazan-katedralen, retter han også her en kritikk mot pengenes innflytelse i det russiske samfunnet.

Den siste Pavlenskij-performansen jeg vil nevne her, fant også sted i St. Petersburg, i 2013. Dette var en reaksjon på at lovpresen de siste årene har gått varm i Russland. Pavlenskij

¹⁴⁴ Lothe, Ingvild, “Petr Pavlensky: Med selvskading som våpen”. Lokalisert 26.06.2014 på: <http://www.nd.no/2014/02/med-selvskading-som-vapen/>

¹⁴⁵ “Nasjonalgalleriet”. Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

¹⁴⁶ “Nasjonalgalleriet”. Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

¹⁴⁷ “Nasjonalgalleriet”. Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

¹⁴⁸ Skårderud, 2003, side 65.

¹⁴⁹ “Nasjonalgalleriet”. Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

rullet seg naken inn i piggråd for å vise hvor sårbart og hjelpeløst mennesket er i møte med alle de nye lovene som begrenser individets frihet. Selv sa han at denne aksjonen skulle illustrere hvordan man hver morgen våkner inni en kokong som setter grenser for ens handlinger: Det gjør vondt hver gang man gjør noe, for det er som å være surret inn i en piggråd av lover og forskrifter.¹⁵⁰ Politibetjenter måtte klippe ham ut av piggråden for å fjerne ham fra plassen, og symbolikken er at de klippet vekk lovene slik at han ble fri.¹⁵¹

Pavlenskij er opptatt av å avdekke hvordan statsmakta krenker individets frihet, og han er opptatt av kvinnefrigjøring. På spørsmål fra *Natt&Dag* om hvorfor kvinnesak engasjerer ham, svarer Pavlenskij at feministenes aksjoner mot patriarkalske institusjoner er svært viktige.¹⁵² Han utdyper dette med å si:

[...] i Russland ser vi dessverre også et voksende antall pseudofeministiske organisasjoner som spekulerer i retorikk og begreper. De bedrar kvinner, og istedenfor å gjøre dem om til soldater i kampen mot det statlige patriarkatet, blir de skremt og ender opp som misfornøyde kunder hos en eller annen middelmådig psykolog. Slike folk er ingen trussel mot det patriarkalske systemet og vil fortsette å være lydige objekter under statlig kontroll.¹⁵³

Ifølge Pavlenskij lurer disse såkalte pseudofeministiske organisasjonene kvinner. Det blir en gjentakelse av sovjettidens kristenfeminisme: kvinnene forblir undertrykte i et samfunn kontrollert og definert av menn.

Som allerede nevnt, fremfører Pavlenskij sine aksjoner ved å skade seg selv, og dette er hans måte å illustrere hva som skjer i samfunnet:

Jeg ser på smerte og frykt som tillært fobi. Jeg skader ikke meg selv nevneverdig. Når jeg skader bløtvev eller huden kan det ikke kalles smerte. Det er bare litt ubehagelig. Jeg bruker kroppen min fordi jeg vil si noe om forholdet mellom statsmakta og det

¹⁵⁰ "Nasjonalgalleriet". Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

¹⁵¹ "Nasjonalgalleriet". Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

¹⁵² Lothe, Ingvild, "Petr Pavlensky: Med selvskading som våpen". Lokalisert 26.06.2014 på: <http://www.nd.no/2014/02/med-selvskading-som-vapen/>

¹⁵³ Lothe, Ingvild, "Petr Pavlensky: Med selvskading som våpen". Lokalisert 26.06.2014 på: <http://www.nd.no/2014/02/med-selvskading-som-vapen/>

sosiale “legemet”. Slik kan folk – ganske bokstavelig – se hva som foregår i samfunnet. [...] Jeg skaper en visuell kode for virkeligheten.¹⁵⁴

Når Pavlenskij låner sin kropp til verden, forandrer han verden til en performance, som Merleau-Ponty ville sagt.¹⁵⁵ Aleksandr Petrov, doktor i historie ved Moskva Statsuniversitet, skriver i en kronikk i *Bergens Tidende* den 18. august 2014 at: “Et nytt [kunst]uttrykk er smerte. Dagens protestkunst velger ofte mangel på frihet som tema.”¹⁵⁶ Pavlenskij's kroppskunst, eller informasjonsarbeid som han kaller det selv, skal altså være en motvekt til statens propaganda og dens forsøk på å sikre seg enerett på “sannheter”, for eksempel i form av propagandaloven.

3.5 Pussy Riot

Kvinnekollektivet Pussy Riot har fått mye oppmerksomhet for sine aksjoner de siste par årene, men fra mitt perspektiv er det mest interessant at de anser seg som forkjempere for den tredje bølgen feminisme. Innenfor den tredje bølge feminisme opererer man jo med et mye mer komplekst syn på kjønn og seksualitet enn tidligere generasjoners feminister gjorde. At Pussy Riot kjemper for LHBT-rettigheter, betyr ikke nødvendigvis at de blir oppfattet som LHBT-aktivister av de skeive miljøene i Russland. Det at gruppa ser seg som en del av den internasjonale kvinnekampen og den tredje bølge feminisme, må imidlertid forstås i lys av at russisk, sovjetisk og postsovjetisk kvinnesakshistorie ikke følger samme utvikling som i Vesten. Russisk feministisk historie kan heller ikke deles opp i “bølger” på samme måte som den vestlige. Sistnevnte deles gjerne opp i tre bølger. Den første bølgen handlet hovedsakelig om kampen for stemmerett og den andre bølgen om retten til å bestemme over egen kropp, herunder retten til selvbestemt abort og motstanden mot seksuell trakassering. “Den tredje bølgen feminisme” er ikke opprinnelig russisk terminologi, og Pussy Riot ser seg med dette i relasjon til internasjonal kjønns- og kvinnekamp.

¹⁵⁴ “Nasjonalgalleriet”. Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

¹⁵⁵ Skårderud, 2003, side 66.

¹⁵⁶ Petrov, Aleksandr, “Kunsten å forandre Russland” i *Bergens Tidende*, 18.08.2014, side 29.

3.6 Hvem er egentlig Pussy Riot?

Pussy Riot har tatt et internasjonalt navn og kommuniserer mye med vestlig media, men kritikken deres er i langt større grad rettet mot russiske forhold enn å representere en tilslutning til internasjonale kjønnskampssaker. En av sakene Pussy Riot har rettet søkelys på er situasjonen for Russlands LHBT-personer. Da Pussy Riot ble opprettet, var det allerede forbudt å bedrive “propaganda for homoseksualitet” i et fåtall russiske byer. I løpet av gruppas korte levetid har nettopp denne saken blitt særlig viktig og aktuell etter at propagandaloven gikk fra å være en regional til å bli en nasjonal lov sommeren 2013.

Grappa ble opprettet i august 2011 som en reaksjon på Medvedevs kunngjøring om at han ville tre av og gi makten tilbake til Putin. De mest kjente medlemmene er Maria Aljokhina, Nadezjda Tolokonnikova og Ekaterina Samutsevitsj. De ser på seg selv som feminister og kjemper mot det de anser som patriarkalske forhold i Russland. Kvinnene sier selv at de er kulturelt inspirert av vestlig kunst og filosofi. Estetikken deres har mye til felles med 90-tallets Riot grrrl-bevegelse.¹⁵⁷

I vestlige medier ble Pussy Riot først omtalt som en pønkegruppe etter den kjente aksjonen i Frelserkirka. Hovedfokuset – etter arrestasjon av medlemmer fra grappa – var på kneblinga av kunsten i Russland, og mange internasjonale artister tok til orde for frifinnelse. Ett år senere var aksjonene deres blitt synonyme med politisk kjønnsaktivisme, slik de ble tolket både i hjemlandet og i Vesten.

Man vet ikke sikkert hvor mange medlemmer grappa består av. De dyrker kollektivet fremfor individet. At kollektivet er viktig, er en av grunnene til at de har brukt balaklava under aksjoner, i tillegg til at slike finlandshetter gir en viss beskyttelse mot politiet. Bruken av balaklava i friske farger, forklares med ønsket om å spre glede, men hodeplaggene blir som tidligere nevnt også assosiert med regnbueflagget. Mørke hetter, som er populære blant kriminelle ville gjort at de så farlige ut, og det er ikke det inntrykket de vil gi.¹⁵⁸ Medlemmene bruker ulike kallenavn, og skifter ofte navn, dette for å fremme kollektivet, men også av sikkerhetsmessige hensyn.

¹⁵⁷ Riot grrrl er opprinnelig en amerikansk feministisk pønkebevegelse som ble startet på begynnelsen av 1990-tallet. Bevegelsen assosieres ofte med den tredje bølge feminisme.

¹⁵⁸ “Pussy Riot – A Punk Prayer”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/koid22000013/pussy-riot-poenkaranes-protest>.

De sier selv at de bruker fredelige metoder: metaforer og kunst. Av prinsipp er aksjonene deres ulovlige, og de har aksjonert på utradisjonelle steder som for eksempel Moskva-metroen og Den røde plass, men den mest omdiskuterte av alle aksjonene deres fant altså sted i Frelserkirka i Moskva.

3.7 Aksjonen i Frelserkirka og “pønkebønnen”

Det hele begynte med noen mindre aksjoner gjennomført av studenter, uten at verdenssamfunnet fulgte med. Men Pussy Riots stå på-vilje og gjennomtenkte mediestrategi gjorde at gruppa etter hvert fikk oppmerksomhet langt utover Russlands grenser. Den 21. februar 2012 aksjonerte medlemmer fra Pussy Riot i Frelserkirka: de danset og korset seg ved ikonostasen. Etter noen sekunder fjernet sikkerhetspersonalet i kirka Ekaterina Samutsevitj, men klarte ikke å overmanne de andre aksjonistene. Aksjonen var raskt over, og først senere ble filmen av aksjonen redigert, supplert med tekst og lagt ut på nett¹⁵⁹:

A video of the performance, shows that there was hardly any, or at least no audible singing in the church; as opposed to the widely disseminated, several minutes-long video of the event, which is a compilation of scenes from this and another performance in another church, while the audio track of the singing that would gain notoriety was added later.¹⁶⁰

Den omstridte sangteksten lyder slik i min oversettelse til norsk:

Jomfru Maria, jag vekk Putin

Sort prestekappe, skulderklaffer i gull,
Hele menigheten kryper frem i bønn om
Illusorisk frihet i himmelen.
Gay Pride er sendt til Sibir i lenker.

KGB-lederen er deres viktigste helgen.
Han fører demonstranter i fengsel eskortert av voktere.
For ikke å fornærme “Hans hellighet”
Må kvinner føde og elske

¹⁵⁹ Gall, Caroline von, 2013, “Failed for Now: Pussy Riot and the Rule of Law in Russia” i *Russian Analytical Digest*, No. 122, s. 2.

¹⁶⁰ Bremer, Thomas, 2013, “The Pussy Riot Trial and the Russian Orthodox Church” i *Russian Analytical Digest*, No. 122, s. 6.

Herrens dritt, dritt, dritt,
Herrens dritt, dritt, dritt,
Jomfru Maria, bli feminist,
Stå oppreist som feminist.

Kirkas lovprisning av gjennområtne førere,
En kirkeprosesjon av sorte limousiner
Kommer til skolen – en predikant er på innsamling,
Gå til timen og gi ham penger!

Patriark Gundjaj¹⁶¹ tror på Putin.
Det hadde vært bedre hvis den kjøteren trodde på Gud,
En jomfrus kyskhetsbelte kan ikke erstatte massemønstringer,
Protester med oss, Evig-jomfru Maria!

Guds mor, jag Putin bort,
Jag Putin.¹⁶²

I sangteksten kritiseres den tette forbindelsen mellom stat og kirke i Russland. Dette illustreres i linjene om at “KGB-lederen (sannsynligvis en allusjon til Putin) er deres viktigste helgen” og at patriarken “tror på Putin”. Patriarken fremstilles altså som blasfemisk fordi han dyrker Putin som en avgud. Videre tar Pussy Riot opp “kirkas lovprisning av gjennområtne førere”. Ordet *вождь* (*vozd'*; *fører*) gir konnotasjoner til totalitære ledere, og da særlig til Hitler. Under Holocaust ble seksuelle minoriteter sendt til leire. I Pussy Riots fremstilling av dagens Russland er “Gay Pride sendt til Sibir i lenker”. Det er en tydelig kritikk av russiske myndigheters behandling av LHBT-personer. Pussy Riot har også rettet fokus på LHBT i andre sangtekster, her er ett eksempel: “Aktiv handling er menneskehetens fremtid / LHBT-

¹⁶¹ Dette var Patriark Kirills jordlige etternavn.

¹⁶² “Богородица, Путина прогони”. Lokalisert 03.09.2012 på:

<http://www.youtube.com/watch?v=GCasuaAczKY&feature=youtu.be> Min oversettelse. Originalt heter det: “Богородица, Дево, Путина прогони / Путина прогони, Путина прогони / Черная ряса, золотые погоны / Все прихожане ползут на поклоны / Призрак свободы на небесах / Гей-прайд отправлен в Сибирь в кандалах / Глава КГБ, их главный святой / Ведет протестующих в СИЗО под конвой / Чтобы Святейшего не оскорбить / Женщинам нужно рожать и любить / Срань, срань, срань Господня / Срань, срань, срань Господня / Богородица, Дево, стань феминисткой / Стань феминисткой, феминисткой стань / Церковная хвала прогневших вождей / Крестный ход из черных лимузинов / В школу к тебе собирается проповедник / Иди на урок - принеси ему денег! / Патриарх Гундяй верит в Путина / Лучше бы в Бога, сука, верил / Пояс девы не заменит митингов - / На протестах с нами Приснодева Мария! / Богородица, Дево, Путина прогони Путина прогони, Путина прогони”.

personer og feminister forsvar fedrelandet!”¹⁶³ I pønkebønnen fremsettes ikke bare kritikk mot myndighetenes forfølgelse av LHBT-personer, men også mot handlinga av regimekritikere: “Han fører demonstranter i fengsel eskortert av voktere”.

Pussy Riot retter også kritikk mot kirka, som synes å ha glemt sitt opphav, for nå er det makt og penger som rår. Patriarken har for eksempel “skulderklaffer i gull” og kirkas menn bedriver pengeinnsamling på skolene: “Gå til timen og gi ham penger!”. På bakgrunn av dette tekstfragmentet blir det forståelig hvorfor Pjotr Pavlenskij mente at Pussy Riots aksjon var en gjentakelse av Jesu aksjon i templet.¹⁶⁴

Pussy Riots forgjenger, Vojna, har også fremstilt kirkas menn som tyver. I aksjonen “Cop in a Priest’t Cassock” gikk en av Vojnas medlemmer på et supermarked kledd i prestekappe og politihatt og kom ut igjen med kappa full av stjalne matvarer.¹⁶⁵ Det skulle illustrere at prester og politimenn kan gjøre som de vil i Russland, uten at det får noen konsekvenser. I denne kritikken ligger kontrasten mellom kirkas pengebruk og Russlands fattige befolkning. I pønkebønnen påstås det at folket blir holdt nede, “de kryper frem i bønn om illusorisk frihet i himmelen”. Kirka holder dem altså for narr, både ved at patriarken sløser med penger, men også ved å lure dem om den himmelske frelse. Det er også verdt å merke seg at Pussy Riot har valgt å bruke det etternavnet Patriark Kirill hadde før han ble patriark: “Patriark Gundjaj tror på Putin”. Med dette fraskriver de ham hans guddommelighet, han er ikke bare et vanlig menneske som alle oss andre, men med deres ord, noe så usselt som en kjøter: “Det hadde vært bedre hvis den kjøteren trodde på Gud”.

Feministiske ideer kommer til uttrykk i kritikken om at kvinnen er henvist til rollen som mor og kone (“For ikke å fornærme “Hans hellighet” må kvinner føde og elske”) og ved at Jomfru Maria oppfordres til å delta i Pussy Riots feministiske kamp. Ideen om jomfrumoren er, som Jorun Solheim påpeker i sin artikkel “Den åpne kroppen”, en religiøs konstruksjon hvor

¹⁶³ “PUSSY RIOT поют политзекам на крыше тюрьмы”. Lokalisert 10.11.2012 på:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmyZbJpYVOI> Min oversettelse. Originalt heter det: “Прямое действие - будущее человечества / ЛГБТ, феминистки, защиты отечество!”.

¹⁶⁴ Kritikken av kirkas pengebruk skulle noen måneder senere vise seg å være berettiget. Rett før den ortodokse påskefeiringa i 2012 ble et offisielt bilde av Kirill publisert på patriarkens nettside. På bildet er hans dyre armbåndsur, estimert til en verdi av 30 000 euro, redigert bort fra håndleddet hans, men flere som besøkte nettsiden la merke til at klokken ga gjenskinn i den blanke bordplata. Dette ble en pinlig affære for patriarken og bildet ble slettet fra nettsiden. Williams, Stuart, “Погрязшая в скандалах Русская православная церковь убеждена в своей победе над критиками”. Lokalisert 18.10.2012 på: <http://inosmi.ru/russia/20120416/190597424.html>

¹⁶⁵ Gessen, Masha, 2014, *Words Will Break Cement – The Passion of Pussy Riot*, Riverhead Books, New York, side 41.

moren kan være både ren og aseksuell.¹⁶⁶ Pussy Riot oppfordrer “Evig-jomfru Maria” til å kaste kyskhetsbeltet, og dermed forlate sin aseksualitet, fordi “en jomfrus kyskhetsbelte ikke kan erstatte massemonstringer”. Med dette kritiserer Pussy Riot ideen om en “kvinnelig sjel” som kan gå inn i det spirituelle, det kvinnesynet som kristenfeministene i Sovjetunionen fremmet. De mener det er nødvendig med sterkere aksjonsmidler for å endre samfunnet. I en tidligere sangtekst kommer Pussy Riot med en mer generell oppfordring til å bli feminist, refrenget lyder slik i Masha Gessens oversettelse: “Become a feminist, become a feminist / Peace to the world and death to the men. / Become a feminist, kill the sexist!”¹⁶⁷ Det at Pussy Riots opptreden fant sted ved ikonostasen, hvor bare det mannlige presteskaperet har adgang, gjør også aksjonen til en mer eksplisitt feministisk protest. Tolokonnikova har uttalt at en kvinne heller enn patriarken burde stå ved alteret, siden kvinner ikke er syndige.¹⁶⁸ Dette er en eksplisitt kritikk av kirkas kvinnesyn, men også et ekko av de sovjetiske kristenfeministenes syn på kvinnen som renere og mer åndelig enn mannen.

I sangteksten fra videoen er det flere strofer som kan anses som provoserende. Et eksempel er refrenget – Срань, срань, срань Господня – (“Herrens dritt”). For mange troende er nok det å sette disse ordene sammen helt uakseptabelt. Den opphøyde og rene Gud har ingenting med avføring å gjøre. “Skitne”, lavspråklige ord er satt sammen med høyspråklige ord med sterk religiøs betydning. I videoen innledes og avsluttes pønkebønnen med ortodoks lovsang. Den ortodokse lovsangen er verdig og opphøyd, mens det kontrasterende pønkepartiet representerer Putin-kritikk. Både språklig, innholdsmessig, musikalsk og i fremføringa av denne pønkebønnen har Pussy Riot blandet kirkas egen terminologi, liturgi og lovprisning med bråkete pønke og ord som bryter med normene for det sakrale.

3.8 Pussy Riot-saken

For denne aksjonen ble Nadezjda Tolokonnikova, Maria Aljokhina og Ekaterina Samutsevitj dømt etter “pøbelparagrafen” den 17. august 2012. Denne paragrafen har en strafferamme på 2–7 års fengsel. Aktor ba om 3 år, men de fikk mildeste straff, det vil si 2 år. I anklagen ble det fokusert på at de hadde brutt samfunnets normer, gjennomført en aksjon på en aggressiv

¹⁶⁶ Solheim, Jorun, “Den åpne kroppen” i *Kroppstanker*, red. Skårderud, F. & Isdahl, P. J. , Pensumtjenesten, Oslo, side 43-44.

¹⁶⁷ Gessen, 2014, side 66.

¹⁶⁸ “Pussy Riot – A Punk Prayer”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/koid22000013/pussy-riot-poenkaranes-protest>.

måte i en religiøs institusjon med det formål å krenke de troende. Påstanden var at de bevisst hadde kledd seg i klær som bryter kirkenormen og bevisst brukt balaklava for å skjule sin identitet. Dette var angivelig et bevis på at aksjonen var godt planlagt og at motivet var å rakke ned på følelsene til de ortodokse samt å undergrave statens moral.¹⁶⁹ Aktor hevdet at bemerkningene om Putin (“KGB-lederen er deres viktigste helgen” og “Patriark Gundjaj tror på Putin”) var skrevet inn i pønkebønnen for å dekke over det religiøse hatet. Putins navn var angivelig tatt med for at aksjonen skulle *fremstå* som regimekritikk.¹⁷⁰

10. oktober 2012 ble ankesaken avgjort. Dommen mot Maria Aljokhina og Nadezjda Tolokonnikova ble opprettholdt, mens Ekaterina Samutsevitj’ dom ble omgjort til betinget, med en prøvetid på to år, fordi hun ble ført ut av kirka før aksjonen ble gjennomført. Aljokhina og Tolokonnikova ble sendt til arbeidsleirer hvor soningsforholdene er svært harde, langt vekk fra sine familier. Aljokhina ble sendt til Perm og Tolokonnikova til Mordovia.

Tidligere samme år kom Putin med denne uttalelsen om Pussy Riot-saken til journalister i London:

Jeg har ikke noe bra å si om det. Jeg vil helst ikke kommentere det, men jeg tror at hvis jentene hadde vært i, la oss si, Israel og vanhelliget noe i Israel (dere, og sikkert mange andre, vet jo at det er temmelig sterke gutter der), så ville de ikke kommet derifra. [...] Eller hvis de dro til Kaukasus (du trenger ikke å dra langt) og vanhelliget en eller annen muslimsk helligdom – ville vi ikke engang rukket å beskytte dem.¹⁷¹

Putins uttalelse er interessant i den forstand at han ikke velger å trekke paralleller til hvilke reaksjoner på denne typen aksjoner man kunne forvente i land som regnes som åpne og liberale. Eksemplene Putin trekker frem, Israel og Kaukasus, vil hos mange vekke assosiasjoner til religiøs fundamentalisme. Statsminister Dmitrij Medvedev brukte gjennomgående mer forsonende uttalelser enn Putin om denne saken. Under et møte i partiet “Enhetlig Russland” i Penza 2. november 2012, sa for eksempel statsministeren at han var imot ytterligere fengsling av Pussy Riot-medlemmene. Han sa:

¹⁶⁹ Gessen, 2014, side 163.

¹⁷⁰ Gessen, 2014, side 193.

¹⁷¹ “Путин высказался о Pussy Riot: так уж сторого судить их не надо”. Lokalisert 28.08.2012 på: http://www.gazeta.ru/politics/news/2012/08/02/n_2465733.shtml Min oversettelse. Originalt heter det: “Ничего хорошего в этом нет. Мне не очень хотелось бы комментировать, но я думаю, что, если бы девушки были бы, скажем, в Израиле и осквернили бы что-то в Израиле (вы, наверное, многие знаете, что там есть довольно крепкие ребята), так бы просто им оттуда не уехать. [...] Или бы поехали на Кавказ (далеко ехать не надо), зашли, осквернили бы какую-нибудь святыню мусульманскую — мы бы даже не успели взять их под охрану.”

Jeg synes at en forlengelse av arrestasjon under fengselsbetingelser i dette tilfellet er uproduktivt. Her ville det, etter min mening, være nok med prøvetid, tatt i betraktning den tiden de allerede har sonet.¹⁷²

Medvedev har i sine perioder som statsminister og president forholdsvis sjelden kommet med synspunkter som skiller seg klart fra Putins i kontroversielle saker. Det er umulig å si med sikkerhet om hans syn faktisk skilte seg fra Putins, om det bare var en del av et politisk spill, eller om det her dreide seg om en faglig vurdering fra juristen Medvedev. Putin kom med sin uttalelse i august, da Pussy Riot-rettssaken sto på, mens Medvedev uttalte dette flere måneder etter domfellelsen. Tidsperspektivet kan ha påvirket Medvedev fordi han hadde fått saken mer på avstand og siden den massive internasjonale oppmerksomheten hadde endret sakens karakter.

Både Maria Aljokhina og Nadezjda Tolokonnikova ble løslatt 23. desember 2013. Begge hadde tre måneder igjen av sin soningstid, men ble benådet. De to kvinnene ble løslatt med henvisning til en ny lov foreslått av Putin, som blant annet omfattet innsatte med små barn, men det må tilføyes at flere andre russiske innsatte med små barn ikke ble sluppet fri. Det kan virke som om løslatelsene ble forbeholdt berømte samvittighetsfanger som hadde fått mye oppmerksomhet i vestlige medier.¹⁷³ Tolokonnikova og Aljokhina, og mange med dem, mener løslatelsene var et rent PR-stunt fra Putin-regimets side for å lette kritikken i forkant av det nært forestående Sotsji-OL.

27. desember holdt Tolokonnikova og Aljokhina en pressekonferanse hvor de fortalte at tiden i fengsel hadde gjort dem mer fokusert i sitt arbeid.¹⁷⁴ De sa at de nå kjenner forholdene fra innsiden og vil jobbe for å bedre forholdene for innsatte i russiske fengsler, hvor alvorlig sykdom og vold er utbredt. Om arbeidet som nå ligger foran dem sa Tolokonnikova:

Vår oppgave nå består i å kile oss inn i det eksisterende fengselsvesenssystemet, FSIN [Den føderale tjeneste for utførelse av straff] som synder mot tanken om kollektivt

¹⁷² Stenin, Andrej, "Медведев против дальнейшего содержания Pussy Riot в тюрьме". Lokalisert 10.10.2012 på: www.ria.ru/society/20120912/748508158.html Min oversettelse. Originalt heter det: "Продление содержания в условиях тюрьмы применительно к этому случаю мне кажется непродуктивным. Здесь вполне, на мой взгляд, было бы достаточно условного наказания с учётом того времени, которое уже было ими проведено в условиях тюремного заключения."

¹⁷³ Deriblant oljemagnaten Mikhail Khodorkovskij og Greenpeace-aktivisten fra "De 30 i Arktis".

¹⁷⁴ "Пресс-конференция Толоконниковой и Алехиной". Lokalisert 06.02.2014 på: http://www.gazeta.ru/social/video/press-konferentsiya_tolokonnikovoi_i_alehinoi_v_moskve.shtml

ansvar. Vi vil hjelpe med å fremme og få svar på innsattes klager om soningsforhold. Vi vil skaffe dem juridisk bistand.¹⁷⁵

Tolokonnikova og Aljokhina sa at de vil fokusere på menneskerettighetsbrudd i Russland og jobbe på en annen måte enn de gjorde gjennom Pussy Riot, men dette var likevel ikke en ny fanesak for Pussy Riot. I et intervju som ble gitt én uke etter aksjonen i Frelserkirka, sa de at ett av Pussy Riots mål var frigjøring av politiske fanger.¹⁷⁶ Aljokhina og Tolokonnikova uttalte på pressekonferansen etter frifinnelsen at de ikke ville bruke Pussy Riot-navnet fordi de ønsket å unngå kommersialisering av det. Nå er de kjente navn og ansikter og står sterkere som talspersoner for menneskerettigheter enn hvis de igjen skulle ikle seg balaklava og aksjonere med Pussy Riot. De forsvarer likevel aksjonen i Frelserkirka og fastholder kritikken mot Putin-regimet.¹⁷⁷ Disse uttalelsene forhindret dem imidlertid ikke fra å ikle seg balaklavaer og gjennomføre en demonstrasjon i Sotsji under OL, hvor de ble arrestert og løslatt samme dag. De har også reist mye rundt i Europa våren 2014 under Pussy Riot-navnet og holdt foredrag. De sier selv at alle kan være med i Pussy Riot fordi det ikke er en gruppe, men en *bevegelse*.¹⁷⁸

3.9 Hva betyr *pøbelstreker* i Russland?

Tre av Pussy Riots medlemmer ble, som allerede nevnt, dømt etter “pøbelparagrafen” i Den russiske føderasjons straffelov for protestaksjonen i Frelserkirka. På norsk høres ikke *pøbelstreker* noe alvorlig ut, de fleste vil sikkert forbinde det med guttestreker. Så hva er *pøbelstreker* i russisk forstand, og er i det hele tatt *pøbelstreker*, *hooliganism*, (*kholiganstvo*; *хулиганство*) et russisk begrep? Dette skriver Ben Johnson, prisvinnende journalist og blogger, om i en artikkel publisert på *slate.com*.¹⁷⁹

¹⁷⁵ “Толоконникова и Алехина отказались от бренда Pussy Riot и собрались работать с Навальным”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://www.rb.ru/article/tolokonnikova-i-alehina-otkazalis-ot-brenda-pussy-riot-i-sobralis-rabotat-s-navalnym/7271747.html> Min oversettelse. Originalt heter det: “Наша задача сейчас заключается в том, чтобы вклиниваться в существующую систему ФСИН [Федеральная Служба Исполнения Наказаний], которая грешит круговой порукой. Мы собираемся помогать с продвижением и реагированием на жалобы заключенных на условия содержания. Мы хотим обеспечить их юридической помощью.”

¹⁷⁶ Gessen, 2014, side 127.

¹⁷⁷ Etter løslatelsen har det vært interne stridigheter i gruppa, men jeg vil ikke gå inn på det i denne oppgaven.

¹⁷⁸ De sa dette under et foredrag på Festspillene i Bergen 2014.

¹⁷⁹ Johnson, Ben, “Why Are Pussy Riot’s Alleged Crime Called “Hooliganism”?”. Lokalisert 11.10.2012 på: http://www.slate.com/blogs/browbeat/2012/08/01/pussy_riot_on_trial_for_hooliganism_what_does_hooliganism_mean_in_russia_.html

På russisk refererer *khuliganstvo* ikke til fotballpøbler, slik det gjør på engelsk, men er et engelsk begrep som har gått inn i den russiske straffeloven, og det er en overtredelse som anses som svært alvorlig i rettslig forstand, skriver Johnson. Pøbelstrek er i paragraf 213 av Den russiske føderasjons straffelov definert som:

Et åpenlyst brudd på offentlig ro og orden uttrykt ved en klar respektløshet overfor samfunnet, a) begått ved bruk av våpen, eller gjenstander som blir brukt som våpen; eller b) motivert av politiske eller ideologiske hensyn, utfra rasistisk, nasjonalistisk eller religiøst hat, eller av fiendskap til en hvilken som helst sosial gruppe.¹⁸⁰

Kriminalitet deles opp i fire ulike alvorlighetsgrader i Russland: ubetydelig, middels alvorlig, betydelig og særdeles betydelig alvorlighetsgrad. Vanligvis anses pøbelstreker som forbrytelser av middels alvorlighetsgrad, skriver Johnson.

Russland har ikke for vane å behandle sine politiske dissidenter med silkehansker. Flere som deltok i demonstrasjoner i forkant av presidentvalget i 2011, sitter fortsatt fengslet i 2014. De har ikke blitt siktet etter pøbelparagrafen, og flere soner fengselsstraffer uten dom. Altså er det slik at de som demonstrerte mot Putin, enten ikke er dømt etter pøbelparagrafen eller ikke er dømt i det hele tatt. Pussy Riot valgte kirkerommet som aksjonssted og dette åpnet for anklager om pøbeloppførsel. På den måten fornærmet de den største religiøse gruppa i landet, de ortodokse, poengterer Johnson, som legger til at pøbelstreker anses som alvorlige hvis de begås av en gruppe, det vil si to eller flere personer. Den eneste straffen for pøbelstreker er frihetsberøvelse, som i de fleste tilfeller betyr fengsling.

Johnson påpeker at selve ordet *khuliganstvo* har vært brukt lenge i Russland, og ble tatt i bruk i russisk kort tid etter at det gikk inn i det engelske språk. Han skriver at *The Oxford English Dictionary* antyder at ordet *hooliganism* kan ha vært en forvrengning av "Hoole's gang" som refererer til irske bråkmakere, men at ordets opprinnelse er ukjent.

Pøbelstreker har siden sovjettida, fra 1960, vært en del av straffeloven og har i hovedsak stått uforandret siden da. I Sovjetunionen ble loven ofte anvendt mot regimekritikere.¹⁸¹ I en

¹⁸⁰ "Статья 213. Хулиганство". Lokalisert 25.10.2012 på: <http://www.zakonrf.info/uk/213/>. Min oversettelse. Originalt heter det: "Хулиганство, то есть грубое нарушение общественного порядка, выражающее явное неуважение к обществу, совершенное: а) с применением оружия или предметов, используемых в качестве оружия; б) по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или религиозной ненависти или вражды либо по мотивам ненависти или вражды в отношении какой-либо социальной группы".

¹⁸¹ Gall, 2013, side 2.

spørreundersøkelse gjennomført av Levada i september 2012 svarte 41% av respondentene at aksjonen i Frelserkirka var en ren pøbelstrek, mens 29% mente dette var en politisk aksjon rettet mot Putin og kirkas innblanding i politikken.¹⁸²

Jusprofessor Caroline von Gall tar for seg det juridiske aspektet ved Pussy Riot-saken.¹⁸³ Gall påpeker at rettsvitenskapen ikke har noen fullgod definisjon på kriminalitet som pøbelstreker og religiøst hat. I rettsforfølgelsen kan man derfor ikke referere til definisjoner eller tydelig rettslig presedens og dermed gi borgerne en klar forestilling om hvilke avstraffelser som er beregnet for visse typer oppførsler. Stilt overfor en slik vag terminologi er det pålagt domstolene å legge særlig nitidig arbeid ned i å tolke rettslige normer:

The prosecuting authorities assume that hooliganism can be shown to have occurred because “rules of the church were not adhered to”. This behavior, they claim, is evidence of contempt for society and insults the religious feelings of those present in the cathedral, as well as all citizens who are believers, and is motivated by religious hatred and hostility.¹⁸⁴

Russland har også fått kritikk fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen fordi tiltalte i russisk rett må sitte i bur, selv om de ikke utgjør noen fare, skriver Gall. Det kan påvirke skyldspørsmålet når en som ikke er dømt må sitte bak gitter. Under kausjonsmøtene satt de tre tiltalte Pussy Riot-kvinnene bak gitter. Under selve rettssaken satt de derimot i glassbur, også kalt “akvarium” på folkemunne, men selv dette skulle være unødvendig tatt i betraktning den strenge sikkerheten, skriver Gall, og legger til at det i tillegg vanskeliggjorde forsvarets oppgave.

3.10 Oppfatninga av Pussy Riots aksjoner

Hvordan ble Pussy Riots aktivisme og rettssaken mot dem sett på i Vesten og i Russland? Her hjemme har man fokusert på manglende presse- og ytringsfrihet i Russland i lys av de nye lovene som begrenser demonstrasjonsfrihet, og på den forverrede situasjonen for LHBT-personer etter at propagandaloven kom. I tillegg har det fra vestlig hold blitt rettet kritikk mot rettssystemet i Russland, som man mener ikke er uavhengig, blant annet fordi politikere og

¹⁸² “Наказание участникам группы Pussy Riot треть россия сочла адекватным” lokalisert 19.11.2012 på: <http://www.levada.ru/02-10-2012/nakazanie-uchastnitsam-gruppy-pussy-riot-tret-rossiyan-sochla-adekvatnym>

¹⁸³ Gall, 2013, side 3.

¹⁸⁴ Gall, 2013, side 3.

offentlig ansatte uttaler seg offentlig om saksforhold, skyldspørsmål og annet, også før det er avsagt noen dom. I Norge slår man hardt ned på politikere som trår over sine myndighetsgrenser. Vi er vant til at politikere generelt er svært forsiktige med å kommentere pågående rettssaker eller uttale seg om straffeutmåling. Etter 22. juli-terroren i Norge uttalte daværende statsminister Jens Stoltenberg seg knapt om rettssaken mot Anders Behring Breivik. Et viktig prinsipp hos oss er maktfordelingsprinsippet som skiller den lovgivende, utøvende og dømmende myndighet. Derfor reagerer vi (i Vesten) når vi ser at dette ikke gjør seg gjeldende i Russland.

Et eksempel på hvordan en høytstående tjenestemann kommenterte en konkret rettssak – Pussy Riot-saken – er denne uttalelsen fra utenriksministeriets offisielle pressetalsmann, Aleksandr Lukasjevitsj:

I det postmoderne Vesten glemmer mange Europas kristne røtter, samtidig vil man ikke respektere følelsene til tilhengere av andre trossamfunn, man mener at religion begrenser demokratiet. Vi er jo overbevist om at å glemme moralske normer, som er felles for alle verdens religioner, er ødeleggende, og vi anstrenger oss både i livet og i politikken for å overholde ikke bare internasjonal rett, men også tradisjonelle verdier.¹⁸⁵

Her tar utenriksminister Sergej Lavrovs talsmann opp tema som har stått helt sentralt i det offentlige ordskiftet i Russland de siste årene – religion og offentlig moral. Russland som “hellig” – et land som dyrker religiøsitet i motsetning til det sekulære Europa, er altså et argument for Lavrov på samme måte som det er det for Putin. I de statskontrollerte mediene har nesten all oppmerksomhet i Pussy Riot-saken vært rettet mot krenkelsen av de troendes følelser. Rettighetene til Pussy Riot-medlemmene, menneskerettigheter i vestlige forstand, har praktisk talt ikke blitt diskutert i offisielle russiske medier. Heller ikke i rettssalen ble regimekritikken drøftet. Her ble det fokusert på blasfemi og religiøst hat. Pussy Riot-saken viser med all tydelighet den nære forbindelsen som eksisterer mellom stat og kirke i Russland i dag.

¹⁸⁵ Rozjkov, Kirill, “МИД РФ раскрыл Западу глаза на Pussy Riot”. Lokalisert 24.08.2012 på: <http://www.utro.ru/articles/2012/08/22/1067101.shtml> Min oversettelse. Originalt heter det: “На пост-модернистском Западе многие забывают о христианских корнях Европы, а заодно не хотят уважать чувства последователей других конфессий, считая, что религия ограничивает демократию. Мы же убеждены, что забвение норм морали, общих для всех мировых религий, губительно, и стараемся и в жизни, и в политике соблюдать не только международное право, но и традиционные ценности.”

For bedre å forstå det religiøse aspektet ved saken er det nyttig å trekke inn professor i økumeni og fredsforskning, Thomas Bremers artikkel “The Pussy Riot Trial and the Russian Orthodox Church”. Han har skrevet om den russiskortodokse kirkes reaksjon på Pussy Riot-saken.¹⁸⁶ Bremer skriver at stuntet i kirka fant sted i en tid da russiske ortodokse, og kristne generelt, føler seg utsatt. Det kan være snakk om alt fra opplevde trusler til økt sekularisering. Dette gjenspeiles også i Partiark Kirills uttalelse til menigheten om at dersom slik håning av helligdom skal tillates, har de ortodokse ingen fremtid.¹⁸⁷ Bremer påpeker at kristendommen likevel er den største religionen i verden og den som også øker mest på verdensbasis. Likevel har man i Russland nå foreslått en enda strengere blasfemilov. Det virker paradoksalt at man skjerper blasfemiloven når kristendommen står så sterkt.

Et annet poeng som Bremer nevner i forbindelse med blasfemianklagene er:

It is also a difficult proposition from a theological point of view: God is regarded by believers as one who is beyond comprehension, infinite, and intangible and defies human categories. However, if God can be insulted, then he is susceptible to human agency.¹⁸⁸

Det er et interessant poeng, siden anklager om blasfemi var gjennomgående i rettssaken. Pussy Riot-medlemmene ble beskyldt for blasfemi, men de ble altså ikke dømt etter blasfemiparagrafen. Det var det ikke holdepunkter for. I retten ble beskyldninger om blasfemi dessuten relatert til *de troendes følelser*, og ikke til krenkelsen av en guddom.

Men det var ikke bare de religiøse som følte at Pussy Riot hadde trådt over en grense. Også i samfunnet forøvrig opplevde man aksjonen som et overtramp. Hvorfor er det slik? Jeg vil forsøke å peke på noen grunner til det. For det første er som nevnt holdningene til kirka og kjønnsroller tradisjonelle i Russland. For det andre er ikke de feministiske ideene og holdningene til LHBT-personer som gruppa fremmer, populære. Olga Voronina, doktor i filosofi ved Moskvas senter for kjønnsforskning, forklarer at det i Russland er skapt et negativt bilde av feminisme. Dette var særlig fremtredende i perestrojkatida. Feminisme ble den gang fremstilt som en bevegelse som jobbet mot menn, drevet av uattraktive, lesbiske kvinner. Dette bildet er ikke noe russiske kvinner ønsker å identifisere seg med, de er opptatt

¹⁸⁶ Bremer, 2013, side 6.

¹⁸⁷ “Pussy Riot – A Punk Prayer”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/koid22000013/pussy-riot-poenkaranes-protest>.

¹⁸⁸ Bremer, 2013, side 8.

av å være “ordentlige kvinner”.¹⁸⁹ For det tredje kan det virke som gruppa har gjort en rekke “feil” som hindret dem i å oppnå støtte i befolkninga. De har prestert å støte fra seg folk fra ulike sosiale lag og med ulike politiske synspunkter.

Det er helt tydelig at Pussy Riot til dels bommet med aksjonen og ikke nådde frem med den kritikken de egentlig hadde tenkt å formidle. I slutten av oktober 2012 gjestet Pussy Riot-medlemmet, som da gikk under kallenavnet “Hatten” (*Sljapa*), Norge. I et intervju med *Bergens Tidende* uttalte hun:

Aksjonen var rent politisk. Vi mente ikke å såre religiøse mennesker. Patriarken blandet selv sammen politikk og religion. Han brukte gudstjenestene til å advare folk mot å delta på politiske møter og oppfordret dem til å stemme på Putin. [...] Russere flest forstår oss ikke. Russere flest får mesteparten av sin informasjon fra TV, og russisk TV er utelukkende propaganda fra Putins regime.¹⁹⁰

Pussy Riot føler seg misforstått og peker på det faktum at de fleste russere får nyheter gjennom de statseide TV-kanalene. Det kan virke som hun mener at dersom russerne hadde vært mer opplyste – eller hatt tilgang til flere uavhengige informasjonskilder – ville flere støttet Pussy Riot sak. Det er nok ikke en fullgod forklaring. Jeg ønsker likevel ikke her å bagatellisere medias innflytelse. Både før og etter rettssaken ble det sendt flere dokumentarer på russisk TV i beste sendetid, som fremstilte Pussy Riot på en ensidig negativ måte.¹⁹¹ “Hatten” har god grunn til å uttale seg slik hun gjør, men det er også andre grunner til den manglende støtten.

3.11 Mulige grunner til manglende støtte for Pussy Riot i befolkninga

For bedre å forstå hvorfor Pussy Riot fikk så marginal støtte, er det nødvendig å se på en hendelse som ligger noen år tilbake i tid, i 2008. En forgjenger til Pussy Riot er som tidligere nevnt gruppa Vojna, hvor de dømte Nadezjda Tolokonnikova og Maria Aljokhina var med. Denne gruppa gjennomførte i sin tid en rekke regimekritiske aksjoner. Noen av disse ble sett på som svært provoserende. Om dette uttalte utenriksministeren via sin pressetalsmann:

¹⁸⁹ Bitten, Natalia, “About gender censorship and the term feminism in Russia – Interview with Olga Voronina”. Lokalisert 15.02.2013 på: <http://www.gwi-boell.de/en/2011/02/14/about-gender-censorship-and-term-feminism-russia-interview-olga-voronina>

¹⁹⁰ Tønnessen, Helene, “Punkfeministene nekter å bli ikoner” i *Bergens Tidende*, 28.10.2012, side 24.

¹⁹¹ Gessen, 2014, side 203.

Dette er ikke den første tvetydige performansen til Pussy Riot-medlemmene. [...] De som allerede har rukket å gjøre seg kjent med gruppa Vojnas frie måte å uttrykke seg på, vet hvilke “aksjoner” de arrangerte på et museum i form av utuktig synd med deltakelse av en gravid kvinne [Tolokonnikova], og hvordan de trakk inn en skral høne i “kunsten sin”, dessuten med et mindreårig barn til stede [...] Uvisst av hvilken grunn har heller ikke deres merkelige aksjon hvor de “henger” gjestearbeidere og representanter for seksuelle minoriteter på et stort supermarked forarget det tolerante Vesten.¹⁹²

Aksjonen på supermarkedet var en iscenesatt hending av homofile og gjestearbeidere. Denne aksjonen var rettet mot daværende borgemester i Moskva, Jurij Luzjkov, i protest mot hans homofobe ytringer og det mange oppfattet som likegyldighet til vold mot sentralasiatiske gjestearbeidere.

Orgien som Lavrovs talsmann refererer til fant sted på Det statlige biologimuseet i Moskva. Aksjonen var en protest mot innsettelsen av Dmitrij Medvedev som president i 2008. Under aksjonen ble det fremvist et banner med teksten “Ебись за наследника Медвежонка” – “Fuck bamse-arvtakeren”, som henspiller på Medvedevs navn (fra russisk *медведь*, *medved* som betyr *bjørn*).¹⁹³ Navnet på aksjonen spiller også på at Medvedev er liten av vekst, som en skolegutt, eller en liten teddybjørn. Vojna valgte å gjennomføre en orgie, som var ment for å speile at politikken i Russland er som pornografi: “the commercialized imitation of passion”.¹⁹⁴ Det ble henvist til denne aksjonen under rettssaken mot kvinnene i Pussy Riot. Da sa advokaten som representerte de krenkede troende, at alle med internett har sett hvor vulgært og kynisk Tolokonnikova har opptrådt, og at loven setter visse grenser selv om Russland har ytringsfrihet.¹⁹⁵

¹⁹² Rozjkov, Kirill, “МИД РФ раскрыл Западу глаза на Pussy Riot”. Lokalisert 24.08.2012 på: <http://www.utro.ru/articles/2012/08/22/1067101.shtml> Min oversettelse. Originalt heter det: “Это не первый неоднозначный перформанс представителей группы Pussy Riot. [...] Те, кто уже успел ознакомиться со “свободой самовыражения” группы “Война”, знают, какое групповое “действие” в форме свального греха с участием беременной женщины они устроили в музее и как они привлекали к своему “творчеству” дохлую курицу, причем в присутствии малолетнего ребенка [...] Почему-то не вызывала возмущения толерантного Запада и их странная акция с “повешением” в крупном супермаркете гастарбайтеров и представителей секс-меньшинств.”

¹⁹³ “Ебись за наследника Медвежонка”. Lokalisert 05.02.2014 på: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ебись_за_наследника_медвежонка.

¹⁹⁴ Gessen, 2014, side 40.

¹⁹⁵ “Pussy Riot – A Punk Prayer”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/koid22000013/pussy-riot-poenkaranes-protest>.

Men Vojnas aksjoner fikk ikke så stor oppmerksomhet, og de forårsaket ikke så mye oppstandelse som Pussy Riots pønkebønn. Pussy Riot var kjent i Russland før aksjonen i Frelserkirka. Hvorfor ble nettopp denne pønkebønnen gjenstand for en bortimot unison fordømmelse i Russland? Jeg vil peke på tre faktorer. For det første var det *stedet*. Pussy Riot valgte å aksjonere i en kirke, og ikke i en hvilken som helst kirke, men i Frelserkirka – et viktig symbol og landemerke i Russland. Den ble reist i 1812 etter seieren over Napoleon. I 1931, under Sovjetregimets antireligiøse ideologi, ble kirka revet og gjort om til svømmebasseng. Etter Sovjetunionens fall ble kirka gjenreist. Bygginga ble gjennomført i flere etapper og den sto først klar for liturgiske formål i 2000. Aksjonen i Frelserkirka ble som sagt også gjennomført helt foran ved alteret, et sted som kun er forbeholdt prestene, og hvor kvinner ikke har adgang. (Paradoksalt nok innrømmet kirkas vaskedame under rettssaken mot Tolokonnikova, Aljokhina og Samutsevitj at hun, på tross av at hun er kvinne, selv brukte å vaske foran ved alteret.¹⁹⁶) For det andre var det selve *måten* aksjonen ble gjennomført på: Pussy Riot danset og tok i bruk kirkas egne ritualer, de korset seg og knelte. Og sist, men ikke minst, var det *innholdet* i pønkebønnen som vakte så sterke reaksjoner. Selv om denne sangen ikke ble fremført i kirka, ligger den ute på internett, og det er denne konstruerte versjonen de fleste kjenner til og har sett.

Den kritikken av kirka og patriarken aksjonen uttrykte, og det som mange vil oppfatte som blasfemi, gjorde at Putin kunne utnytte situasjonen til sin fordel. Han har ikke uttalt seg offentlig om kritikken rettet mot ham selv i forbindelse med denne saken, men har heller fokusert på fornærmelsen av de ortodokses følelser. Putin har snakket om smertefulle minner fra sovjettidas forfølgelse av religiøse, og at styresmaktene må verne om følelsene til de religiøse.¹⁹⁷ Presidenten har også valgt å oversette *Pussy Riot* til *бунт пизды* (*bunt pizdy* – direkte oversatt til *fitteopprør*), og det er dette begrepet russere som ikke behersker engelsk forbinder med gruppa. I Norge og Vesten kan de fleste engelsk godt og vet at “Pussy Riot” på engelsk kan ha flertydig betydning: det kan forstås ironisk og kommuniserer selvironi, samtidig som det rommer en spennende kontrast mellom “liten pusekatt” og et “opprør”. Rent språklig fremstår gruppa dermed ulikt i Norge og Russland, og Putin har makt til å definere hvilken benevnelse som brukes på russisk, der gruppas navn i seg selv altså kan oppleves støtende.

¹⁹⁶ Gessen, 2014, side 188.

¹⁹⁷ “Pussy Riot – A Punk Prayer”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/koid22000013/pussy-riot-poenkaranes-protest>.

Statsviter og russlandskjenner, Gerhard Mangott, har kalt Putins håndtering av Pussy Riot-saken “et strålende sjakktrekk”.¹⁹⁸ Dette blant annet fordi opposisjonen opplevde seg tvunget til å kritisere Putin og fengslinga av de tre kvinnene, og at de på grunn av det mistet mye støtte i befolkninga. Opposisjonen i Russland består av svært ulike politiske strømninger. Deres tilsynelatende eneste felles slagord, “Russland uten Putin”, har en negativ dagsorden, påpeker Mangott. Mange mener at opposisjonen i virkeligheten ikke representerer noe reelt alternativ til Putin, og at deres posisjon i samfunnet oppfattes som veldig svak. Ved å støtte den kontroversielle gruppa Pussy Riot mistet den politiske opposisjonen støtte i den ortodokse befolkninga og blant russere generelt.

Aleksandr Tarasov, en av Russlands mest fremtredende aktivister på venstresida, sier i e-postintervju med *Klassekampen* at Pussy Riots aksjon i Frelserkirka var “unødvendig ondsinnet og dum”.¹⁹⁹ Han uttalte også at Vestens hyllest av upopulære aktivister – som Pussy Riot – gjør jobben enda verre for andre aktivister. “Deres provoserende handlinger tillot innføringa av nye undertrykkende lover mot ateister. Generelt bidro de til å støtte de mest reaksjonære kreftene i Russland, sier han.”²⁰⁰

¹⁹⁸ Kaufholz, Henrik, “Putin-kritikere parkert” i *Bergens Tidende*, 21.10.2012, side 23.

¹⁹⁹ Grasaas-Stavenes, 08.02.2014, side 21.

²⁰⁰ Grasaas-Stavenes, 08.02.2014, side 21.

De unge skeive i Russland

4.0 Innledning

Når jeg nå i denne delen av oppgaven velger å fokusere på russiske ungdommer, er dette fordi propagandaloven spesifikt er rettet mot å “skåne” *dem* for informasjon om LHBT. Jeg tror ungdommer er særlig sårbare når det gjelder denne type tilbakeholdelse av informasjon. Tenårene er for de aller fleste en brytningstid som tidvis gjør vondt. Det er gjerne i denne tida man begynner å ta mer aktivt stilling til hvem man er og hvem man ønsker å være. Hvis man da vokser til og opplever seg selv som annerledes – for eksempel fordi ens seksuelle preferanser ikke passer inn i “normalen” som kommuniseres fra alle hold – kan dette ytterligere komplisere denne fasen i livet.

Som det fremgår av det jeg tidligere har skrevet, har det generelt vært lite fokus på skeiv kjønnsidentitet i Russland. Som nevnt i underkapittel 1.0, viste en undersøkelse fra juni 2013 at 88% av den russiske befolkninga støttet propagandaloven. I en annen undersøkelse som ble publisert en måned senere, kom det frem at av respondentene ville 26% oppsøkt spesialist for å kurere barnet dersom hun var homofil, mens 5% ville gått til det drastiske skritt å kaste barnet ut og bryte all kontakt.²⁰¹ Det synes jeg er dramatiske tall. Det er derfor all grunn til å tro at langvarig mangel på nøytral informasjon og litteratur i seg selv har medvirket til negative holdninger til LHBT i den russiske befolkninga. For det andre mener jeg at myndighetene gjennom den nye lovgivninga bidrar til å styrke slike holdninger, både gjennom å hindre nøytral informasjonsformidling, fremstille andre seksualiteter enn den heteronormative som noe unaturlig og “skummelt”, og ikke minst ved å unnlate å ta oppgjør med personer og grupper som hetser og øver vold mot skeive.

Narreluen (Sjutovskoj kolpak) er en ungdomsbok av Darja Vilke som handler om en ung homofil gutt. Boken kom ut i Russland rett før propagandaloven ble rettskraftig. Tankene og følelsene som skildres i *Narreluen*, fremstår i russiske myndigheters perspektiv tydeligvis som “farlige”, kanskje fordi boka skildrer følelser og opplevelser alle mennesker kan kjenne seg igjen i uavhengig av kjønnsidentitet og seksuell identitet. Det kan virke skremmende at

²⁰¹ “Новый опрос об ЛГБТ”. Lokalisert 10.08.2013 på: <http://www.levada.ru/03-07-2013/novyi-opros-ob-lgbt>

forfatteren sympatiserer med den skeive hovedpersonen og at også leseren dermed tvinges til å se forbi sine fordommer.

Den ekstreme antihomo-gruppa Okkuper de pedofile er et eksempel på en motsatt strategi. I motsetning til Darja Vilke ønsker de ikke at vi skal gå i oss selv eller prøve å se skeive som individer, enkeltmennesker. Gjennom grove generaliseringer behandler de pedofile og homofile som én gruppe, og definerer den skitne og perverse homsen som sin hovedmotstander. Deres, og andre liknende gruppers intensjon om å dehumanisere LHBT-personer, påvirker utvilsomt også den generelle oppfatninga av skeivhet som noe avskyelig og umoralsk.

Hvordan er det å være LHBT-ungdom i dagens Russland? Noe entydig svar er ikke lett å gi – LHBT-miljøene er selvfølgelig sammensatte – men jeg skal likevel forsøke å finne noen fellesnevner. Her støtter jeg meg i stor grad på Elena Klimovas engasjement i internettprosjektet “404-barna” hvor hun kommuniserer mye med skeive ungdommer, og dessuten på den mailkorrespondansen jeg har hatt med henne. Men før jeg går grundigere inn på hennes arbeid, vil jeg begynne med å drøfte Okkuper de pedofiles innflytelse og dagsorden.

4.1 Okkuper de pedofile

Jeg har valgt å se på effekten av den nasjonalistiske organisasjonen Okkuper de pedofiles overgrep fordi det er den største og mest kjente antihomo-gruppa i Russland. Okkuper de pedofiles angrep på LHBT-ungdommer i Russland har fått oppmerksomhet også utenfor landets grenser. Våren 2014 ble aksjonsgruppa Oslokomiteen, drevet av norske ungdommer, opprettet. Gjennom aksjonen “Stopp Occupy” har de satt seg som mål å stanse Okkuper de pedofiles overgrep og arbeider for at gruppa skal kastes ut av sosiale medier som Facebook og V Kontakte.²⁰² Selv om Okkuper de pedofiles leder, Maksim Martsinkevitj, ble anklaget for hatefulle ytringer og arrestert i november 2013, fortsetter angrepene på LHBT-ungdommer.²⁰³ Oslokomiteen mener det er særlig viktig å jobbe aktivt mot denne gruppa etter at Sotsji-OL er overstått og mye av kritikken mot Russlands propagandalov har stilnet.

²⁰² Engesbak, Reidar, “Aksjon mot homofobi”. Lokalisert 17.06.2014 på:

http://www.blikk.no/index.php?option=com_k2&view=item&id=11424%3Aaksjon-mot-homofobi&Itemid=164

²⁰³ “Суд заочно арестовал лидера Оккупай-педофиляй Тесака”. Lokalisert 10.06.2014 på:

<http://www.utro.ru/news/2013/12/13/1163295.shtml>

Okkuper de pedofile, (som også er nevnt i underkapittel 2.3), angriper og ydmyker LHBT-ungdommer. Deres aksjonsform baserer seg hovedsakelig på at de publiserer videoer av overgrep mot homofile. Ett eksempel på en slik video er gjengitt på Oslokomiteens nettside, hvor vi ser en ung mann bli angrepet av flere andre.²⁰⁴ Det er en “hovedovergriper” som setter fyr på håret til mannen og sparker og slår ham mens han ligger nede. Vi hører den unge mannen be om at de skal slutte mens de som står rundt, ler av ham.

På samme måte som objektivisering av kvinner og sexsistisk retorikk fra politikere (nevnt i underkapittel 3.3) øker sjansen for seksualisert vold, er det mye som tyder på at nedsettende og hatefulle ytringer om homofile fra offisielt hold øker faren for den type homofobisk motivert vold Okkuper de pedofile utfører. The Russian LGBT Network gjennomførte en anonym undersøkelse i august 2013 med til sammen 2007 respondenter.²⁰⁵ 3,1% hadde opplevd fysisk vold og 20,4% hadde opplevd psykisk vold gjentatte ganger. 12,3% hadde opplevd fysisk vold og 32,8% hadde opplevd psykisk vold en eller to ganger.²⁰⁶ Menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch har avdekket at vold mot homofile økte drastisk etter at propogandaloven ble vedtatt og at personer som blir utsatt for hatkriminalitet, ikke tør anmelde dette i frykt for videre forfølgelse og trakassering.²⁰⁷

Jeg stilte Elena Klimova spørsmål om det finnes noen politikere i Russland som forsvarer LHBT-ungdommer og om det er noen som tydelig tar avstand fra den type hatkriminalitet. Hun svarte meg at hun ikke kjenner til tilfeller hvor det har skjedd og at dersom det forekommer, er det svært sjelden.²⁰⁸ Vi vet også at skeive personer som utsettes for vold, i tillegg risikerer trakassering av politimyndighetene dersom de går til anmeldelse. Det mener jeg er et dobbelt overgrep. Homofobisk vold er et samfunnsproblem som russiske myndigheter rent faktisk har makt til å gjøre noe med. I tillegg til at vold skaper frykt og er traumatisk for de som blir utsatt for det, hemmer homofobi muligheten for en skeiv kultur i Russland.

²⁰⁴ Thoresen, Nora Reneflot, “Homofil student satt fyr på”. Lokalisert 21.06.2014 på:
<http://www.oslokomiteen.org/2014/06/homofil-student-satt-fyr-pa/#more-1513>

²⁰⁵ “Нарушения прав и дискриминация в отношении ЛГБТ в России с сентября 2012 г. по август 2013 г.”. Lokalisert 08.04.2014 på:
http://lgbtnet.ru/sites/default/files/monitoring_2013_0.pdf.

²⁰⁶ “Нарушения прав и дискриминация в отношении ЛГБТ в России с сентября 2012 г. по август 2013 г.”. Lokalisert 08.04.2014 på:
http://lgbtnet.ru/sites/default/files/monitoring_2013_0.pdf, side 4.

²⁰⁷ “Russia: Sochi Games Highlight Homophobic Violence”. Lokalisert 03.03.2014 på:
<http://www.hrw.org/news/2014/02/03/russia-sochi-games-highlight-homophobic-violence>

²⁰⁸ Med Klimovas ord: “Нет. Или очень редко, я о таком не слышала.”

4.2 Elena Klimovas artikkel, “Er jeg en feilvare?”, om skeive ungdommer

Propagandaloven i Russland skal som sagt forhindre at mindreårige får informasjon om LHBT, og det er derfor viktig å få frem hvordan *de selv* opplever loven. Paradoksalt sett rammer jo propagandaloven mange av dem den er ment å skulle skjerme. Hvem er disse barna og ungdommene som propagandaloven både skal beskytte og samtidig retter seg mot?

Frilandsjournalisten Elena Klimova ville undersøke dette. I april 2013 trykket *Klassekampen* hennes fortelling.²⁰⁹ Dette var hennes første artikkel om LHBT-ungdommer, og før 404-barna ble startet. Hun stilte spørsmål via et nettsamfunn som er mye besøkt av lesbiske. Med en forventning om kanskje fem-seks svar var 115 respondenter overveldende. Jenter, og noen få gutter, fra Russland, Hviterussland og Ukraina skrev til henne. De var overrasket over at hun ville snakke med dem siden deres kjærlighetsliv ofte forties. Nettopp fordi de ikke vises i offentligheten, kaller Klimova dem “usynlige barn”.

Klimova gjennomførte undersøkelsen sin før propagandaloven trådte i kraft sommeren 2013. I debatten som da pågikk i Russland, var det ulike argumenter for å forby nøytral omtale av homofile. Noen fornektet at homofili i det hele tatt fantes i Russland, andre la ansvaret for det synkende folketallet på de homofile, atter andre snakket høyt om hvor viktig det var å beskytte barna i samfunnet: Et barn som blir eksponert for homofil propaganda, vil angivelig ønske å teste det ut, bli pervertert, og homofil praksis representerer for noen et steg på veien til pedofili, ble det hevdet.

Mange har altså tatt til orde for å beskytte barn i Russland *mot* homofili, men Klimova spør seg hvem som skal stå opp for russiske ungdommer som er lesbiske, homofile, bifile eller transpersoner. Med Klimovas ord:

Hvem beskytter dem fra uopplyste lærere, fra hatefulle klassekamerater, fra uforstående foreldre? Hvem snakker med dem når de er ensomme og ikke har noen å dele sine tunge tanker med? Hvem strekker fram en hånd til dem, i stedet for å støte dem fra seg, når de, måtte gud forby, får tanker om å forlate livet?²¹⁰

Ungdommenes situasjon er fortvilende, flere av Klimovas respondenter oppgir at de sliter med selvmordstanker. Noe som går igjen i svarene hun fikk, er opplevelsen av ensomhet.

²⁰⁹ Klimova, Elena, “Er jeg en feilvare?” i *Klassekampen*, 27.04.2013, s. 16-19. Oversatt fra russisk til norsk av Jan Wesenberg.

²¹⁰ Klimova, 27.04.2013, s. 16.

Ungdommene som tok kontakt med henne, sier de er ensomme i dag og frykter en fremtid i ensomhet. De opplever både fysisk og psykisk vold, alt fra latterliggjøring til hat, fra hovedsakelig tre kilder: fra jevnaldrende, lærere og foreldre. Altså ikke bare fra politikere og ulike organisasjoner, men fra nærmiljøet sitt. Ifølge disse ungdommene omtales homofili i undervisninga (hvis dette i det hele tatt tas opp i klasserommet) som noe usunt og unaturlig. Det skjer også at homofile elever opplever at lærere baksnakker dem, og at de latterliggjøres av læreren i klasserommet. Noen respondenter sier foreldrene har truet dem eller tatt dem med til psykolog for å få dem kurert, andre at de ikke opplever å bli tatt på alvor og at de blir møtt med holdninga om at dette er noe de vil vokse av seg.

I dokumentarfilmen “Deti-404” får vi se og høre skoleungdommer som roper “pedo”, “pederast” og “du er utradisjonell” etter andre.²¹¹ Ordvalget “utradisjonell” kjenner vi igjen fra propagandalovteksten. Andre bidragsytere i filmen forteller blant annet at foreldrene har sagt at “du er unormal og syk” og at “jeg er ikke hennes sønn, at hun hater meg, at jeg er unaturlig”.²¹²

Elena Mizulina, leder for komiteen for familie, kvinner og barn i Dumaen og en av medforfatterne av propagandaloven svarte i et intervju i juni 2013 følgende på spørsmål om hvordan en ungdom, innenfor lovens rammer, skal kunne forklare sine jevnaldrende at de er normale:

Man kan ikke løse alle problemer med én lov. Vår lov har en klar målsetning – å beskytte barn mot lovstridig informasjon. Still spørsmålet bredere – hvordan skal man sikre toleranse overfor disse barna, for foreldrene deres, for hvem de først og fremst er deres kjære barn. Dette er en omfattende oppgave som må løses, men innenfor rammene av en annen lov.²¹³

Med dette fraskriver Mizulina seg ansvaret for de mulige følgene av propagandaloven. Hun fremholder at målet er “å beskytte barna mot lovstridig informasjon”, men det er jo hun selv,

²¹¹ Dokumentarfilmen “Deti-404”, regissert av Pavel Loparev og Askold Kurov (Russland, 2014). Sitatene lyder slik originalt: “Педик!”, “Педераст!”, “О! Ты нетрадиционный”.

²¹² Dokumentarfilmen “Children-404”, regissert av Pavel Loparev og Askold Kurov (Russland, 2014). Sitatene lyder slik originalt: “Ты ненормальная, больная”, “Я не её сын. Что она меня ненавидит. Что я – ошибка природы”.

²¹³ Vinokurova, Ekaterina, “Людей ведь раздражают не геи, а пропаганда”. Lokalisert 02.08.2013 på: http://www.gazeta.ru/politics/2013/06/10_a_5375845.shtml Min oversettelse. Originalt heter det: “Нельзя одним законом решить все проблемы. Наш закон преследует четкую цель – оградить детей от противоправной информации. Вы ставите вопрос более широко — как обеспечить толерантность к этим детям, к их родителям, для которых они прежде всего любимые дети. Это масштабная задача, которую надо решать, но в рамках другого закона.”

som medforfatter av loven, som sitter på definisjonmakta av hva som er “lovstridig”. Det er etter mitt syn paradoksalt at hun samtidig taler for å “sikre toleranse overfor disse barna”, når loven i seg selv motvirker en slik toleranse.

Et stort problem i samfunnet er at folk skal forskånes for informasjon om homofili, påpekte en av Klimovas respondenter. Som en av ungdommene skrev til Klimova må man ha tilgang til nok objektiv og fordomsfri informasjon for å ta stilling til propagandaloven. Man må bekjempe gamle stereotypier som at kvinnens plass er på kjøkkenet og at hetero er bedre enn homo. Når det er forbudt å snakke om mennesker som likeverdige, kan det føre til at homofile automatisk blir oppfattet som annenrangs. Lovteksten gjør det jo klart at tradisjonelle og utradisjonelle forhold ikke er likeverdige.

Klimova avslutter sin første artikkel om LHBT-ungdommer med å si at de usynlige barna blir isolert. “I Russland har det alltid vært vanlig å løse problemer ved å bygge murer. Fengselsmurer. Jerntepper. I dag prøver lovgiverne å bygge murer rundt disse ungdommene.”²¹⁴ Et menneske kan ikke leve i isolasjon, og derfor er mange LHBT-personer innstilt på å flytte utenlands for å kunne leve et friere liv. Klimova har uttalt at hun forstår de som velger å reise fra Russland – at de er i sin fulle rett til det, men at hun selv velger å bli og gjøre det hun kan i hjemlandet.²¹⁵

4.3 404-barna

Etter at Klimova hadde gjennomført undersøkelsen sin, startet hun, på oppfordring fra respondentene, internettprosjektet *404-barna. Vi finnes. (Deti-404. My est')*. Navnet henspiller på “Error 404 – page not found” (Ошибка 404 – страницы не существует), som er det du møter på internett når du søker opp en nettside som ikke (lenger) eksisterer. Ordet “feil” (ошибка) har inspirert navnevalget fordi mange av ungdommene som først tok kontakt med Klimova, spurte om det var noe feil med dem. LHBT-ungdommer finnes ikke i Russland, ifølge mange. Borgemester i Sotsji, Anatolij Pakhomov, uttalte for eksempel i

²¹⁴ Klimova, 27.04.13, s. 19.

²¹⁵ Dokumentarfilmen “Deti-404”, regissert av Pavel Loparev og Askold Kurov (Russland, 2014).

forkant av vinterlekene at det ikke fantes homofile i byen hans.²¹⁶ 404-navnet kommuniserer at selv om LHBT-ungdommer ikke synes i samfunnet, finnes de likevel.

404-barnas gruppe på Facebook ble opprettet 11. mars 2013.²¹⁷ Under “beskrivelser” står det: “Homofile ungdommer er de mest sårbare og usynlige ofrene for homofobi. Intoleranse og uvitenhet forkrøpler livene til våre barn. Lytt til dem!”²¹⁸ På V Kontakte er det to sider for 404-barna, en åpen og en lukket gruppe. Den åpne gruppa har 31 028 medlemmer,²¹⁹ mens den lukkede gruppa har 1196 medlemmer.²²⁰ Det er altså mange ganger flere medlemmer i den åpne gruppa enn i den lukkede. For å bli medlem i den lukkede gruppa må man enten bli anbefalt av noen som allerede er medlem av gruppa, eller sende en melding til en av administratorene:

Du kan bli med i gruppa på to måter: 1) på anbefaling fra en av deltakerne; 2) ved å skrive en melding til en av administratorene med følgende informasjon: -hvem du er, hvor gammel du er; hvordan du fant gruppa; -din holdning til LHBT; -hvorfor du ønsker tilgang til “404-barna”.²²¹

At man må “søke” om gruppemedlemskap, er talende for LHBT-personers situasjon: det er nødvendig å ta forholdsregler. Det synes å springe ut av et behov for å beskytte brukerne av nettsiden. Det skal være et samlingssted hvor man kan diskutere LHBT på en seriøs og åpen måte. På denne siden skal LHBT-ungdommer ideelt sett kunne være seg selv og det er ingen utenfra som skal få komme og definere hvem eller hva de er. Derfor er et slikt forum svært viktig. På de åpne sidene – både på V Kontakte og Facebook – kan ungdommer treffe likesinnede, få støtte, legge ut bilder (ofte er ansiktet eller bare øynene dekket) og dele sine historier. På den lukkede siden kan man be om mer konkret hjelp og støtte.

²¹⁶ Ozjornyj, Andrej, “Мэру Сочи, у которого в городе геев нет”. Lokalisert 07.02.2014 på:

http://www.echo.msk.ru/blog/ozernui_a/1247642-echo/

²¹⁷ Per 23.06.2014 har gruppa “Дети-404. ЛГБТ подростки. Мы есть.” 4677 “likes”, det vil si at 4677 personer får oppdateringer fra siden på “newsfeeden” sin på Facebook.

²¹⁸ “Дети-404. ЛГБТ подростки. Мы есть.” Lokalisert 05.05.2013 på:

<https://www.facebook.com/children.404?fref=ts> Min oversettelse. Originalt heter det: “Гомосексуальные подростки - самые уязвимые невидимые жертвы гомофобии. Нетерпимость и невежество калечит жизни наших детей. Услышьте их!”.

²¹⁹ “Дети-404. ЛГБТ-подростки. Общественный проект”. Lokalisert 15.05.2014 på: vk.com/deti404_vk.

Medlemstall per 23.06.2014.

²²⁰ Medlemstall per 23.06.2014.

²²¹ Dette var meldinga jeg fikk fra en av administratorene da jeg selv søkte gruppemedlemskap. Originalt heter det: “В группу можно вступить двумя путями: 1) по рекомендации одного из участников; 2) написав одному из админов письмо со следующей информацией: -кто вы, сколько вам лет; как вы нашли группу; -ваше отношение к ЛГБТ; -почему и зачем хотите присоединиться к “Детям-404”.

Det er mange historier som kunne blitt gjenfortalt her, men jeg har valgt å gjengi noen få. En som kaller seg Dima på 20 år skriver at han er åpent homofil. Han sier at problemet ikke bare er folks uvitenhet om homofili, men at homofile vet lite om sin *egen* seksualitet. Derfor takker han for at 404-barna ble startet og takker også de andre medlemmene. Ofte avsluttes innleggene med en takk til de andre medlemmene og en takk til Klimova for at 404-barna finnes.

Ei som velger å kalle seg Ramona skriver at hun er 16 år og ønsker å dele historien sin selv om hun mener den ikke er unik på 404-siden. For å håndtere hverdagen har hun valgt å ha to personligheter: den hun egentlig er og den hun deler med omverdenen. Egentlig tiltrekkes hun av både gutter og jenter, men det kan hun ikke fortelle til noen. Hun sier at hun er ensom og sliter med følelsen av å være annerledes.

En annen skriver at når han leser historiene på 404-siden, skjønner han hvor heldig han er. Han har valgt å være åpen om sin seksualitet og mener det er avgjørende for at situasjonen i Russland skal forandre seg. Han mener at foreldregenerasjonen, som vokste opp i Sovjetunionen, aldri vil forstå det, men at vennene han har fått gjennom internett, aksepterer ham. Han skriver også at “disse homofobene” som angriper ungdommer er feige fordi det er lett for fem nasjonalister å angripe én homo. Han peker på at situasjonen for homofile i Europa ikke alltid har vært så bra som nå, og derfor er det håp også for russere.

I de fleste innleggene jeg har lest skriver medlemmene om seg selv og sin egen seksualitet. Mer overrasket ble jeg da jeg kom over et innlegg fra en bekymret og selvbebreidende mor. Hun spurte LHBT-ungdommene på siden om hjelp og fortalte at hennes datter var lesbisk og drev med selvskadning. Hun visste ikke hvor hun ellers skulle henvende seg fordi hun ikke engang kunne snakke med mannen sin om det. Det viser at et slikt forum er noe som flere enn LHBT-ungdommene trenger. Innlegget hennes fikk mange kommentarer og ungdommene roste henne for at hun ville snakke om det, både med dattera og med dem.

I mailkorrespondansen jeg har hatt med ham, opplyser Jan Wesenberg at Vitalij Milonov, medlem av partiet “Enhetlig Russland”, leverte 7 anmeldelser av Klimova med krav om at hun skulle bli bøtelagt etter propagandaloven og prosjektet bli stengt. Milonov hevdet at 404-prosjektet bryter propagandaloven ved å promotere homofil livsstil overfor mindreårige. Som allerede nevnt i underkapittel 1.2 har han flere ganger forsøkt å gå rettens vei for å forhindre “propaganda for homoseksualitet”. I ukene før rettsaken var Klimova en av de toppprioriterte kampanjene både i Amnesty International USA og i Frontline Defenders, forteller

Wesenberg.²²² Rettssaken var 21. februar 2014 og Wesenberg var tilfeldigvis hos henne da, og selv til stede i rettlokalet. Han sier:

Hele rettssaken varte under en time. Dommeren leste anmeldelsen og gikk gjennom Milonovs vedlagte eksempler på tekster fra brevene i prosjektet, hele tida med kommentarer som viste at hun ikke tok ham spesielt på alvor. Deretter var det en ekspertuttalelse fra en respektert psykoterapeut, D. A. Vinokurov, som framholdt at prosjektet ikke har noe med propaganda å gjøre, men yter psykologisk og menneskelig støtte til ungdommer som trenger det. Lenas advokat, Maria Kozlovskaja, holdt så sin prosedyre der hun bl.a. la vekt på at Lena ikke hadde opprettet nettsidene til prosjektet, men kun administrerer dem, samt at prosjektet ikke driver propaganda. Det var da også dommerens konklusjon. Formelt avviste dommeren siktelsen og avviste saken på grunn av ingen straffbar handling.²²³

4.4 Elena Mizulina om 404-barna

Milonov vant ikke gjennom med sitt søksmål mot Klimova. Dette viser igjen hvor vanskelig det er å tolke propagandaloven. Tilsynelatende kan “alt” kalles propaganda, og det blir opp til den aktuelle dommeren å avgjøre hvorvidt noe straffbart har funnet sted. I tilfellet med Klimova kan det virke som hun var heldig med dommeren.

I intervjuet fra juni 2013 fikk Mizulina spørsmål om 404-barna:

- Si meg, kjenner De til prosjektet “404-barna”?
- Nei, det gjør jeg ikke.
- Dette er en side som barn med en utradisjonell legning sender sine historier til og forteller hvordan de har det. Jeg ber Dem sterkt om å se denne siden før lovvedtaket i andre behandling.
- Et slikt prosjekt har ingenting å gjøre med propaganda om utradisjonelle forhold.
- Og hvordan er det å være slike barn når de oppdager at de ikke er som andre? Hvorfra skal de få informasjon om at dette ikke er en sykdom, men at det er normalt?

²²² Se blant annet: Heiss, Jasmine, “Russian Journalist Charged Under Gay Propaganda Law”. Lokalisert 02.06.2014 på: <http://blog.amnestyusa.org/europe/happening-now-russian-journalist-charged-under-gay-propaganda-law/>

²²³ Fra mailkorrespondanse med Jan Wesenberg.

– Informasjon, som forklarer, som beskriver, som ikke oppfordrer til noe, som ikke er provoserende, som ikke skildrer utradisjonelle seksuelle forhold, er ikke propaganda. Informasjonen kan være tilgjengelig for ungdommer etter loven.²²⁴

Ifølge Mizulina skulle ikke denne type opplysningsarbeid – 404-barna – omfattes av propagandaloven, men som allerede nevnt ble Klimova innkalt til politiet og anklaget for å bedrive “propaganda for homoseksualitet”. Dette er dessuten en svært utydelig “presisering” fra Mizulinas side. Hvor går egentlig grensen for hva som er “provoserende informasjon” eller “informasjon som oppfordrer til noe”? Jeg mener også begrepet *provoserende* i seg selv er uklart. I vestlig juridisk tradisjon blir vanligvis ikke *provoserende* oppførsel eller informasjon ansett som lovstridig, men man kan straffes for *krenkende* atferd. Den 21. februar 2014 ble anklagene mot Klimova henlagt, men selv om hun ikke lenger er siktet, opplever hun utstrakt trakassering og trusler for sitt arbeid.

4.5 Aldersmerking av kunst i Russland

Som jeg har nevnt flere ganger i denne oppgaven er det et stort problem at propagandaloven er så vag. I frykt for å bryte denne loven må blant annet forlags- og medieredaktører, teater- og festivalsjefer aldersmerke det som publiseres eller vises. Om dette sa Mizulina i intervjuet:

- Her er et eksempel: Vil en positiv anmeldelse i media av filmen “Brokeback Mountain”²²⁵, et skuespill basert på arbeidet “Portrettet av Dorian Gray”²²⁶ og så videre falle inn under loven?
- Verk som har kulturell eller kunstnerisk verdi omfattes ikke av loven “Om beskyttelse av barn mot skadelig informasjon”. Prosedyren for å avgjøre slike verk er utviklet av Kulturdepartementet, så hvis filmen for eksempel fikk en pris for sin visning, begrenses den ikke av denne loven i det hele tatt, dersom den ikke inneholder

²²⁴ Vinokurova, Ekaterina, “Людей ведь раздражают не геи, а пропаганда”. Lokalisert 02.08.2013 på: http://www.gazeta.ru/politics/2013/06/10_a_5375845.shtml Min oversettelse. Originalt heter det: “-Скажите, вы знаете о проекте «Дети 404»?,-Нет, не знаю., -Это сайт, куда дети нетрадиционной ориентации присылают свои истории, рассказывают, как им живется. Я вас очень прошу, посмотрите этот сайт до принятия закона во втором чтении., -Такой проект не относится к пропаганде нетрадиционных отношений., -А как этим детям быть, когда они обнаруживают, что они не такие, как все? Откуда им взять информацию, что это не болезнь, что это нормально?, -Информация, разъясняющая, описывающая, не призывающая к чему-то, не провокационная, не изображающая нетрадиционные половые отношения, не является пропагандой, она может быть по закону в доступе для подростков.”

²²⁵ Amerikansk film fra 2005 om to mannlige cowboyer som innleder et forhold.

²²⁶ Roman av Oscar Wilde fra 1891 som viser hva umoral og livsnytelse kan føre til.

scener med barnepornografi og uanstendig språk. Dersom vi snakker om andre arbeider som ikke er knyttet til forestillinga, om kunstnerisk eller kulturell verdi, da vil for eksempel filmer eller tegneserier som inneholder slike opplysninger kunne vises etter kl. 23 hvis de er merket 18 +, eller etter kl. 21.00 hvis de er merket 16 +. Det samme gjelder utgivelser, bøker og teaterproduksjoner.²²⁷

Er det i det hele tatt mulig å avgjøre om en produksjon har “kunstnerisk verdi” eller ikke? Igjen uttaler Mizulina seg uklart og sier ikke noe om på hvilket grunnlag en slik vurdering skal fattes.

Flere kreative arbeider rammes av propandaloven. Ett eksempel er en dukketeaterforestilling for barn som skulle spilles under “Moskva internasjonale åpne bokfestival” sommeren 2014. Stykket ble tatt av plakaten fordi det angivelig bryter med propandaloven. Professor i russisk ved Universitetet i Bergen, Ingunn Lunde, skriver om dette i kronikken “Russernes sensur av kultur”.²²⁸ *En putes sjel (Dusja podusjki)* er et teaterstykke om puten Gretsjik og den allergiske gutten Kostja som møtes og blir venner i barnehagen. Kostja får ingen allergisk reaksjon av Gretsjik fordi han er fylt med bokhvete i stedet for dun eller fjær.²²⁹ Lunde påpeker at navnet Gretsjik er en oppdiktet og maskulin variant av det russiske ordet for bokhvete, som er *gretsjka*.²³⁰ “Dermed er det, i kulturministeriets øyne, duket for homoerotisk propaganda for mindreårige. Kostja har

²²⁷ Vinokurova, Ekaterina, “Людей ведь раздражают не геи, а пропаганда”. Lokalisert 02.08.2013 på: http://www.gazeta.ru/politics/2013/06/10_a_5375845.shtml Min oversettelse. Originalt heter det: “-Приведу пример: положительная рецензия в СМИ на фильм «Горбатая гора», спектакль по произведению «Портрет Дориана Грея» и так далее под действие закона не подпадут? -Произведения, имеющие культурную или художественную ценность, под действие закона “О защите детей от вредной информации” вообще не подпадают. Порядок определения таких произведений разработан Минкультом, поэтому если фильм, например, получил награду, его показ этим законом вообще не ограничивается, какие бы там ни были сцены, кроме детской порнографии и нецензурной брани. Если говорить о других произведениях, не относящихся к понятию художественной или культурной ценности, то, к примеру, фильмы или мультфильмы, содержащие такую информацию, можно будет показывать после 23 часов, если на них есть маркировка 18+, или после 9 часов, если есть маркировка 16+. То же самое с изданиями, книгами, театральными постановками.”

²²⁸ Lunde, Ingunn, “Russernes sensur av kultur”. Lokalisert 15.07.2014 på:

http://www.bt.no/meninger/kronikk/Russernes-sensur-av-kultur-3141356.html#.U-A9U_I_uuJ

²²⁹ Lunde, Ingunn, “Russernes sensur av kultur”. Lokalisert 15.07.2014 på:

http://www.bt.no/meninger/kronikk/Russernes-sensur-av-kultur-3141356.html#.U-A9U_I_uuJ

²³⁰ Lunde, Ingunn, “Russernes sensur av kultur”. Lokalisert 15.07.2014 på:

http://www.bt.no/meninger/kronikk/Russernes-sensur-av-kultur-3141356.html#.U-A9U_I_uuJ

nærkontakt med puten når han tar nysetesten, og senere tar han til og med puten med seg hjem for bokstavelig talt å gå til sengs med den.”²³¹

Et annet kreativt arbeid som begrenses av propagandaloven og aldersmerking er Darja Vilkes ungdomsroman *Narreluen*. Den ble som nevnt utgitt rett før propagandaloven ble innført sommeren 2013. Da hadde utgivelsen blitt utsatt i over ett år av frykt for hvilken mottakelse den ville få. Forfatteren selv uttalte at de måtte få boken ut i butikkene før propagandaloven trådte i kraft slik at den kunne nå sitt publikum. Videre sa hun at “det var til og med vanskelig å forberede en presentasjon av boken som jeg skulle holde på bokmessa i Moskva. Jeg var redd for å annonsere utgivelsen på grunn av det veldig aggressive og homofiendtlige klimaet i ordskiftet i Russland.”²³² Dette henger ikke bare sammen med propagandaloven, men også med statusen til, og frykten for aksjoner fra, grupper som Okkuper de pedofile, som jo er kjent for sin voldsbruk. Siden det er en bok som omhandler homofili, fikk den først aldersgrense “16+”, men forlaget turte ikke annet enn å oppjustere den til “18+”. Det er forståelig. Som allerede nevnt i underkapittel 2.0 kan konsekvensen for å bryte propagandaloven være stenging av bedriften i opptil 90 dager. For et forlag kan det i realiteten bety nedleggelse.

Dina Roll-Hansen, som jobber i NORLA (Norwegian Fiction and Non-fiction Abroad), påpeker at det er typisk at man begynner med barne- og ungdomslitteratur når man skal kontrollere moralen i et samfunn.²³³ Hun sier også at Russland har lagt mye større vekt på litteratur som “oppdragende” enn det vi gjør her hjemme.²³⁴

Narreluen er utgitt på Samokat Forlag, og forlagssjef Irina Balakhonova forteller at boken var utsolgt frem til propagandaloven fikk praktiske konsekvenser, noe som illustrerer behovet for denne type litteratur.²³⁵ Dette bekrefter Klimova i prosjektet 404-barna. Jeg spurte henne om bøker som Vilkes *Narreluen* har noen betydning for LHBT-ungdommer, og i så fall hvorfor, og om skeiv ungdom er et tema i russisk litteratur og populærkultur i dag. På dette svarte hun at det selvfølgelig spiller en stor rolle fordi det er viktig for ungdommene å se at de ikke er

²³¹ Lunde, Ingunn, “Russernes sensur av kultur”. Lokalisert 15.07.2014 på:
http://www.bt.no/meninger/kronikk/Russernes-sensur-av-kultur-3141356.html#.U-A9U_I_uuJ

²³² Sigvartsen, Ana Leticia, “-Altfor stor risiko å ta for russiske forlag”. Lokalisert 03.02.14 på:
http://www.nrk.no/kultur/litteratur/_-stor-risiko-a-gi-ut-homoboker-1.11507335

²³³ Sigvartsen, Ana Leticia, “-Altfor stor risiko å ta for russiske forlag”. Lokalisert 03.02.14 på:
http://www.nrk.no/kultur/litteratur/_-stor-risiko-a-gi-ut-homoboker-1.11507335

²³⁴ Sigvartsen, Ana Leticia, “-Altfor stor risiko å ta for russiske forlag”. Lokalisert 03.02.14 på:
http://www.nrk.no/kultur/litteratur/_-stor-risiko-a-gi-ut-homoboker-1.11507335

²³⁵ Sigvartsen, Ana Leticia, “-Altfor stor risiko å ta for russiske forlag”. Lokalisert 03.02.14 på:
http://www.nrk.no/kultur/litteratur/_-stor-risiko-a-gi-ut-homoboker-1.11507335

alene. LHBT-ungdommer i Russland har få eksempler på at det finnes mennesker som dem. Og slike bøker er svært viktige selv om det er vanskelig å få dem utgitt.²³⁶

4.6 *Narreluen*

Narreluen tematiserer altså homofili og fremstår dermed som en utypisk ungdomsbok i dagens Russland. På grunn av innholdet har boken fått en aldersgrense på 18 år, selv om den fra forfatterens side er beregnet på lesere fra 12 år og oppover. Aldersgrensen er i seg selv et tydelig tegn på at bokens innhold blir ansett som kontroversielt, og i Russland til og med lovstridig. Jeg vil her gjenfortelle og presentere noen utdrag fra boken og kommentere noe av det som anses som omstridt i Russland i dag.

I *Narreluen* møter vi 14 år gamle Grisja (Grigorij). Begge foreldrene hans jobber på et dukketeater i Moskva og Grisja tilbringer mye tid der. Det er problemer både hjemme og på skolen. Hjemme krangler foreldrene og på skolen blir Grisja mobbet fordi han er feminin. “De kaller meg pedo fordi jeg ikke kysser jenter”, sier han i boka.²³⁷ Her har forfatteren valgt å bruke ordet педик (pedo), som er diminutivformen av педофил (pedofil). *Pedo* som skjellsord mot homofile på skolen dukker også opp i dokumentarfilmen “Deti-404”, og av konteksten fremgår det at ordet faktisk brukes for å betegne homofile – omtrent på samme måte som “homo” kan brukes som skjellsord på norsk.

Den som behandler Grisja verst er likevel ikke de jevnaldrende, men Grisjas egen bestefar. Tidlig i boken vet ikke bestefar at Grisja er homofil, men kommer stadig med kritiske kommentarer om gutten, for eksempel spør han retorisk Grisja “Er du et mannfolk, eller hva er du?”²³⁸ Bestefar rakker ned på Grisja fordi han er forsiktig og gråter lett, han er ikke en “skikkelig mann”.

Men selv om livet er vanskelig for unge Grisja, så har han sitt eget fristed – dukketeateret: “På teateret trenger man ikke engang vinduer fordi teateret er teateret, du trenger ikke noe mer. Det er ikke vinter eller sommer i teateret, og det er ikke morgen eller kveld. Her har man

²³⁶ Med Klimovas ord: “Конечно, имеют. Подросткам важно видеть, что они не одиноки. У них нет совершенно никаких примеров, что есть такие же люди, как они. И такие книги очень важны, хотя им трудно выходить. Даже Шутовской колпак получил гриф 16+.”

²³⁷ Vilke, Darja, 2013, *Sjutovskoj kolpak*, side 98. Min oversettelse. Originalt heter det: “Они называют меня педиком. Потому что я не целуюсь с девчонками.”

²³⁸ Vilke, 2013, side 6. Min oversettelse. Originalt heter det: “Мужик ты или кто?”

alltid sin egen tid og årstid. Sin egen teatertid.”²³⁹ Teateret er en magisk verden, hvor det er mulig å være seg selv fullt ut:

Når man kommer inn i teateret fra gata er det som å vende hjem – her er alt kjent og forståelig. Utenfor stresser folk etter å ha vært på jobb, iført sine masker. Mens på teateret er maskene bare masker, og ikke en annen personlighet. Her er alt ærlig. Her er det ingen grunn til å forstille seg, selv om det kan virke som det motsatte.²⁴⁰

Og på teateret jobber også Sam (Сэм), som er homofil. Grisja ser opp til Sam og beundrer ham:

Hvis man i tillegg skulle få øye på ham når han ikke er på scenen, men om kvelden ved skuespillerutgangen etter forestilling, da er det tydelig: Sam. En vakker og moteriktig mann. Med et skjødesløst surret skjerf rundt halsen, oppbrettet krage på pilotjakken, slengbukser i kordfløyel og støvler med rund tupp – Sam er alt dette. På scenen forandrer han seg jo totalt.²⁴¹

En slik beskrivelse fra en gutt av en mann kan tydeligvis oppleves som kontroversiell i Russland. Det er helt tydelig at unge Grisja føler seg tiltrukket av Sam, noe som åpenbart kan være problematisk i det russiske samfunnet. Sam er dessuten ikke et typisk *russisk* navn, noe som skiller ham fra det russiske samfunnet, han hører på en måte ikke helt hjemme der. Snart skal Sam reise, han skal forlate Russland og flytte til Nederland. Nederland er kjent for å være liberalt, og det er neppe tilfeldig at forfatteren har valgt at Sam skal flytte nettopp dit. Russland er ikke lenger et blivende sted for ham. Grisja tenker: “Jeg sitter og hater alle – Sam fordi han skal dra til sitt Nederland, hans mamma og pappa som ikke engang har forsøkt å

²³⁹ Vilke, 2013, side 26. Min oversettelse. Originalt heter det: “В театре не нужно даже никаких окон - потому что театр это театр, больше тебе ничего и не надо. В театре нет осени и нет зимы, в театре не бывает утра или вечера - здесь всегда своё время года и дня. Своё, театральное.”

²⁴⁰ Vilke, 2013, side 35. Min oversettelse. Originalt heter det: “С улицы в театр всегда возвращаешься как домой - здесь всё знакомо и понятно. Снаружи люди спешат после работы, нацепив свои маски. А в театре маски - это только маски, а не второе лицо. Всё почестному. Тут не надо притворяться, хотя и кажется, что наоборот.”

²⁴¹ Vilke, 2013, side 10-11. Min oversettelse. Originalt heter det: “Если даже увидеть его не на сцене, а вечером, после спектакля, у актерского выхода, то понятно: Сэм. Красавец и модник. Небрежно обмотанный вокруг шеи шарф, поднятый воротник летчицкой куртки, вельветовые штаны-клевш и круглоносые ботинки - Сэм и все тут. На сцене он и вовсе меняется.”

snakke ham fra det, hele teateret fordi det er det samme for dem og menneskene som gjør det umulig for Sam å bo her.”²⁴²

Med menneskene som Sam ikke lenger kan leve blant, tror jeg forfatteren mener hele det russiske samfunnet, der homofili ikke tolereres. Senere får vi vite at Sam har blitt banket opp, utsatt for hatkriminalitet, som er en medvirkende årsak til at han velger å flytte:

Sam kom inn i [dukke]verkstedet [...] med blåmerker og skrubbsår. Jeg var stolt av ham fordi de var tre, mens han var alene. Og de stakk av først. En person med slike muskler som Sam trenger ikke tenke på om han vinner, tenkte jeg. [...] Men plutselig senket Sam hodet i hendene – slik at ingen skulle se øynene hans – og begynte å gråte. Jeg kunne ganske enkelt gjette meg til at han gråt, fordi skuldrene ristet krampeaktig.²⁴³

Sorgen er stor over at Sam skal flytte, men Grisja har også en annen venn på teateret, dattera til gudfaren hans, den hjertesyke Sasja. Her møter vi ei jente som ikke passer inn i en tradisjonell kjønnsrolle. Sasja kan på russisk være kjæleform for både Aleksandr og Aleksandra og navnet passer derfor godt på denne “guttejenta” (девочка-мальчик). Dessuten har forfatteren valgt å omtale henne i boka både med maskulin og feminin kjælenavsform: Sasjok og Sasjka. Hun har kortklipt hår, nesten som en gutt, og bakfra kan man ikke se forskjell på Sasja og Grisja. Hun fremstilles som en sterk karakter, en kontrast til det svake hjertet.

Sasja er stolt over å være som hun er og bryr seg ikke om lange fletter og rosa kjoler. “Takk så mye til mamma og pappa for at de brakte meg ut av fødestuen i et grønt teppe!” – liker Sasja å si, og dermed poengterer hun at alle disse dumhetene med rosa og lyseblått ikke er noe for henne.”²⁴⁴ Grisja er også glad for at Sasja ikke er en typisk feminin jente, for eksempel ved at hun ikke kler seg som en prinsesse. Dessuten er hun lett å snakke med om alt. Sasja sier til Grisja: “[...] hvis de voksne plutselig fikk vite at du er homo – som Sam, eller hvis det

²⁴² Vilke, 2013, side 7. Min oversettelse. Originalt heter det: “Я сижу и ненавижу всех – Сэма, за то, что уезжает, эту его Голландию, своих маму с папой, за то, что даже не попробовали его отговорить, весь театр, за то, что всем всё равно, людей, среди которых Сэм не может жить.”

²⁴³ Vilke, 2013, side 81. Min oversettelse. Originalt heter det: “Сэм пришел в мастерскую [...] – в синяках и ссадинах. Я гордился им – потому что их было трое, а он один. И они убежали первыми. Человека с такими мускулами как у Сэма, нечего и думать, что победишь, думал я. [...] А Сэм вдруг уронил голову на руки – чтобы никто не увидел его глаз – и заплакал. Я просто догадался, что он плачет, потому что плечи его судорожно вздрагивали.”

²⁴⁴ Vilke, 2013, side 16-17. Min oversettelse. Originalt heter det: “Спасибо больше маме-папе, что принесли меня из роддома в зелёном одеяле!” - любит говорить Сашок, подчеркивая, что все эти глупости с розовым-голубым - не про неё.”

skulle vise seg at du overhodet ikke er den de hadde ønsket at du skulle være, vil de straks bli ute av seg, som om du skulle ha forandret deg helt. Men du er jo den samme!”²⁴⁵ Her har forfatteren latt Sasja omtale Grisja med om ikke et nøytralt ord, så i alle fall med et ord som gir langt mer positive konnotasjoner enn “pedo” (педик) – goluboj (голубой). Direkte oversatt betyr det “lyseblå” og brukes i dag på en forholdsvis vennskapelig måte, omtrent som homo eller homse på norsk. Sasja representerer også en ny generasjon, i motsetning til den fordomsfulle bestefaren.

En følelse av at det er noe feil med en, at man ikke burde vært til, kjenner vi igjen fra 404-barnas beretninger. Denne følelsen har også Grisja:

En orden, for at alle skal se det. Den er det mulig å henge på brystet, være stolt av. Vise frem. Men sånne som Sam skryter du ikke av. Ingen vil forstå det. Og da ville det være best om slike barn ikke var til i det hele tatt. Det er vel knapt noen som kan være stolt av deg bare fordi du er et godt menneske!²⁴⁶

Bestefar er en av personene som ikke klarer å se hvilket flott menneske Grisja er. Han er streng og nådeløs, og har overhodet ikke noe til overs for homoen Sam. Grisja er så glad i Sam og er så lei seg fordi han skal forlate ham. Bestefar på den andre siden er bare glad for at slike folk forsvinner. Om dette sier bestefar: “Ja, denne Sam’en deres. Han pedo’en deres. Det er bra at han snart skal reise – jo lengre bort fra unger sånne skeivinger kommer seg, desto bedre.”²⁴⁷ Gjennom bestefarens språkbruk får forfatteren tydelig frem den sammenblandinga av pedofili og homofili som er gått inn i russisk språkbruk, og som også propandaloven underbygger. I dette sitatet illustreres også “nødvendigheten” av å beskytte barn fra homofile.

Mot slutten av boken, når Sam for lengst har reist, når fortellinga sitt klimaks og Grisja tar et endelig oppgjør med bestefaren. Det begynner med at Grisja sier at han savner Sam. Videre følger det:

– Tenk å savne en eller annen pedo.

²⁴⁵ Vilke, 2013, side 106. Min oversettelse. Originalt heter det: “[...] если взрослые узнают вдруг, что ты голубой - как Сэм. Или если ты вообще оказался не такой, как им хотелось, - они сразу становятся не в себе, будто ты изменился. Но ты-то такой же!”

²⁴⁶ Vilke, 2013, side 106-107. Min oversettelse. Originalt heter det: “Орден, чтобы все видели. Его можно повесить на грудь, гордиться. Показывать. А такими, как Сэм - не похвалишься. Никто не поймет. И тогда лучше, чтобы таких детей и вовсе не было. Мало кто может гордиться тобой просто так -оттого, что ты хороший человек!”

²⁴⁷ Vilke, 2013, side 54. Min oversettelse. Originalt heter det: “Да Сэм этот ваш. Этот ваш педрила. Хорошо, что он скоро уедет - чем дальше дети от таких извращений, тем лучше.”

Raseriet bølget opp i meg slik at det både gjorde meg blind og døv.

– Han er ingen pedo! Han er et menneske! – ropte jeg. – Det aller beste mennesket!

Bestefar ble sprutrød.

– Mennesker er mennesker. Men pedoer er pedoer. Perverse.

– Du er selv pervers! – skrek jeg så høyt jeg kunne. [...] – Hvis det er slik, da er jeg også en pedo. Men så si det da! Si at jeg er en “pedo”!

– Du lyver! – Bestefar ble enda rødere.²⁴⁸

Da kommer mamma inn i rommet, og overraskende tar hun Grisja i forsvar. Dette gjør bestefar rasende og han utbryter: “Visste du det? Det er du som har ødelagt ham, han kunne vært en normal fyr!.. Det er svineri! En avskyelighet! En forvrengning! Det er din skyld – det var dere som kastet barnet rett i armene på denne teaterpedo’en!”²⁴⁹ Her illustreres frykten for at barn som omgås homofile blir slik selv. Ordvalget “forvrengning” er også interessant. Også dette finner vi igjen i propandaloven der det går frem at å likestille tradisjonelle og utradisjonelle forhold er en forvrengt forestilling som må rettes opp. Videre indikerer bestefar at det at Grisja er homofil, er en sykdom som Grisja må helbredes for, men moren sier at det i stedet er *bestefar* som trenger behandling.²⁵⁰ Oppfatninga om at homofili er en sykdom som både kan og bør kureres, har vi sett eksempler på flere ganger tidligere i denne studien.

Etter denne hendelsen, hvor Grisja har fått konfrontert bestefaren og opplevd at mamma er glad i ham som han er, drar Grisja til sykehuset for å besøke nyopererte Sasja. Med seg har han en dukke fra teateret, som han fikk av Sam da han dro, og som kan symbolisere både ham selv og Sam. Han har fått en helt ny styrke:

Han [dukken] må se alt og jeg setter ham på skulderen, og et sekund synes det meg at Sam plutselig er i nærheten. Jeg tar hans hånd i min, den glatte og fine hånden. Som om den ikke er av tre i det hele tatt, ligger den rolig i min hånd. Så merkelig – jeg har

²⁴⁸ Vilke, 2013, side 147. Min oversettelse. Originalt heter det: “-по какому-то педик у скучать., Ярость - как волна - затопила с головой так, что я враз ослеп и оглох., -Он не педик! Он человек! - выкрикнул я. - Самый лучший человек!, Дед побагровел., -Люди - это люди. А педики - это педики. Извращенцы., -Сам ты извращенец! - изо всех сил заорал я. [...] -Если уж так, то и я педик. Ну скажи, скажи! Скажи мне “педик”!, -Врешь! -Дед стал совсем красным.”

²⁴⁹ Vilke, 2013, side 148. Min oversettelse. Originalt heter det: “Ты все знала? Это ты его испортила, был же нормальный парень!.. Гадость! Мерзость! Извращение! Это ты виновата - это вы бросили ребёнка на этого театрального педика!”

²⁵⁰ Vilke, 2013, side 148-149.

alltid tenkt at Sasja er mye eldre og sterkere enn meg. Men i dag føler jeg meg eldre og sterkere enn henne – ja, faktisk sterkere enn alle. Til og med bestefar.²⁵¹

Narreluen er, som også Klimova poengterer, en svært viktig bok, ikke nødvendigvis på grunn av sin litterære kvalitet, som kanskje til og med er diskutabel, men fordi den dekker et behov for informasjon om homofili hos den gruppen den opprinnelig var ment for. I dette perspektivet fremstår det som absurd at ei bok myntet på 12-åringer og ungdom tidlig i tenårene skal være forbeholdt personer fra 18 år og oppover. Den fremstillinga av homofili vi møter i *Narreluen* er forenklet, og til tider til og med stereotypisk i våre øyne, men for barn og unge ungdommer vil plottet og karakterene være begripelige. Og ikke minst er boken viktig fordi Darja Vilke har latt en karakter som bestefaren bruke et språk som klart speiler de negative holdningene til skeive i Russland, samtidig som språkbruken hans blottlegger den mangelen på kunnskap om skeive og de fordommene boka er et oppgjør med.

²⁵¹ Vilke, 2013, side 150. Min oversettelse. Originalt heter det: “Он должен все видеть - и я сажаю его на плечо, и на секунду мне кажется, что Сэм вдруг где-то рядом. Я беру его ладонь в свою - гладкую, уютную ладонь, словно и не деревянную вовсе, она тихо лежит в моей руке. Странное дело - мне казалось, что Сашок намного старше меня и сильнее. А сегодня я чувствую себя старше и сильнее её - да и сильнее всех. Даже деда.”

Oppsummering og konklusjoner

5.0 Hypoteser fremsatt i kapittel 2

Den første hypotesen jeg fremsatte i kapittel 2 var at det hundreårige forbudet mot Pride-parader på Den røde plass er et resultat av kontroversielle aksjoner som har vært holdt der. Jeg står fortsatt ved hypotesen om at “provoserende hendelser”, som Pride-paraden i 2006 og Pussy Riots opptreden i Frelserkirka ikke langt unna Den røde plass i 2013, har påvirket lovforbudet. Men det faktum at Pavlenskij ikke ble dømt etter sin aksjon på Den røde plass i november 2013, kan være en indikasjon på at Den røde plass – der Lenin-mausoleet ligger og der de politiske markeringene i sovjettida ble arrangert – har fått lavere status som nasjonalt symbol enn Frelserkirka, der Pussy Riots mest omstridte aksjon fant sted. Jeg mener med dette at religionen har fått en så sterk stilling i dagens Russland at kirkerommets status overskygger selv Den røde plass, som med sin historiske og politiske betydning og nærhet til Kreml nærmest var for helligdom å regne både i det prepetrinske Russland og i sovjettida.

At religion har en sterk status i Russland i dag, er bakgrunn for min femte hypotese, nemlig at kirka var viktig for å få innført propandaloven. Det er liten tvil om at ortodoksien har blitt viktigere under Putin, og at kirka og staten sammen utgjør en særdeles sterk maktbase. Kirka bidro til å fronte Putin som leder, og han på sin side bidro til å styrke det religiøse vernet og fremme en ny blasfemilov. Pussy Riot-saken er også et tydelig tegn på dette. I de statskontrollerte mediene var nesten all oppmerksomhet i Pussy Riot-saken rettet mot krenkelsen av de troendes følelser. Rettighetene til Pussy Riot-medlemmene – menneskerettigheter i mer generell “vestlig” forstand – har praktisk talt ikke blitt diskutert i offisielle russiske medier. Heller ikke i rettssalen ble regimekritikken drøftet. Her ble det fokusert på blasfemi og religiøst hat. Jeg mener Pussy Riot-saken med all tydelighet viser den nære forbindelsen mellom stat og kirke i dagens – på papiret – sekulære Russland. Femens anti-religiøse aksjon, som ble omtalt i underkapittel 3.2, hvor Inna Sjevtsjenko sagde ned et trekors, og reaksjonene på dette, viser at ortodoksien ikke bare spiller en stor rolle i dagens Russland, men også i Ukraina. Det er verdt å minne om her at mens Pussy Riot brukte kirkerommet som scene, gikk Femen lengre da de ødela andres eiendom som i tillegg var av stor religiøs betydning. Som referansene til Thomas Bremers poenger i underkapittel 3.10 indikerer, er det en generell oppfatning om at kristendommen og kristelige verdier er under

sterkt press, både i Russland og andre steder i verden. Man kunne kanskje tro at denne tendensen kunne blitt forsterket med Tsjetsjenia-krigene på 1990-tallet og tidlig 2000-tall, og ytterligere av religiøse konflikter i dag, i blant annet Midtøsten. Men i Russland synes det motsatte å være tilfelle. Tanken om et “det hellige Russland” som en slags siste skanse i Europa, en nasjon som kjemper på flere fronter, mot “muslimske terrorister” og et degenerert, sekulært Vest-Europa, er blitt fremmet spesielt i Putins siste presidentperiode og synes å ha bred støtte i folket. I en meningsmåling gjennomført av Levada tidlig i august 2014 svarte 87% av respondentene at de bifaller Putins innsats som president.²⁵²

Undersøkelsene mine har også bekreftet den andre hypotesen jeg la frem i kapittel 2.3, nemlig at LHBT-personer, i tillegg til annen diskriminering, også må forholde seg til at de sammenlignes med pedofile, og at dette høyst sannsynlig har bidratt til økt oppslutning om propagandaloven. Også Jens Elo Rytter, professor i forfatningsrett og menneskerettigheter ved Københavns Universitet, poengterer at LHBT-personers rettighetskamp i Russland foregår på et helt annet plan enn i mange andre europeiske land. I Vesten dreier diskusjonen seg om hvorvidt homofile og heterofile skal likestilles på alle punkter, for eksempel om homofile skal få anledning til å adoptere eller gifte seg i kirka. I Russland angriper man grunnleggende menneskerettigheter, fra ytrings- og organisasjonsfrihet og retten til privatliv, til personer som lever i åpne “utradisjonelle kjærlighetsrelasjoner”.²⁵³ At LHBT-personer blir forsøkt plassert i samme bås som kriminelle overgripere, også av myndighetspersoner, og følgelig må forsvare seg mot slike beskyldninger, illustrerer på hvilket fundamentalt plan rettighetskampen deres pågår.

I kapittel 2 fremsatte jeg hypotesen om at hatkriminalitet blir betraktet som borgervern i Russland i dag. Bakgrunnen for denne hypotesen er at “antihomo”-grupper kommer i kontakt med skeive personer, ofte ungdommer, på internett som de lurer til seg ved å avtale møter. LHBT-personene blir så ydmyket på ulike måter med begrunnelsen om at det skal kurere dem. Ofte blir angrepene filmet og lagt ut på nett til skrekk og advarsel.²⁵⁴ En av de mest ekstreme videoene jeg har sett, som også har fått oppmerksomhet i Norge, viser en mann som

²⁵² “Поддержка Путина в России — 87%, — опрос”. Lokalisert 25.08.2014 på:
http://www.2000.ua/novosti/mir_novosti/podderzhka-putina-v-rossii---87_---opros.htm

²⁵³ Ebdrup, Niels, “Putin tjener på OL-boikott”. Lokalisert 01.11.2013 på:
<http://www.forskning.no/artikler/2013/august/365353>

²⁵⁴ Se: “Russiske homofile opplever voldelige angrep”. Lokalisert 05.02.2014 på:
http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/--Russiske-homofile-opplever-voldelige-angrep-7457179.html#.U5zQgPI_uuJ

blir tvunget til å voldta seg selv med en flaske.²⁵⁵ I denne typen videoer fremvises gjerne nettlogger fra chattersider for å “bevise” at vedkommende er homofil. Jeg har ikke funnet uttalelser fra offentlige personer i Russland som tar avstand fra denne type voldelige angrep på LHBT-personer. Det forsterker inntrykket mitt om at slike angrep blir betraktet som legitime. Et annet poeng som ytterligere forsterker dette inntrykket, er at de som krenker de angivelige homofile, ofte står frem med både navn og ansikt i skremselsvideoene. Med andre ord kan det virke som de ikke risikerer noe ved åpent å ydmyke og trakassere homofile. Jeg vil også minne om at Klimova, som jobber med denne type problematikk i Russland, heller ikke kjenner til uttalelser fra politisk hold som taler for å beskytte LHBT-personer. Men på tross av at politikere ikke synes å ta tak i hatkriminalitet viser det faktum at Okkuper de pedofiles leder, Maksim Martsinkevitsj, den 15. august 2014 ble dømt etter den såkalte ekstremistparagrafen (§282 i Den russiske føderasjons straffelov) for å ha “oppildnet til hat og fiendtlige handlinger” gjennom videoer han legger ut på sosiale medier, at det tross alt finnes eksempler på at russiske myndigheter griper fatt i hatkriminalitet.²⁵⁶ Domfellelsen av Martsinkevitsj viser altså at voldelige handlinger mot LHBT-personer og andre minoritetsgrupper kan få konsekvenser. Her synes jeg det er på sin plass å minne om Oksana Makar-saken i Ukraina. Denne unge kvinna ble som sagt gjengvoldtatt og døde noen uker senere av skadene. Dette overgrepet og drapet fikk først følger for gjerningspersonene etter massive protester fra befolkninga i Ukraina. Det virker på meg som om det må svært grove voldshandlinger og ofte også store protester og medieeksponering til for at homofobisk og seksualisert vold skal straffes. Det er et stort problem at kjønnsrelatert volds- og hatkriminalitet ikke blir rettsforfulgt i tilstrekkelig grad, verken i Russland eller Ukraina.

Den fjerde hypotesen jeg fremsatte i kapittel to, som henger sammen med den femte om ortodoksiens rolle i dagens Russland, var at propagandaloven er et ledd i en nasjonsbyggingsprosess. Putin ønsker å gi inntrykk av kontinuitet og at Russland skal fremstå som en stolt og sterk nasjon. Det kan virke som at man ønsker å fremstille den kaotiske tilstanden på 1990-tallet simpelthen som en parentes i russisk historie. Med Putin som president har Russland opplevd økonomisk fremgang og frigjort seg fra vestlig hjelp og innflytelse. I presidentens tale til de frivillige for Sotsji-OL (omtalt i underkapittel 2.1) understreket han at Russland ikke har til hensikt å “dilte etter” Vesten, fordi Russland har sin

²⁵⁵ Se: “Russiske homofile opplever voldelige angrep”. Lokalisert 05.02.2014 på:
http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/--Russiske-homofile-opplever-voldelige-angrep-7457179.html#.U5zQgPI_uuJ

²⁵⁶ Safronov, Evgenij, “Тесак в заточении”. Lokalisert 18.08.2014 på:
<http://www.gazeta.ru/social/2014/08/15/6177685.shtml>

egen historie og sin egen kultur, og at dette må respekteres. En del av nasjonsbyggingsprosessen, herunder innføringa av propagandaloven, består i en distansering fra Vesten. Når homofili ofte blir fremstilt som et vestlig, dekadent fenomen av Putin-regimet, er det kanskje ikke så rart at mange russere ønsker å motarbeide det. Homofili blir ett av symbolene på det som ikke er russisk. Putin ønsker å fremheve Russlands historie, praksiser og tradisjoner som noe sammenhengende. I dette ligger det også at det tilsynelatende har vært en kontinuerlig tradisjon for heterofili i Russland, som ytterligere forsterker forestillinga om at homofili er ikke-tradisjonelt eller utradisjonelt, noe som ikke hører hjemme i Russland.

Den sjette og siste hypotesen jeg fremsatte i det andre kapitlet, var at demografi har vært et viktig påskudd for propagandaloven. Som nevnt i underkapittel 2.3, har Patriark Kirill uttalt at likekjønnet vigsel er et “farlig symptom på apokalypsen” siden slike ekteskap ikke produserer barn. Presidenten har ikke uttalt seg like bastant og hevder derimot at han ikke ønsker å forskjellsbehandle seksuelle minoriteter, men at han kun er interessert i å beskytte barna i samfunnet. Om propagandaloven uttalte han høsten 2013 at:

Vi har folk som [...] har vedtatt denne loven – jeg er ikke opphavsmannen til denne loven – og de tok utgangspunkt i at likekjønnede ekteskap ikke produserer barn. Og Russland gjennomgår vanskelige tider når det gjelder demografi. Og vi er interessert i at familiene skal være fullverdige for å få flere barn. Det er langt fra det viktigste tiltaket for å gagne demografiske prosesser. Men jeg tror at de som står bak denne loven først og fremst tok utgangspunkt i behovet for å løse problemer av demografisk art, og langt fra vil krenke noens rettigheter.²⁵⁷

Med den russisk-ortodokse kirke som alliert utgjør altså Putin-regimet en særdeles sterk maktbase. I religiøse kretser er familien viktig og utradisjonelle kjærlighetsforhold blir sett ned på i samfunnet generelt. Jeg står fast ved min hypotese om at det var demografiske hensyn til at propagandaloven ble innført.

²⁵⁷ “Путин о геях и лесбиянках: Я их иногда награждаю медалями и орденами”. Lokalisert 10.12.2013 på: <http://www.unian.net/news/593483-putin-o-geyah-i-lesbiyankah-ya-ih-inogda-nagrajdayu-medalyami-i-ordenami.html> Min oversettelse. Originalt heter det: “У нас люди, которые [...]принимали этот закон - я, кстати, не был инициатором этого закона - исходили из того, что однополые браки не производят детей. А Россия переживает непростые времена с точки зрения демографии. И мы заинтересованы в том, чтобы семьи были полноценные, чтобы детей было больше. Это далеко не самое главное во всей системе мер, направленных на поддержку демографических процессов. Но я думаю, что авторы этого закона исходили, прежде всего, из необходимости решать проблемы демографического характера и далеки были от идеи кого-то ущемлять в правах”.

5.1 Påstander fremsatt i kapittel 3

Den første påstanden jeg fremsatte i kapittel tre var at politiske aktivister og kunstnere baner vei for kontroversielle temaer, og med det løfter de debatten om menneskerettigheter opp på et mer generelt plan. Dette står jeg fortsatt fast ved. Staten stenger for ytringer om feminisme og LHBT som ikke passer inn i normene for ortodoks tro. De som undertrykkes – kvinner, LHBT-personer eller kunstnere – fører på mange måter en felles kamp.

Internasjonal solidaritet mellom undertrykte grupper er også et viktig tema for Karen-Christine Friele, Norges førstekvinne innen LHBT-kamp. Hun tok dette opp våren 2014 da hun kritiserte den norske homobevegelsen for å være historieløse. Denne kritikken bunnet blant annet i at LLH (Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner), som den største og viktigste LHBT-organisasjonen i Norge, ikke var de første til å kritisere regjeringa for ikke å ta imot Tenzin Gyatso, “Dalai Lama”, da han gjestet landet våren 2014. “Menneskerettighetene kan ikke porsjoneres ut etter forgodtbefinnende”, uttalte hun.²⁵⁸ Dalai Lama er den åndelige lederen for tibetanerne som lever under kinesisk okkupasjon. Den norske regjeringa ville ikke møte lederen for en undertrykt folkegruppe, men paradoksalt nok møtte statsminister Erna Solberg Pussy Riot, som har utøvd sivil ulydighet, da de gjestet Norge samme vår. Dette misforholdet, vil jeg påstå, illustrerer godt Norge og Vestens syn på Russland versus andre stater som bryter menneskerettighetene. Det er ikke så farlig om vi “terger” Russland, selv om også dette kan få konsekvenser, for eksempel i form av den pågående russiske boikotten av norsk fisk og sjømat, men vi må vokte oss vel for å opprettholde handelsforbindelser med Kina, som er et langt viktigere importland for Norge enn Russland, og, spesielt på sikt, også eksportland.²⁵⁹ Friele sier det er viktig at undertrykte grupper stiller opp for hverandre fordi man ikke klarer å vinne en kamp alene. Og man skal passe seg for å ta seire for gitt, det er ikke nødvendigvis slik at fordi man har tilkjempet seg goder så er de hugget i stein. Disse opparbeidede rettighetene kan forsvinne igjen.²⁶⁰ Ulike gruppers *felles* kamp synes å være et fremtredende trekk ved den russiske og ukrainske kampen for menneskerettigheter.

²⁵⁸ Graatrud, G., Edvardsen, I. & Eriksen, D., “Norges fremste homoforkjemper: -Frp har kjeppjaget oss i 40 år.” Lokalisert 25.06.2014 på: <http://www.nrk.no/kultur/kim-friele-i-strupen-pa-llh-1.11797731>

²⁵⁹ “Norges handelspartnere”. Lokalisert 25.08.2014 på: <http://www.abcnyheter.no/diverse-pengeartikler/100816/norges-handelspartnere>

²⁶⁰ Graatrud, G., Edvardsen, I. & Eriksen, D., “Norges fremste homoforkjemper: -Frp har kjeppjaget oss i 40 år.” Lokalisert 25.06.2014 på: <http://www.nrk.no/kultur/kim-friele-i-strupen-pa-llh-1.11797731>

Den andre påstanden i kapittel 3 var at det mannsidealet kommunistene fremmet i sovjettida – den sterke og muskuløse mannen – har vært med på å opprettholde tradisjonelle kjønnsroller i Russland og Ukraina, og til å holde kvinnebevegelsen nede. Påstand tre var at kristenfeministenes kvinneideal i sovjettida fortsatt er gjeldende i dag. Jeg mener disse påstandene er riktige fordi seksualmoralen i Sovjetunionen og Russland grunner i et tydelig skille mellom hva som anses for å være “ekte” menn og kvinner. Jeg vil hevde at Putins *image-bygging* som ekte machomann – blant annet gjennom publisering av ham ridende i bar overkropp og på jakt – tydelig viser hva som fremmes som idealmannen i dagens Russland. De kristne feministene argumenterte for særrettigheter basert på et madonnaaktig kvinnesyn. Det er vanskelig å si med sikkerhet om dette synet fortsatt preger flertallet av kvinner i Russland og Ukraina i dag. Min opplevelse er likevel at svært mange østeuropeiske kvinner ønsker å fremstå som “ekte” kvinner: velklede, sminket og yndige som lar seg oppvarte av menn. Mange menn bidrar også til dette synet i sin omtale av kvinner som på den ene siden høyerestående og rene, og på den andre siden som seksualiserte objekter.

Min fjerde påstand i kapittel 3 var at et forsøk på å skape endringer for kvinner innenfor statens gitte rammer – kristenfeministenes strategi – ikke nødvendigvis fører til fremgang fordi menn fortsatt sitter på definisjonsmakta. Jeg stilte meg derfor spørsmålet om det er nødvendig med ekstreme protestformer for å bryte dette mønsteret. Min opplevelse er at det ikke er mulig å skape betydelige endringer gjennom lovlige organer i et samfunn med så snevre rammer som det vi ser i dagens Russland. Politiske protester som omhandler kvinne- og LHBT-kamp, er viktige bidrag for å utvide det offentlige rommet. Foruten de aksjonistene og aksjonene jeg har drøftet i denne studien, vil jeg nevne en protest fra februar 2014. Da var det noen kvinner i Russland, Kazakhstan og Hviterussland som begynte å gå med truser på hodet i protest mot en foreslått lov som skal støtte opp under landenes egen tekstilindustri. Denne loven skal garantere at alle truser som produseres, skal inneholde minst 6% bomull.²⁶¹ Det er en detaljstyring og inngripen i kvinners privatliv, og selve aksjonen er et godt eksempel på at kvinner opplever at protestene deres må være ekstreme for at de skal bli sett eller hørt.

Den siste påstanden i kapittel 3 var at vi på 2000-tallet observerer et tilbakeslag for feminismen og situasjonen for Russlands LHBT-personer. Denne påstanden står jeg fast ved, selv om det er nødvendig å minne om at det heller ikke tidligere har vært snakk om en etablert

²⁶¹ Bulin, Dmitrij, “Запрет на трусы из синтетики: кружевной занавес?”. Lokalisert 17.02.2014 på: http://www.bbc.co.uk/russian/business/2014/02/140217_russia_synthetic_underwear_belarus_kazakhstan.shtml

feministisk bevegelse eller liberal lovgivning for LHBT-personer i dette landet. Nedleggelsen av “St. Petersburgs senter for kjønnsrelaterte saker” og Pussy Riot-saken taler for at kvinnefrigjøringa i Russland nå er svekket.²⁶² Med innføringa av propagandaloven ble den allerede svake gruppa “LHBT” ytterligere stigmatisert. Dette mener jeg er knyttet til en generell trend i samfunnet: at ortodoksien igjen er blitt en grunnstein i Putins styre, noe som har medført en tilbakevending til gamle idealer og verdier. I Russland er propagandaloven det kanskje mest håndfaste “beviset” på denne utviklinga.

5.2 Problemstillinger fra kapittel 1

Jeg begynte denne studien med å si at de holdningene til kjønn og seksualitet vi ser i dagens Russland fremstår som utdaterte for mange av oss i Vesten. Jeg spurte om disse holdningene har endret seg de siste årene, og i så fall hvorfor og på hvilken måte? At propagandaloven ble ansett som grunnlovsstridig i 2006, mens den ble enstemmig vedtatt sommeren 2013, viser med all tydelighet at holdningene til LHBT har endret seg. I tillegg oppga hele 88% sommeren 2013 at de støttet propagandaloven. Dette henger sammen med Russlands tilbakevending til tradisjonelle verdier og økt statlig kontroll. På spørsmål om hvordan situasjonen til LHBT-personer i Russland har endret seg siden propagandaloven ble vedtatt, svarte Klimova entydig at den har endret seg til det verre.²⁶³ Og på spørsmål om hvilke historiske, kulturelle, politiske eller andre årsaker hun mener ligger til grunn for at Russland beveger seg i en annen retning enn de fleste andre land når det gjelder holdninger til LHBT, svarte hun:

Jeg mener at lederne i landet vårt har skylden, ved at de har begitt seg ut på en politikk av typen “vi er et spesielt land”, “Russland er ikke Europa” og lignende. Russland setter seg med hensikt i et motsetningsforhold til Europa. Et annet problem er at vi ikke har frie medier, bare noen ytterst få. Mer enn én gang har jeg gitt intervjuer, som deretter ikke ble publisert i frykt for å bryte loven om propaganda. På TV og i avisene får man bare portrettere homofile som syke forvrengninger, og ikke som normale mennesker.²⁶⁴

²⁶² Kondakov, 2012, side 36.

²⁶³ Klimovas ord: “Изменилась, в худшую”.

²⁶⁴ Klimovas ord: “Я считаю, что в этом вина лидеров нашей страны, которые взяли курс на политику “мы - особая страна”, “Россия - не Европа” и тому подобное. Россия намеренно противопоставляет себя Европе. Еще одна проблема - у нас нет свободных СМИ, их крайне мало. Не раз случалось так, что у меня

Mangel på fri presse som et problem i Russland har også Pussy Riot tatt opp ved flere anledninger. Min oppfatning er at det ikke først og fremst er straffenivået som er det alvorligste med propagandaloven. Loven er som sagt en administrativ lov, og ikke en del av Russlands straffekodeks. Propagandalovens sterkeste effekt er dens symbolske betydning. Gjennom denne loven signaliserer staten at homofili ikke aksepteres i det russiske samfunnet, og derfor bidrar loven til å opprettholde homofobi. Denne loven har også alvorlige konsekvenser for de den er ment å beskytte – barn og unge tenåringer. For eksempel er det et direkte resultat av propagandaloven at ungdommer under 18 år ikke får tilgang på bøker som *Narreluen* på grunn av steng aldersmerking av kunst. Klimova kunne også fortelle: “Så vidt meg bekjent jobber ikke LHBT-organisasjoner med ungdommer fordi denne loven henger over dem.”²⁶⁵ Altså er det slik at selv organisasjoner som er eksperter på LHBT, og sånn sett kunne vært en god og trygg støtte for disse ungdommene, ikke tør bistå dem på grunn av propagandaloven. Videre har loven den effekten at det blir lettere å avvise opposisjonelle og det blir lettere å avfeie menneskerettighetsorganisasjoner fordi man hele tiden kan vise til denne lovteksten. På den måten virker den negativt inn på ett av de viktigste prinsippene i vår definisjon av demokrati – ytringsfrihet.

Jeg spurte også innledningsvis i oppgaven om Femen, Pavlenskij og Pussy Riots aksjonsformer bidrar til å fremme LHBT-gruppers sak, om de har ingen eller liten betydning, eller til og med virker mot sin hensikt? Det er ikke lett å gi noen absolutt konklusjon på dette. Som Wesenberg påpeker, er det en kjent sak at alle former for politiske protester vekker motreaksjoner. Det er derfor helt naturlig at det ikke er en samlet befolkning som stiller seg bak disse aktivistenes protester. På spørsmål om Pussy Riots aksjonsformer til støtte for seksuelle minoriteter tjener LHBT-saken, svarte Klimova: “Mange har et motsetningsfylt forhold til Pussy Riot. Jeg tenker at hvis de har uttalt sin støtte til LHBT, er det usikkert om det har gjort det bedre eller verre.”²⁶⁶ Med tanke på at mulighetene for lovlige demonstrasjoner og offentlige markeringer har blitt så redusert i Russland, er det vanskelig å se for seg hva folk kan gjøre for å bedre forholdene for blant annet LHBT-personer. Her er det

брали интервью, а потом отказывались его публиковать из страха, что оно нарушит закон о пропаганде. Геев разрешено показывать по ТВ и в газетах только как больных извращенцев, но не как обычных людей.”

²⁶⁵ Klimovas ord: “Насколько мне известно, ЛГБТ-организации не работают с молодежью, потому что над ними висит этот самый закон.”

²⁶⁶ Klimovas ord: “В Пусси Райот многие относятся противоречиво. Я думаю, если бы они высказались в поддержку ЛГБТ, неизвестно, сделало бы это лучше или хуже.”

vanskelig å konkludere, men aktivister og politiske motstandere av Putin betaler ofte en høy pris for sitt engasjement.

5.3 Vestens reaksjon på propagandaloven

Det var særlig i forbindelse med Sotsji-OL at vestlige ledere og medier satte propagandaloven på dagsordenen. Diskusjoner om hvordan Norge og Vesten skulle reagere overfor Russland i forbindelse med vinterlekene, preget debatten i internasjonale medier i forkant av og under OL. Skulle man reagere, og i så fall hvordan? Av menneskerettighetsaktivister, spesielt i Russland, ble det uttrykt bekymring for at Vestens ensidige fokus på propagandaloven og LHBT ville bidra til å forverre menneskerettighetssituasjonen i Russland, fordi andre viktige og kritikkverdige forhold da ville bli neglisjert. Wesenberg er av den oppfatninga at LHBT-miljøene i Russland omtrent var delt på midten i synet på utenlandsk innblanding:

De fleste sier at støtte og solidaritet er viktig. Noen legger stor vekt på det – at det er viktig at myndighetene føler et press utenfra. Andre mener det ikke har noen særlig effekt, men tar det som en viktig inspirasjon – det er godt å vite at noen vet om deg. Den angsten for å skade noen ved å støtte (forverre situasjonen) som jeg ofte hører her i Norge, har jeg ikke støtt noe særlig på blant russiske LHBTere. Den er mer et vestlig fenomen. Den framherskende holdningen er at all støtte er bra, og “vi skal ikke fortelle folk hvordan de skal støtte oss”.²⁶⁷

Stemmene i LHBT-miljøene i Russland utviser, som sagt, stor variasjon. Nikita, en homofil dragartist som jobber på den eneste homobaren i Sotsji, sa i et intervju med *Bergen Tidende* i februar 2014 at han setter pris på støtten fra vestlig hold, men at OL ikke ville ha noen innvirkning på LHBT-personers liv eller på propagandaloven. Videre sa han at han er vant til å leve slik og at det ikke medfører problemer så lenge det holdes innfor LHBT-samfunnet.²⁶⁸ Wesenberg er også av den oppfatning at russiske LHBT-personer ikke har særlig tro på at vestlig engasjement vil endre noe på de faktiske forholdene, men at disse endringene må komme innenfra. Det samme har jeg fått høre fra Klimova: “Internasjonal støtte er viktig og

²⁶⁷ Fra mailkorrespondanse med Wesenberg.

²⁶⁸ Vik, Øystein, “Utenlandske journalister skriver om situasjonen, og folk i andre land demonstrerer, men ingenting endres på grunn av OL” i *Bergens Tidende*, 13.02.2014, side 26.

høyner kampmoralen, men i realiteten forandres selvsagt ingenting. Men det er ikke deres oppgave. Det er vår oppgave å forandre landet vårt.²⁶⁹

Det har vært uenighet i Russland om vestlige lands kritikk av propagandaloven faktisk er med på å *forverre* LHBT-personers situasjon i landet. Om dette sa Wesenberg:

Det stemmer, men det er synspunkter som ikke kommer fra LHBT-miljøet, men fra enkelte andre deler av den liberale offentligheten, dvs. opposisjonspartier og opposisjonsbevegelser, selv menneskerettsmiljøer. Enkelte av dem er tydelig homofobe, opplever hele homofilis spørsmålet som noe spedalsk og upassende som helst burde vært feid under teppet av opportunistiske årsaker. I LHBT-miljøene oppleves jo det som helt klart forrædersk og usolidarisk. Ingen i LHBT-miljøene ville finne på å si at man bør gå stille i dørene med LHBT-saken.

Jeg kan med dette konkludere med at det var både riktig og viktig at Vesten rettet kritikk mot Russlands menneskerettighetsbrudd i forbindelse med vinterlekene. Det er selvfølgelig mange andre forhold enn propagandaloven som burde vært satt på dagsorden i den sammenheng, men det er likevel ikke så overraskende at det var nettopp LHBT som ble hovedtemaet. Propagandaloven var en ny lov som er i strid med det jeg oppfatter som det vestlige flertallets verdisyn, og det var en tydelig enkeltsak å rette fokus mot.

Men frykten for at denne kritikken ville stilne i etterkant av Sotsji-OL har vist seg å stemme. Og det er jo nettopp derfor organisasjonen Oslokomiteen ble opprettet våren/sommeren 2014, for å holde fokuset på denne problematikken oppe. Per august 2014 hører vi lite om situasjonen for LHBT-grupper i Russland. Sommeren 2014 har vært helt unik i nyere historie, med flere kriger, konflikter og andre menneskeskapte katastrofer enn vi har sett siden Andre verdenskrig, og det pågår når jeg skriver dette en reell væpnet konflikt på ukrainsk jord, mellom ukrainske myndigheter og prorussiske grupperinger. Selv om propagandaloven i denne sammenheng fremstår som liten og ubetydelig, mener jeg at det er viktig at verdenssamfunnet også retter kritikk mot dette menneskerettighetsbruddet.

Det er altså viktig at det internasjonale samfunnet kritiserer Russlands behandling av LHBT-personer, men i den sammenheng er det et tankekors at 38 afrikanske land, til sammen 70% av kontinentet, ifølge Amnesty International har lover som diskriminerer homofile. En lov i

²⁶⁹ Klimovas ord: "Зарубежная поддержка приятна и поднимает боевой дух. Хотя реально, конечно, ничего не меняет. Но это не ее задача. Менять нашу страну должны мы сами."

Nigeria, fra januar 2014, som forbyr homofile forsamlinger og ethvert tegn på hengivenhet mellom to mennesker av samme kjønn, har fått langt mindre oppmerksomhet i vestlig presse enn den russiske propagandaloven.²⁷⁰ Under “Regnbuedagene Bergen Pride 2014”, fortalte nestlederen i “Sexual Minorities Uganda (SMUG)”, Dennis Wamala, om situasjonen for Ugandas LHBT-befolkning.²⁷¹ Der fikk vi høre at Ugandas president, Museveni, i februar 2014 signerte “the anti-gay law”.²⁷² Denne loven forbyr “promotering av homoseksualitet” – ikke ulikt formuleringa i den russiske propagandaloven. I Uganda, som i Russland, brukes argumentet om at homofili er knyttet til en vestlig livsstil og er noe naturstridig som må bekjempes. Russland er nærmere oss, både geografisk og kulturelt, og jeg tror dette er noe av grunnen til at vi reagerer tydeligere overfor Russland enn mot andre land i slike saker. Russland er dessuten en historisk stormakt, og det oppleves dermed mer legitimt å kritisere landet, mens det raskt føles mer sensitivt å rette kritikk mot afrikanske land. Det er likevel slik at LHBT-personer har et enda dårligere vern i mange afrikanske land enn i Russland – det er for eksempel ikke forbudt å ha en annen seksuell identitet enn heterofil i Russland, og russiske LHBT-personer risikerer ikke dødsstraff på bakgrunn av sin seksualitet. Selv om det er mange land som har strengere lovgivning på dette området enn Russland, må det være legitimt å kritisere den russiske propagandaloven. Men, kanskje fordi det nye Russland er et land som både påberoper seg å være et europeisk demokrati og fremhever seg selv som noe unikt i forhold til Vesten, ligger det nærmest i vår ryggmargsrefleks å bedømme Russland strengere enn andre land i kontroversielle politiske spørsmål.

Mens vi er raske med å rette kritikk mot Russland, glemmer vi å feie for egen dør. Igjen vil jeg minne om Norges behandling av transpersoner. Den 18. august 2014 sto en sak om prosessen for kjønnskorrigerende behandling av transpersoner på trykk i *Bergens Tidende*. Der tar Line Halvorsrud, leder i Skeiv Ungdom, opp at det er problematisk at det eneste kjønnskorrigerende tilbudet transpersoner i Norge kan få, er et ferdig utarbeidet tilbud som inkluderer både hormonell og kirurgisk behandling. Dette behandlingstilbudet overser de som kun ønsker mindre “korrigeringer”, hevder hun. Videre sier hun: “På Rikshospitalet har de et svært snevert syn på kjønn, og hvor stereotypisk mannlig eller kvinnelig du må være for å få

²⁷⁰ Pettersen, Stig Arild, “Ny lov i Nigeria vil dømme homofile til fengsel”. Lokalisert 06.06.2014 på: <http://www.nrk.no/verden/ny-streng-homolov-i-nigeria-1.11469023>

²⁷¹ Programmet for “Regnbuedagene Bergen Pride 2014”. Lokalisert 31.05.2014 på: <http://www.regnbuedagene.no/program-2014.html>

²⁷² Wamalas egne ord.

hjelp.”²⁷³ Det tyder på at vi i Norge ikke er kommet så langt som vi gjerne liker å tro. Halvorsrud sier også til avisa at “mange [av de som søker hjelp] får beskjed om å ta seg sammen. De blir ikke møtt med forståelse for at kjønnsidentiteten deres stikker mye dypere, og ikke er en fase som vil gå over.”²⁷⁴ Dette er holdninger som russiske LHBT-ungdommer til stadighet møter og som vi i Vesten er raske til å rette kritikk mot.

²⁷³ Kvamme, L. & Sandvik, M. D., “Kritiserer Norges behandling av transpersoner” i *Bergens Tidende*, 18.08.2014, side 9.

²⁷⁴ Kvamme og Sandvik, *Bergens Tidende*, 18.08.2014, side 9.

Litteratur og andre kilder

BØKER OG TRYKTE KILDER

- Baer, Brian James, 2011, "Queer in Russia: Othering the Other of the West" i *Queer in Europe: Contemporary Case Studies*, red. Downing, L. & Gillett, R., Ashgate Publ. Ltd., Surrey, side 173-188.
- Berkov, Valerij, 2010, *Русско-норвежский словарь*, Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Berkov, Valerij, 2008, *Stor norsk-russisk ordbok*, Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Borisenko, I. I. & Sanenko, V. V, 2008, *Sovremennyj russko-anglijskij juriditsjeskij slovar, (Contemporary Russian-English Law Dictionary)*, ABBYY Press, Moskva.
- Bremer, Thomas, 2013, "The Pussy Riot Trial and the Russian Orthodox Church" i *Russian Analytical Digest*, No. 122, side 6-9.
- Butler, Judith, 2011, *Bodies That Matter. On the discursive limits of "sex"*, Routledge Classics, New York.
- Fürst, Elisabeth L'orange, 2003, "Mat, kropp og kvinnelighet – fortellinger om kjærighet, lyst og opprør" i *Kroppstanker*, red. Skårderud, F. & Isdahl, P. J., Pensumtjenesten, Oslo, side 141-161.
- Gall, Caroline von, 2013, "Failed for Now: Pussy Riot and the Rule of Law in Russia" i *Russian Analytical Digest*, No. 122, side 2-5.
- Gessen, Masha, 2014, *Words Will Break Cement – The Passion of Pussy Riot*, Riverhead Books, New York.
- Grasaas-Stavenes, Eirik, "Propagandalekene" i *Klassekampen*, 08.02.2014, side 18-21.
- Holst, Cathrine, 2009, *Hva er feminisme*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Høstmælingen, Njål, 2010, *Hva er menneskerettigheter*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Jegerstedt, Kari, 2011, "Judith Butler" i *Kjønnteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 74-86.
- Jegerstedt, K. & Mortensen, E., 2011, "Hva er kjønn? Ulike tilnæringsmåter" i *Kjønnteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 15-21.
- Johnsen, Andreas, "Fenomenet Conchita" i *Blikk*, nr. 6/7-2014, side 36-40.
- Kaufholz, Henrik, "Putin-kritikere parkert" i *Bergens Tidende*, 21.10.2012, side 23.
- Klimova, Elena, "Er jeg en feilvare?" i *Klassekampen*, 27.04.2013, side 16-19.
- Kolstø, Pål, 2008, *Russland – Folket, historien, politikken, kulturen*, Aschehoug, Oslo.

Koren, Elisabeth S., 2011, "George L. Mosse" i *Kjønnsteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 297-304.

Kvamme, L. & Sandvik, M. D., "Kritiserer Norges behandling av transpersoner" i *Bergens Tidende*, 18.08.2014, side 9.

Meirmans, Stephanie, 2011, "Joan Roughgarden" i *Kjønnsteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 333-339.

Mortensen, Ellen, 2011, "Judith Halberstam" i *Kjønnsteori*, Gyldendal Akademisk, Oslo, side 313-318.

Petrov, Aleksandr, "Kunsten å forandre Russland" i *Bergens Tidende*, 18.08.2014, side 29.

Røed-Johansen, Daniel, "Tenner OL-ilden for dyre og omstridte leker" i *Bergens Tidende*, 30.10.2013, side 30-31.

Schaanning, Espen, 2000, "Post-strukturalisme: Michel Foucault" i *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*, Spartacus Forlag, Oslo, side 99-116.

Senje, Aud, 2010, *Norsk-russisk juridisk ordbok*, Unipub forlag, Oslo.

Skårderud, Finn, 2003, "Idéhistorier om kroppen" i *Kroppstanker*, Pensumtjenesten, Oslo, side 53-73.

Solheim, Jorun, 2003, "Den åpne kroppen" i *Kroppstanker*, red. Skårderud, F. & Isdahl, P. J., Pensumtjenesten, Oslo, side 29-50.

Tønnessen, Helene, "Punkfeministene nekter å bli ikoner" i *Bergens Tidende*, 28.10.2012, side 24.

Vik, Øystein, "Utenlandske journalister skriver om situasjonen, og folk i andre land demonstrerer, men ingenting endres på grunn av OL" i *Bergens Tidende*, 13.02.2014, side 26.

Vilke, Darja, 2013, *Sjutovskoj kolpak*, Samokat Forlag, Moskva.

PERSONLIG KOMMUNIKASJON

E-postkorrespondanse med Elena Klimova i perioden 22.05.2014-17.06.2014.

E-postkorrespondanse med Jan Wesenberg i perioden 27.05.2014-03.06.2014.

INTERNETTKILDER

Arntzen, Lisa, "Anti-homolov vedtatt i Russland". Lokalisert 02.12.2013 på: <http://www.amnesty.no/aktuelt/flere-nyheter/anti-homolov-vedtatt-i-russland>

- Aurdal, Martine, "Kroppen som politisk våpen". Lokalisert 14.05.2014 på:
<http://www.dagbladet.no/2014/05/14/kultur/meninger/kommentar/politikk/trans/33251986/>
- Bakker, Sietse, "Eurovision Song Contest 2014 reaches 195 million worldwide". Lokalisert 13.06.2014 på:
http://www.eurovision.tv/page/news?id=eurovision_song_contest_2014_reaches_195_million_worldwide
- Bitten, Natalia, "About gender censorship and the term feminism in Russia – Interview with Olga Voronina". Lokalisert 15.02.2013 på: <http://www.gwi-boell.de/en/2011/02/14/about-gender-censorship-and-term-feminism-russia-interview-olga-voronina>
- Bulin, Dmitrij, "Запрет на трусы из синтетики: кружевной занавес?". Lokalisert 17.02.2014 på:
http://www.bbc.co.uk/russian/business/2014/02/140217_russia_synthetic_underwear_belarus_kazakhstan.shtml
- Bøe, Camilla Aasen, "Diagnostisert og tvangssterilisert". Lokalisert 09.06.2014 på:
http://www.bt.no/nyheter/Diagnostisert-og-tvangssterilisert-3134030.html#.U5j6yfl_uuJ
- Ebdrup, Niels, "Putin tjener på OL-boikott". Lokalisert 01.11.2013 på:
<http://www.forskning.no/artikler/2013/august/365353>
- Engesbak, Reidar, "Aksjon mot homofobi". Lokalisert 17.06.2014 på:
http://www.blikk.no/index.php?option=com_k2&view=item&id=11424%3AAksjon-mot-homofobi&Itemid=164
- Graatrud, G., Edvardsen, I. & Eriksen, D., "Norges fremste homoforkjemper: -Frp har kjeppjaget oss i 40 år." Lokalisert 25.06.2014 på: <http://www.nrk.no/kultur/kim-friele-i-strupen-pa-llh-1.11797731>
- Hammerstad, Kathrine, "Russlands Batman startet nazi-vold mot homofile". Lokalisert 07.11.2013 på: <http://www.nrk.no/verden/startet-nazi-vold-mot-homofile-1.11154493>
- Heiss, Jasmine, "Russian Journalist Charged Under Gay Propaganda Law". Lokalisert 02.06.2014 på: <http://blog.amnestyusa.org/europe/happening-now-russian-journalist-charged-under-gay-propaganda-law/>
- Holmås, Ragnhild, "Med homoforfølgelse som maktmiddel". Lokalisert 09.09.2013 på:
<http://www.nrk.no/ytring/med-homoforfølgelse-som-maktmiddel-1.11229225>
- Johnson, Ben, "Why Are Pussy Riot's Alleged Crime Called "Hooliganism"?" Lokalisert 11.10.2012 på:
http://www.slate.com/blogs/browbeat/2012/08/01/pussy_riot_on_trial_for_hooliganism_what_does_hooliganism_mean_in_russia_.html
- Kaatee, Patricia, "Stans diskriminering av transpersoner". Lokalisert 12.06.2014 på:
<http://www.amnesty.no/aksjon/stans-diskriminering-av-transpersoner>
- Kondakov, Alexander, 2012, "An Essay on Feminist Thinking in Russia: To Be Born a Feminist", side 33-47. Lokalisert 18.06.2014 på:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2195213

Lothe, Ingvild, "Petr Pavlensky: Med selvskading som våpen". Lokalisert 26.06.2014 på:
<http://www.nd.no/2014/02/med-selvskading-som-vapen/>

Lunde, Ingunn, "Russernes sensur av kultur". Lokalisert 15.07.2014 på:
http://www.bt.no/meninger/kronikk/Russernes-sensur-av-kultur-3141356.html#.UA9U_1_uuJ

Martsenyuk, Tamara, "Ukraine's other half". Lokalisert 11.12.2012 på:
<http://postsovietpost.stanford.edu/discussion/ukraines-other-half>

Moe, Arild, "Russlands befolkning". Lokalisert 05.11.2013 på:
http://snl.no/Russlands_befolkning

Ozjornyj, Andrej, "Мэру Сочи, у которого в городе геев нет". Lokalisert 07.02.2014 på:
http://www.echo.msk.ru/blog/ozernui_a/1247642-echo/

Pavlikova, Olga, "Алексей Журавлев: Гомосексуалист не должен воспитывать ребенка". Lokalisert 30.10.2013 på:
http://slon.ru/russia/aleksey_zhuravlev_gomoseksualist_ne_dolzhen_vospityvat_rebenka-987035.xhtml

Pettersen, Stig Arild, "Ny lov i Nigeria vil dømme homofile til fengsel". Lokalisert 06.06.2014 på: <http://www.nrk.no/verden/ny-streng-homolov-i-nigeria-1.11469023>

Rozjgov, Kirill, "МИД РФ раскрыл Западу глаза на Pussy Riot". Lokalisert 24.08.2012 på:
<http://www.utro.ru/articles/2012/08/22/1067101.shtml>

Safronov, Evgenij, "Тесак в заточении". Lokalisert 18.08.2014 på:
<http://www.gazeta.ru/social/2014/08/15/6177685.shtml>

Sigvartsen, Ana Leticia, "-Altfor stor risiko å ta for russiske forlag". Lokalisert 03.02.14 på:
http://www.nrk.no/kultur/litteratur/_-stor-risiko-a-gi-ut-homoboker-1.11507335

Stenin, Andrej, "Медведев против дальнейшего содержания Pussy Riot в тюрьме". Lokalisert 10.10.2012 på: www.ria.ru/society/20120912/748508158.html

Vinokurova, Ekaterina, "Людей ведь раздражают не геи, а пропаганда". Lokalisert 02.08.2013 på: http://www.gazeta.ru/politics/2013/06/10_a_5375845.shtml

Williams, Stuart, "Погрязшая в скандалах Русская православная церковь убеждена в своей победе над критиками". Lokalisert 18.10.2012 på:
<http://inosmi.ru/russia/20120416/190597424.html>

INTERNETTKILDER UTEN SPESIFISERT FORFATTERNAVN

"Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних". Lokalisert 02.06.2014 på: <http://www.zakonrf.info/koap/6.21/>

"Han, hun og hen" i *Språkteigen*. Lokalisert 27.07.2014 på: radio.nrk.no/serie/spraakteigen.

“Милонов призвал российских артистов бойкотировать Евровидение”. Lokalisert 10.06.2014 på: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1515851>

Programmet for “Regnbuedagene Bergen Pride 2014”. Lokalisert 31.05.2014 på: <http://www.regnbuedagene.no/program-2014.html>

Program fra “Festspillene i Bergen 2014”. Lokalisert 20.03.2014 på: <http://www.fib.no/no/Program/?TLp=852842>

“Intersex”. Lokalisert 24.04.2014 på: <http://sml.snl.no/intersex>

“Det Norske Forbundet av 1948”. Lokalisert 06.06.2014 på: http://sml.snl.no/Det_Norske_Forbundet_av_1948

“Historisk oversikt”. Lokalisert 10.06.2014 på: <http://www.llh.no/nor/homofil/homohistorien/Historisk+oversikt.9UFRDI0d.ips>

“Закон о гей-пропаганде прошел первое чтение в Госдуме”. Lokalisert 15.10.2013 på: <http://inosmi.ru/social/20130126/205083303.html>

“Феминизм в России” på Энциклопедия Кругосвет. Lokalisert 20.04.2013 på: http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM_V_ROSSII.html?page=0,3

“Ебись за наследника Медвежонка”. Lokalisert 05.02.2014 på: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ебись_за_наследника_медвежонка

“Суд заочно арестовал лидера Оккупай-педофиляй Тесака ”. Lokalisert 10.06.2014 på: <http://www.utro.ru/news/2013/12/13/1163295.shtml>

“Нарушения прав и дискриминация в отношении ЛГБТ в России с сентября 2012 г. по август 2013 г.”. Lokalisert 08.04.2014 på: http://lgbtnet.ru/sites/default/files/monitoring_2013_0.pdf

“Дети-404. ЛГБТ подростки. Мы есть.” Lokalisert 05.05.2013 på: <https://www.facebook.com/children.404?fref=ts>

“Дети-404. ЛГБТ-подростки. Общественный проект”. Lokalisert 15.05.2014 på: vk.com/deti404_vk

“Russia: Sochi Games Highlight Homophobic Violence”. Lokalisert 03.03.2014 på: <http://www.hrw.org/news/2014/02/03/russia-sochi-games-highlight-homophobic-violence>

“Новый опрос об ЛГБТ”. Lokalisert 10.08.2013 på: <http://www.levada.ru/03-07-2013/novyi-opros-ob-lgbt>

“Наказание участницам группы Pussy Riot треть россия сочла адекватным” lokalisert 19.11.2012 på: <http://www.levada.ru/02-10-2012/nakazanie-uchastnitsam-gruppy-pussy-riot-tret-rossiyan-sochla-adekvatnym>

“Статья 213. Хулиганство”. Lokalisert 25.10.2012 på: <http://www.zakonrf.info/uk/213/>

“Толоконникова и Алехина отказались от бренда Pussy Riot и собрались работать с Навальным”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://www.rb.ru/article/tolokonnikova-i-alehina-otkazalis-ot-brenda-pussy-riot-i-sobralis-rabotat-s-navalnym/7271747.html>

“Путин высказался о Pussy Riot: так уж строго судить их не надо”. Lokalisert 28.08.2012 på: http://www.gazeta.ru/politics/news/2012/08/02/n_2465733.shtml

“Corruption by Country/Territory” (Ukraina). Lokalisert 14.07.2014 på: <http://www.transparency.org/country#UKR>

“Corruption by Country/Territory” (Norge). Lokalisert 14.07.2014 på: <http://www.transparency.org/country#NOR>

“Red Cross admits Ukraine is in a state of civil war”. Lokalisert 30.07.2014 på <http://en.itar-tass.com/world/742051>

“Online & offline: Where Russians get information”. Lokalisert 16.04.2014 på: <http://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=854>

“EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey”. Lokalisert 10.08.2013 på: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>

“Депутаты Украины отказались принимать закон о запрете дискриминации секс-меньшинств”. Lokalisert 04.10.2013 på: <http://www.vz.ru/news/2013/9/5/648819.html>

“Путин о геях и лесбиянках: Я их иногда награждаю медалями и орденами”. Lokalisert 10.12.2013 på: <http://www.unian.net/news/593483-putin-o-geyah-i-lesbiyankah-ya-ih-inogda-nagrajdayu-medalyami-i-ordenami.html>

“Патриарх Кирилл назвал гей-браки симптомом Апокалипсиса”. Lokalisert 23.07.2013 på: <http://russian.rt.com/inotv/2013-07-22/Kirill-gej-braki---priznak-apokalipsisa>

“В России принят закон об оскорблении чувств верующих”. Lokalisert 07.12.2013 på: <http://runet.tyzhden.ua/Node/81923>

“Статья 148. Нарушение права на свободу совести и вероисповеданий” Lokalisert 04.12.2013 på: <http://www.zakonrf.info/uk/148/>

“Moscow bans gay pride for century ahead”. Lokalisert 09.12.2013 på: <http://rt.com/politics/moscow-city-court-gay-247/>

“Путин призвал геев оставить детей в покое”. Lokalisert 20.01.2014 på: <http://russian.rt.com/inotv/2014-01-18/Putin-prizval-geev-ostavit-detej>

“Law banning gay propaganda: pro et contra”. Lokalisert 17.11.2013 på: <http://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=830>

“Общественное мнение о гомосексуалистах”. Lokalisert 09.10.2013 på: <http://www.levada.ru/17-05-2013/obshchestvennoe-mnenie-o-gomoseksualistakh>

“Legal summary in details on Russia”. Lokalisert 23.10.2013 på: http://ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/russia/legal

“Legal summary in details on Ukraine”. Lokalisert 23.10.2013 på: http://ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/ukraine/legal

“13de Kapitel. Forbrydelser mod den almindelige Orden og Fred”. Lokalisert 10.06.2014 på: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-6#KAPITTEL_2-6

“Статья 282. Возбуждение ненависти либо вражды, а равно унижение человеческого достоинства”. Lokalisert 12.11.2013 på: <http://www.zakonrf.info/uk/282/>

“Поддержка Путина в России — 87%, — опрос”. Lokalisert 25.08.2014 på: http://www.2000.ua/novosti/mir_novosti/podderzhka-putina-v-rossii---87_---opros.htm

“Norges handelspartnere”. Lokalisert 25.08.2014 på: <http://www.abcnyheter.no/diverse-pengeartikler/100816/norges-handelspartnere>

VIDEOREFERANSER

Bach, David, “Russiske homofile opplever voldelige angrep”. Lokalisert 05.02.2014 på: http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/--Russiske-homofile-opplever-voldelige-angrep-7457179.html#.U5zQgPl_uuJ

Thoresen, Nora Reneflot, “Homofil student satt fyr på”. Lokalisert 21.06.2014 på: <http://www.oslokomiteen.org/2014/06/homofil-student-satt-fyr-pa/#more-1513>

“Жириновский - Кончита Вурст это Конец для всей Европы. Евровидение 2014”. Lokalisert 20.05.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=8BtbuNCkFGU>

Dokumentarfilmen “Homo i Latvia”. Lokalisert 03.03.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/KOID24001312/homo-i-latvia>

“Sextreme FEMENism”. Lokalisert 17.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=0NjTdJimGWg>

“FEMEN Exposed”. Lokalisert 15.01.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=kNH5r7IGiK8>

“Katty Green exposes the FEMEN movement”. Lokalisert 06.06.2014 på: <https://www.youtube.com/watch?v=B3MfTfeBzJc>

“Nasjonalgalleriet”. Lokalisert 03.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/serie/nasjonalgalleriet/MKTF03000114/03-02-2014#t=0s>

Dokumentarfilmen “Pussy Riot – A Punk Prayer”. Lokalisert 05.02.2014 på: <http://tv.nrk.no/program/koid22000013/pussy-riot-poenkaranes-protest>

“Богородица, Путина прогони”. Lokalisert 03.09.2012 på: <http://www.youtube.com/watch?v=GCasuaAczKY&feature=youtu.be>

“PUSSY RIOT поют политзекам на крыше тюрьмы”. Lokalisert 10.11.2012 på:
<https://www.youtube.com/watch?v=mmyZbJpYV0I>

“Пресс-конференция Толоконниковой и Алехиной”. Lokalisert 06.02.2014 på:
http://www.gazeta.ru/social/video/press-konferentsiya_tolokonnikovoi_i_alehinoi_v_moskve.shtml

Dokumentarfilmen “Deti-404”, regisert av Pavel Loparev og Askold Kurov (Russland, 2014).

Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях

Федеральный закон Российской Федерации

от 29 июня 2013 г. N 135-ФЗ г. Москва

"О внесении изменений в статью 5 Федерального закона "О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию" и отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях защиты детей от информации, пропагандирующей отрицание традиционных семейных ценностей"

Принят Государственной Думой 11 июня 2013 года

Одобен Советом Федерации 26 июня 2013 года

Статья 1

Пункт 4 части 2 статьи 5 Федерального закона от 29 декабря 2010 года N 436-ФЗ "О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию" (Собрание законодательства Российской Федерации, 2011, N 1, ст. 48; 2013, N 14, ст. 1658) после слова "ценности" дополнить словами ", пропагандирующая нетрадиционные сексуальные отношения".

Статья 2

Пункт 1 статьи 14 Федерального закона от 24 июля 1998 года N 124-ФЗ "Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации" (Собрание законодательства Российской Федерации, 1998, N2 31, ст. 3802; 2008, N2 30, ст. 3616; 2009, N2 23, ст. 2773; 2011, N2 30, ст. 4600) после слов "порнографического характера," дополнить словами "от информации, пропагандирующей нетрадиционные сексуальные отношения,"

Статья 3

Внести в Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях (Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, N 1, ст. 1; N 30, ст. 3029; N 44, ст. 4295; 2003, N 27, ст. 2700, 2708, 2717; N 46, ст. 4434; N 50, ст. 4847, 4855; 2004, N 31, ст. 3229; N 34, ст. 3529, 3533; N 44, ст. 4266; 2005, N 1, ст. 9, 13,40, 45; N 10, ст. 763; N 13, ст. 1075, 1077; N 19, ст. 1752; N 27, ст. 2719, 2721; N 30, ст. 3104, 3131; N 50, ст. 5247; N 52, ст. 5574; 2006, N 1, ст. 4, 1 о; N 2, ст. 172; N 6, ст. 636; N 10, ст. 1067; N 12, ст. 1234; N 17, ст. 1776; N 18, ст. 1907; N 19, ст. 2066; N 23, ст. 2380; N 31, ст. 3420, 3438, 3452; N 45, ст. 4641; N 50, ст. 5279, 5281; N 52, ст. 5498; 2007, N 1, ст. 21,29; N 16, ст. 1825; N 26, ст. 3089; N 30, ст. 3755; N 31, ст. 4007, 4008; N 41, ст. 4845; N43, ст. 5084; N 46, ст. 5553; 2008, N 18, ст. 1941; N 20, ст. 2251,2259; N29, ст. 3418; N 30, ст. 3604; N 49, ст. 5745; N 52, ст. 6235, 6236; 2009, N 7, ст. 777; N 23, ст. 2759; N 26, ст. 3120, 3122; N 29, ст. 3597, 3642; N 30, ст. 3739; N 48, ст. 5711, 5724; N 52, ст. 6412; 2010, N 1, ст. 1; N 19, ст. 2291; N 21, ст. 2525; N 23, ст. 2790; N 27, ст. 3416; N 30, ст. 4002, 4006, 4007; N 31, ст. 4158, 4164, 4193, 4195, 4206, 4207, 4208; N 41, ст. 5192; N 49, ст.

6409; 2011, N 1, ст. 10,23,29, 54; N 7, ст. 901; N 15, ст. 2039; N 17, ст. 2310; N 19, ст. 2714, 2715; N 23, ст. 3260; N 27, ст. 3873; N 29, ст. 4290, 4298; N 30, ст. 4573, 4585, 4590, 4598,4600, 4601, 4605; N 46, ст. 6406; N 47, ст. 6602; N 48, ст. 6728; N 49, ст. 7025, 7061; N 50, ст. 7342, 7345, 7346, 7351, 7352, 7355, 7362, 7366; 2012, N 6, ст. 621; N 10, ст. 1166; N 19, ст. 2278, 2281; N 24, ст. 3069, 3082; N 29, ст. 3996; N 31, ст. 4320, 4330; N 41, ст. 5523; N 47, ст. 6402, 6403, 6404, 6405; N 49, ст. 6757; N 53, ст. 7577, 7602, 7640; 2013, N 8, ст. 720; N 14, ст. 1651, 1658, 1666; N 19, ст. 2323, 2325) следующие изменения:

1) в абзаце первом части 1 статьи 3.5 слова "статьями 5.38, 20.2" заменить словами "статьей 5.38, частями 2 и 4 статьи 6.21, статьями 20.2", слова "предусмотренных частью 2¹ статьи 14.16" заменить словами "предусмотренных частью 2 статьи 6.21, частью 2¹ статьи 14.16";

2) в главе 6:

а) в части 1 статьи 6.17:

в абзаце первом слова "статьей 6.20" заменить словами "статьями 6.20,6.21";

в абзаце втором слова "и (или) административное" заменить словами "или административное";

б) дополнить статьей 6.21 следующего содержания:

Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних

1. Пропаганда нетрадиционных сексуальных отношений среди несовершеннолетних, выразившаяся в распространении информации, направленной на формирование у несовершеннолетних нетрадиционных сексуальных установок, привлекательности нетрадиционных сексуальных отношений, искаженного представления о социальной равноценности традиционных и нетрадиционных сексуальных отношений, либо навязывание информации о нетрадиционных сексуальных отношениях, вызывающей интерес к таким отношениям, если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, -

влечет наложение административного штрафа на граждан в размере от четырех тысяч до пяти тысяч рублей; на должностных лиц - от сорока тысяч до пятидесяти тысяч рублей; на юридических лиц - от восьмисот тысяч до одного миллиона рублей либо административное приостановление деятельности на срок до девяноста суток.

2. Действия, предусмотренные частью 1 настоящей статьи, совершенные с применением средств массовой информации и (или) информационно-телекоммуникационных сетей (в том числе сети "Интернет"), если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, -

влекут наложение административного штрафа на граждан в размере от пятидесяти тысяч до ста тысяч рублей; на должностных лиц - от ста тысяч до двухсот тысяч рублей; на юридических лиц - одного миллиона рублей либо административное приостановление деятельности на срок до девяноста суток.

3. Действия, предусмотренные частью 1 настоящей статьи, совершенные иностранным

гражданином или лицом без гражданства, если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, -

влекут наложение административного штрафа в размере от четырех тысяч до пяти тысяч рублей с административным выдворением за пределы Российской Федерации либо административный арест на срок до пятнадцати суток с административным выдворением за пределы Российской Федерации.

4. Действия, предусмотренные частью 1 настоящей статьи, совершенные иностранным гражданином или лицом без гражданства с применением средств массовой информации и (или) информационно-телекоммуникационных сетей (в том числе сети "Интернет"), если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, -

влекут наложение административного штрафа в размере от пятидесяти тысяч до ста тысяч рублей с административным выдворением за пределы Российской Федерации либо административный арест на срок до пятнадцати суток с административным выдворением за пределы Российской Федерации.";

3) в части 1 статьи 23.1 цифры "6.18 - 6.20" заменить цифрами "6.18 - 6.21";

4) в части 2 статьи 28.3:

а) пункт 1 после цифр "6.20," дополнить цифрами "6.21,";

б) пункт 58 после цифр "6.13," дополнить цифрами "6.21,".

Статья 4

В абзаце втором пункта 1 статьи 1 Федерального закона от 7 мая 2013 года N 96-ФЗ "О внесении изменений в Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях" (Собрание законодательства Российской Федерации, 2013, N 19, ст. 2323) слова "статьями 5.38, 7.13, 7.14, 7.14², частью 2 статьи 7.15" заменить словами "статьей 5.38, частями 2 и 4 статьи 6.21, статьями 7.13, 7.14, 7.14², частью 2 статьи 7.15", слова "предусмотренных частью 2¹ статьи 14.16" заменить словами "предусмотренных частью 2 статьи 6.21, частью 2¹ статьи 14.16".

Статья 5

Настоящий Федеральный закон вступает в силу со дня его официального опубликования.

Президент Российской Федерации В. Путин

Den russiske føderasjons lovbok om administrative lovovertrædelser

Den russiske føderasjons føderale lov

av 29. juni 2013 No 135-FZ, Moskva

“Om innføring av endringer i artikkel 5 i den føderale loven “Om beskyttelse av barn mot informasjon som kan påføre deres helse og utvikling skade”, og i enkelte av Den russiske føderasjons øvrige lover og forskrifter, med det formål å beskytte barn fra informasjon som propaganderer for fornektelse av tradisjonelle familieverdier.”

Vedtatt av Statsdumaen 11. juni 2013

Godkjent av Føderasjonsrådet 26. juni 2013

Artikkel 1

I punkt 4 i del 2 av artikkel 5 i den føderale lov av 29. desember 2010 No 436-FZ “Om beskyttelse av barn fra informasjon som kan påføre deres helse og utvikling skade” (Den russiske føderasjons lovsamling, 2011, No 1, 48; 2013, No 14 1658) skal det etter ordet “verdier” tilføyes “som propaganderer for utradisjonelle seksuelle relasjoner”.

Artikkel 2

I punkt 1 av artikkel 14 i den føderale lov av 24. juli 1998 No 124-FZ “Om grunnleggende garantier for barns rettigheter i Den russiske føderasjon” (Den russiske føderasjons lovsamling, 1998, No2 31, art. 3802; 2008, No2 30, art. 3616; 2009, No2 23, 2773; 2011, No2 30, art. 4600) skal det etter ordene “pornografisk karakter” tilføyes “fra informasjon som propaganderer for utradisjonelle seksuelle relasjoner”,

Artikkel 3

I Den russiske føderasjons lovbok om administrative lovovertrædelser (Den russiske føderasjons lovsamling, 2002, No 1, art. 1; No 30, art. 3029; No 44, art. 4295; 2003, No 27, art. 2700, 2708, 2717; No 46, art. 4434; No 50, art. 4847, 4855; 2004, No 31, art. 3229; No 34, art. 3529, 3533; No 44, art. 4266; 2005, No 1, art. 9, 13,40, 45; No 10, art. 763; No 13, art. 1075, 1077; No 19, art. 1752; No 27, art. 2719, 2721; No 30, art. 3104, 3131; No 50, art. 5247; No 52, art. 5574; 2006, No 1, art. 4, 1 o; No 2, art. 172; No 6, art. 636; No 10, art. 1067; No 12, art. 1234; No 17, art. 1776; No 18, art. 1907; No 19, art. 2066; No 23, art. 2380; No 31, art. 3420, 3438, 3452; No 45, art. 4641; No 50, art. 5279, 5281; No 52, art. 5498; 2007, No 1, art. 21,29; No 16, art. 1825; No 26, art. 3089; No 30, art. 3755; No 31, art. 4007,

4008; No 41, art. 4845; No 43, art. 5084; No 46, art. 5553; 2008, N 18, art. 1941; N 20, art. 2251,2259; N29, art. 3418; N 30, art. 3604; No 49, art. 5745; No 52, art. 6235, 6236; 2009, No 7, art. 777; No 23, art. 2759; No 26, art. 3120, 3122; No 29, art. 3597, 3642; No 30, art. 3739; No 48, art. 5711, 5724; No 52, art. 6412; 2010, No 1, art. 1; No 19, art. 2291; No 21, art. 2525; No 23, art. 2790; No 27, art. 3416; No 30, art. 4002, 4006, 4007; No 31, art. 4158, 4164, 4193, 4195, 4206, 4207, 4208; No 41, art. 5192; No 49, art. 6409; 2011, No 1, art. 10,23,29, 54; No 7, art. 901; No 15, art. 2039; No 17, art. 2310; No 19, art. 2714, 2715; No 23, art. 3260; No 27, art. 3873; No 29, art. 4290, 4298; No 30, art. 4573, 4585, 4590, 4598,4600, 4601, 4605; No 46, art. 6406; No47, art. 6602; No 48, art. 6728; No 49, art. 7025, 7061; No 50, art. 7342, 7345, 7346, 7351, 7352, 7355, 7362, 7366; 2012, No 6, art. 621; No 10, art. 1166; No 19, art. 2278, 2281; No 24, art. 3069, 3082; No 29, art. 3996; No 31, art. 4320, 4330; No 41, art. 5523; No 47, art. 6402, 6403, 6404, 6405; No 49, art. 6757; No 53, art. 7577, 7602, 7640; 2013, No 8, art. 720; No 14, art. 1651, 1658, 1666; No 19, art. 2323, 2325) skal det innføres følgende endringer:

1) i kapittel 6:

a) i del 1 av artikkel 6.17:

i første avsnitt skal ordene “artikkel 6.20” erstattes av ordene “artiklene 6.20, 6.21”;

i andre avsnitt skal ordene “og (eller) administrativ” erstattes av ordene “eller administrativ”

b) i artikkel 6.21 skal følgende innhold tilføyes:

Propaganda for utradisjonelle seksuelle relasjoner blant mindreårige

1. Propaganda for utradisjonelle seksuelle relasjoner blant mindreårige, uttrykt gjennom formidling av informasjon ment for å etablere utradisjonelle seksuelle holdninger hos mindreårige, gjøre utradisjonelle seksuelle relasjoner attraktive, gi en forvrengt forestilling om sosialt likeverd mellom tradisjonelle og utradisjonelle seksuelle relasjoner, eller pådytting av informasjon om utradisjonelle seksuelle relasjoner som skaper interesse for slike relasjoner, er – om ikke strafferettslig straffbart – handlinger

som medfører ileggelse av en administrativ bot i størrelsesorden fra fire til fem tusen rubel for sivile borgere, førti til femti tusen rubel for offentlige tjenestemenn, åtti tusen til en million rubel, eller administrativ stans av virksomheten i en periode på opptil 90 døgn for rettssubjekter.²⁷⁵

2. Handlinger som omfattes av del 1 i denne artikkelen, begått ved bruk av massemedier og (eller) informasjons- og telekommunikasjonsnett (herunder “internett”), er – om ikke strafferettslig straffbart – handlinger

²⁷⁵ “Rettssubjekter” er her å forstå i betydninga “juridiske personer” – noen som opptrer utad som en enhet, og kan idømmes straff som en enhet (Min kommentar, AB).

som medfører ileggelse av en administrativ bot i størrelsesorden fra femti tusen til hundre tusen rubel for borgere, fra hundre tusen til to hundre tusen rubel for offentlige tjenestemenn, og en million rubel, eller administrativ stans av virksomheten i en periode på opptil 90 døgn for rettssubjekter.

3. Handlinger som omfattes av del 1 i denne artikkelen, begått av en utenlandsk statsborger eller person uten statsborgerskap, er – om ikke strafferettslig straffbart – handlinger

som medfører ileggelse av en administrativ bot i størrelsesorden fra fire til fem tusen rubel og administrativ utestengelse fra Den russiske føderasjon, eller administrativ anholdelse i en periode på opptil femten døgn og administrativ utestengelse fra Den russiske føderasjon.

4. Handlinger som omfattes av del 1 i denne artikkelen begått av en utenlandsk statsborger eller person uten statsborgerskap ved bruk av massemedier og (eller) informasjons- og telekommunikasjonsnett (herunder “internett”), er – om ikke strafferettslig straffbart – handlinger

som medfører en administrativ bot i størrelsesorden fra femti tusen til hundre tusen rubel og administrativ utestengelse fra Den russiske føderasjon, eller administrativ anholdelse i en periode på opptil femten døgn og administrativ utestengelse fra Den russiske føderasjon”;

3) i del 1 av artikkel 23.1 skal tallene “6.18 - 6.20” erstattes av tallene “6.18 - 6.21”;

4) i del 2 av artikkel 28.3:

a) i punkt 1 etter tallene “6.20” skal tallene “6.21” tilføyes;

b) i punkt 58 etter tallene “6.13”, skal tallene “6.21” tilføyes.

Artikkel 4

I andre avsnitt av punkt 1 av artikkel 1 i den føderale lov av 7. mai 2013 No 96–FZ “Om innføring av endringer i Den russiske føderasjons lovbok om administrative lovovertrедelser (Den russiske føderasjons lovsamling, 2013, No 19, art. 2323) skal ordene “artiklene 5.38, 7.13, 7.14, 7.14, del 2 av artikkel 7.15 erstattes av ordene “artiklene 5.38, del 2 og 4 av artikkelen 6.21, artiklene 7.13, 7.14, 7.14, del 2 av artikkelen 7.15”, og ordene “som omfattes av del 2 av artikkel 14.16 erstattes av ordene “som omfattes av del 2 av artikkel 6.21 og del 2 av artikkel 14.16”.

Artikkel 5

Denne føderale loven trer i kraft fra den dagen den blir offisielt publisert.

Presidenten i Den russiske føderasjon V. Putin